

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

RENATA ČERNÁ

Farář Josef Toufar - oběť
komunistického režimu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce : PhDr. Petr Kubín, Ph.D.
PRAHA 2006

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 31. ledna 2006

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji panu PhDr. Petru Kubínovi za vedení mé bakalářské práce. Dále děkuji panu ing. Adolfu Rázkovi z Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, za pomoc při shánění, třídění materiálů a věcné informace při našich rozhovorech.

Mé poděkování patří také rodině, spoluzaměstnancům a přátelům za jakoukoliv pomoc během zpracování této bakalářské práce.

OBSAH

Úvod.....1

1. Vztah církve a státu od vzniku republiky v roce 1918 do února 1948.....3

2. Vztah církve a státu od února 1948 do prosince 1949.....12

3. Číhošťský zázrak a komunistická propaganda.....31

Závěr.....65

Slovník zkratk.....66

Seznam literatury.....68

Seznam pramenů.....70

Seznam příloh.....72

Přílohy

Obrazová část

Úvod

Obec Číhošť leží na Českomoravské vrchovině vzdálená asi 7 km od Ledče nad Sázavou. Dnes má obec 57 domků a 246 obyvatel a je poutním místem pro mnoho věřících. Její první historické zprávy pocházejí z počátku 14. století. Prvním držitelem byl roku 1347 Ctibor z Číhoště a poté jeho syn Hanek. V letech 1347 – 1362 je také poprvé uváděn farní kostel Nanebevzetí Panny Marie.

V roce 1949 – 1950 se farní kostel neblaze proslavil akcí Státní bezpečnosti, tzv. číhošťským zázrakem. Případ faráře Josefa Toufara byl z mnoha pohledů zpracován, ale vždy je na číhošťský zázrak nahlíženo jako na vztah oběti a mučitele.

Záměrem mé diplomové práce je poukázat na některé širší vazby v číhošťském případě a přiblížit tak jeden úsek dějin církve v kontextu s celkovým vztahem státu a církve u nás a s pomocí dostupné literatury a pramenů ukázat, jak se odrážel vývoj těchto vztahů na konkrétním místě.

Úvodní kapitoly jsou věnovány vztahu mezi církví a státem. První kapitola zahrnuje období od vzniku republiky v roce 1918 do února 1948, druhá pak období od února 1948 do prosince 1949. K přiblížení těchto vztahů jsem především použila knihy Karla Kaplana „*Stát a církev v Československu 1948 – 1953*“ a „*Nekrvavá revoluce*“. Knihy Zdeňka Kárníka „*České země v éře první republiky 1918 – 1938*“, dále dva díly knihy Václava Vaška „*Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*“. Přínosem mi byly i „*Církevní komise ÚV KSČ*“ z Ústavu soudobých dějin.

Třetí kapitola se věnuje události tzv. číhošťského zázraku. Při zpracování jsem použila knihu Rudolfa Ströbingera a Karla Nešvery „*Stalo se v adventu*“ a brožurku Františka Drašnera „*Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*“. Dalším východiskem mi byla literatura v duchu komunistické propagandy, brožurka Vladimíra Hodače „*Číhošťský zázrak*“, brožurka Jiřího Žáka „*Exkomunikace, zázraky, sabotáže*“ a kniha Jindřicha Neulse a Miroslava Dvořáka „*Co se skrývalo za zdmi klášterů*“. Dále jsem byla odkázána na archivní fondy SÚA Praha, AMV Praha, VHA Tábor a SOKA Liberec.

Vzácným východiskem při zpracování informací byly materiály z Policie ČR - ÚDV Praha.

Státní ústřední archiv (SÚA) v Praze obsahuje materiály týkající se prošetřování číhošťského případu z 50. a 60. let, fond ÚV KSČ, Komise II. 1962 – 1963. Církevní záležitosti zahrnuje Státní ústav pro věci církevní (SÚC) 1949 – 1956. Jedná se zde o obecné i konkrétní materiály jednotlivých řeholníků, klášterů, kostelů, farností a diecézí. Některé informace ohledně jednotlivých řeholníků (inv. č. 150, karton 169 a 170) nejsou v rámci ochrany osobnosti přístupné.

Archiv ministerstva vnitra (AMV) v Praze obsahuje fond s velmi bohatým materiálem týkajícím se faráře Josefa Toufara. Spis a. č. ZV – 122 se skládá ze zprávy o průběhu realizace „akce Číhošť“, návrh zprávy pro tiskovou konferenci, hlavní líčení v trestní věci s příslušníky StB, lékařské znalecké posudky, fotodokumentace a přílohy.

Vojenský historický archiv (VHA) v Táboře obsahuje spis VVP sp. zn. Vv 22/68. Skládá se ze soudních protokolů a výpovědí příslušníků StB, lékařů a svědků zázraku z prošetřování číhošťského případu při rehabilitačním procesu v roce 1968.

Státní okresní archiv (SOKA) v Liberci nevlastní žádné materiály o Číhošti, ale především jsem zde našla celostátní i krajský novinový tisk z roku 1950 (Rudé právo, Stráž severu) a z roku 1968 (Rudé právo, Lidová demokracie).

Policie České republiky - Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV) v Praze vlastní složku k případu faráře Josefa Toufara, tr. spis MÁCHA – 37/Vt - 94/II. Složka obsahuje totožné materiály se spisem ZV 122 a VVP sp. zn. Vv 22/68. Dále obsahuje protokoly žijících svědků a příslušníků StB z roku 1994 – 1996, znalecký posudek z roku 1994, znaleckou jazykovou expertízu z roku 1996, obžalobu a rozsudek.

Vztah církve a státu od vzniku republiky v roce 1918 do února 1948

Od samotného vzniku republiky Československé v roce 1918 byla církev, zvláště katolická, chápána v Čechách jako opora rakousko-uherské monarchie. U inteligence i prostého lidu republiková atmosféra vzbudila náladu jak protirakouskou, tak proticírkevní. Na veřejnosti se začala ozývat hesla : „Skoncovali jsme s Vídní, skoncujeme s Římem“, „Po Vídní Řím“, „Řím musí být souzen a odsouzen“¹ a další. Stržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze 3. listopadu 1918 dalo signál k ničení křížů, soch světců a k hanobení svatostánků. Církev byla napadána tiskem a stala se terčem posměchu.² Byla tak vystavena přímému protináboženskému boji, na který nebyla připravena.

Chystala se odluka církve od státu a církev měla být zbavena mnohých svých práv. Odluka měla být dokonce součástí nové ústavní listiny. Jelikož by takováto listina ohrozila přijetí ústavy, byla z ní nakonec vypuštěna. Pozemková reforma přesto zasáhla i církevní majetek a vztah mezi státem a církví zůstal i nadále napjatý³. Rozluka sice provedena nebyla, ale naopak byla prohloubena závislost církve na státu. A to zavedením již dřívějšího květnového zákona z roku 1874.⁴ Přes veškerou agitaci, která podporovala vystoupení z katolické církve, zůstalo 80% věřících věrno své církvi.⁵

Vláda si uvědomovala, že úpravu poměrů mezi státem a církví bude potřeba řešit dohodou mezi Československou republikou a Vatikánem. Oficiální styky s Vatikánem byly navázány 24. září 1919. Diplomatické styky pak 23. března 1920, kdy byl zároveň ve Vatikánu ustanoven československý vyslanec Kamil Krofta. Od 9. září 1920 působil také v Praze vatikánský nuncius msgre Clemente Micara.

O konsolidaci katolických sil velmi usiloval msgre Jan Šrámek⁶, který se v lednu roku 1919 zasloužil o vznik Československé strany lidové, kde byl později zvolen za předsedu strany.

¹ Jaroslav KADLEC, *Dějiny katolické církve III.*, Olomouc 1993, s. 462.

² Pro základní přehled církevních dějin odkazují na Jaroslava KADLECE, *Přehled českých církevních dějin I. a II.*, Praha 1991.

³ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky 1918 – 1938 I.*, Praha 2003, s. 465.

⁴ § 60 říšského zákona ze 7. května 1874. Tímto zákonem byly upraveny církevně-politické poměry v Rakousku-Uhersku. Církev byla postavena pod přísný státní dozor a byla zcela závislá na státních úřadech ohledně svého majetku.

Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin II.*, Praha 1991, s. 208 – 209.

⁵ Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin II.*, Praha 1991, s. 243.

⁶ Jan ŠRÁMEK (1870 – 1956) – římskokatolický duchovní a politik, 1918 – 1939 a 1945 – 1948 poslanec NS, 1921 – 1922 ministr železnic, 1922 – 1925 ministr veřejného zdravotnictví, 1925 – 1926 ministr pošt, 1926 – 1929 ministr sociální péče, 1929 – 1938 ministr unifikací, 1939 – 1940 místopředseda Čs. národního výboru v Paříži, 1940 – 1945 předseda čs. exilové vlády v Londýně, 1945 –

V roce 1925 však došlo k dalším incidentům mezi státem a církví. Po vydání zákona č. 65 *O svátcích a památných dnech republiky Československé* ze dne 3. dubna 1925 byly zrušeny tři církevní svátky - 2. února, 25. března, 8. září⁷ a jeden zemský svátek sv. Jana Nepomuckého. Naopak svátek Jana Husa v roce 1925 byl slaven velmi okázale i za přítomnosti prezidenta republiky T.G. Masaryka. Na Pražském hradě byl místo státní vlajky vyvěšen dokonce prapor s husitským kalichem. Takovýto průběh oslavy považovala Svatá Stolica za provokaci a odvolala z Prahy svého nuncia.⁸ Koncem roku 1927 byl spor urovnán a byla sjednána zásadní dohoda o nejdůležitějších otázkách církevně-politických. Tím se vzájemné poměry podstatně zlepšily. V lednu 1928 na základě *Modu vivendi*⁹ byly diplomatické styky mezi Československem a Vatikánem obnoveny. Státní představitelé se chovali k církvi daleko vlídněji. První větší změna se ukázala již příštího roku při oslavách svatováclavského milénia. Vláda nad slavnostmi převzala patronát a umožnila jejich celostátní ráz, včetně účasti prezidenta T.G. Masaryka.

V roce 1935 se v Praze konal celostátní sjezd katolíků, při kterém byla na Václavském náměstí sloužena velká pobožnost v několika jazycích. Československá vláda rovněž převzala patronát a oficiálně přivítala papežského legáta kardinála Verdiera. V prosinci téhož roku se konaly prezidentské volby, při nichž katolické strany rozhodly svou volbou ve prospěch dr. Edvarda Beneše. Tím vším byly vytvořeny podmínky pro klidný církevně-politický vývoj. Pozitivní změny se také projevíly na rozvoji náboženského života, hlavně díky působení obrozených řeholí.

Do tohoto slibného vývoje zasáhl mnichovský diktát. Ministerští předsedové Německa, Itálie, Francie a Velké Británie rozhodli 29. září v Mnichově, že Československo vydá Německu pohraniční oblasti osídlené Němci.¹⁰ Naše orientace na západní demokracie utrpěla tím nenapravitelnou trhlinu. Tím byla pohřbena československá parlamentní demokracie. Obecně sdílené sympatie Čechů a Slováků k západním mocnostem se obrátily v hněv a pohrdání. Za války to přispělo k tomu, že značná část obyvatelstva začala své naděje na obnovu předmnichovské republiky upínat k Sovětskému svazu.

1948 náměstek předsedy vlády, 20. února 1948 podal s ostatními demokratickými ministry demisi, zadržen v březnu při pokusu o útěk do ciziny a internován až do své smrti.

⁶ Svátek 2. února – Uvedení Páně do chrámu, 25. března – Slavnost Zvěstování Páně, 8. září – Narození P.Marie.

⁷ Svátek 2. února – Uvedení Páně do chrámu, 25. března – Slavnost Zvěstování Páně, 8. září – Narození P.Marie.

⁸ Vatikánským nunciem byl od 20. září 1923 msgre Francesco Marmaggi.

⁹ ÚSD-AV ČR, *Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951*, Edice dokumentů I., Brno 1994, s. 447 – 448.

viz. příloha č. 1

¹⁰ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky 1918 – 1938 III.*, Praha 2003, s. 588

Vatikánská diplomacie si za války počínala velmi uvážlivě. Události se zkomplikovaly až vznikem Slovenského státu a Protektorátu Čechy a Morava. Její sympatie i nadále patřily Praze a k slovenskému nově vzniklému státnímu útvaru se chovala rezervovaně. Vatikán patřil k těm státům, které vedle velmocí Německa, Itálie a Sovětského svazu uznaly Slovenskou republiku de facto i de iure. Velkou zásluhu na tom měl nuncius msgr Saverio Ritter. Tento pražský nuncius krátce po vzniku protektorátu opustil Prahu a odjel do Říma na léčení. Návrat do Prahy mu však nebyl povolen.¹¹ Novým správcem nunciatury se stal msgr Raphael Forni, který ve funkci zmocněnce pracoval až do konce července 1939 kdy byl přidělen k nunciatuře do Berlína. I nadále zprostředkovával styk českých církevních představitelů s Římem. Teprve na zákrok K.H. Franka musela být rychle ukončena likvidace nunciatury v Praze. Před odjezdem z Prahy a krátce po vypuknutí války s Polskem v září 1939, se sešel msgr Forni s královéhradeckým biskupem Mořicem Píchou a řekl mu, že podle názoru Vatikánu Německo válku prohraje, že protektorát nebude mít dlouhého trvání a že Beneš se na Západě těší velké autoritě¹².

Po celou dobu trvání Slovenského státu německá říše na základě tzv. ochranné smlouvy respektovala suverenitu státu. Tato milost trvala až do vzniku slovenského národního povstání.¹³ Exilová londýnská vláda však Slovenský stát neuznala. Styky londýnské exilové vlády s Vatikánem přestaly existovat. Prezident Edvard Beneš se snažil o jejich znovuoobnovení. Stále však bezvysledně.¹⁴ Na podzim roku 1944, kdy Vatikán převzal iniciativu na obnovení diplomatických styků, se začala situace měnit.¹⁵ K navázání diplomatických styků na základě dosud platného *Modu vivendi* však došlo až 20. září 1945, kdy pražská nunciatura obnovila svou činnost. Zpočátku ji spravoval jako chargé d'affaires msgr Forni a to až do 11. června 1946, kdy se vrací zpět msgr Saverio Ritter, ale již jen v hodnosti internuncia.¹⁶

¹¹ Saverio RITTER (1906 – 1951) byl i nadále Vatikánem považován za vyslance v Praze. Nebylo mu uděleno žádné jiné posláni a měl čekat na návrat do Prahy ve své původní hodnosti. Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 62.

¹² Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 62. (bližší citace : MZV, církv. odd., Záznam o rozmluvě s dr. Čeňkem Šofferlem).

¹³ O problematice Slovenské státu blíže :

Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990.

Dokumenty, *Vatikán a Slovenská republika 1939 – 1945*, Bratislava 1992.

¹⁴ Jaromír MACHULA, *Vatikán a Československo 1938 – 1948*, Praha 1998, s. 44 – 60.

¹⁵ Tamtéž, s. 60 – 136.

¹⁶ Msgr Ritter nebyl rovněž ustanoven doyenem (mluvčím) diplomatického sboru jak tomu bývalo před válkou zvykem ve většině států (i v Československu). Doyenem byl poválečnou vládou zvolen zástupce Sovětského svazu Valerián Zorin. Tamtéž, s. 60 – 136.

Dne 5. dubna 1945 vyhlásila nově jmenovaná vláda „Národní fronty Čechů a Slováků“ v čele s dosavadním velvyslancem v Moskvě Zdeňkem Fierlingerem¹⁷ svůj Košický program. Prohlášení Košického vládního programu obsahovalo mj. odsun Němců a Maďarů a potrestání zrádců a kolaborantů. Církevní hodnostáři se po zkušenostech s nacistickou okupací ztotožnili s vládním řešením česko-německého vztahu hromadným odsunem občanů německé národnosti.¹⁸ Tímto hromadným odsunem byl však ovlivněn náboženský život v německých i ve smíšených obcích. Některé městské národní výbory totiž vyhnaly německé duchovní ještě dříve, než byly vydány úřední směrnice, a bez církevního souhlasu ordináře. A to i přesto, že dokonale ovládali český jazyk a s nacisty neměli nic společného. V některých obcích zase německý kněz odcházel solidárně s odsunutými obyvateli z obce. V důsledku nedostatku českých kněží tak zůstávaly mnohé farnosti neobsazené.

V novém programu vlády také stálo : „Zaručeny budou plně ústavní svobody, zejména svoboda osobní, shromažďovací, projevu mínění slovem, tiskem i písmem, domovní i listovní tajemství, svoboda učení, svědomí a náboženského vyznání.“¹⁹

A tak osvobození republiky v květnu 1945 znamenalo svobodu také pro církve. Církve se pro své hrdinské činy během války těšila veliké úctě obyvatel. A tak její postavení bylo mnohem lepší než v roce 1918.

V květnu až říjnu 1945 byla vydána řada prezidentských dekretů o národní správě majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů.²⁰ S odvoláním na tyto dekrety docházelo v některých místech k tomu, že se protiprávně zabíral i církevní majetek, což způsobilo vážný konflikt mezi státem a církví. Českoslovenští biskupové protestovali. Na své první poválečné konferenci v Olomouci 13. – 15. listopadu 1945 vypracovali memorandum vládě, kde proti prováděné konfiskaci argumentovali tím, že aplikací dekretů na německý církevní majetek nebudou postiženi odsunutí Němci, ale čeští

¹⁷ Zdeněk FIERLINGER (1891 – 1976) diplomat a politik, 1945 – 1946 předseda vlády, 1946 – 1947 místopředseda vlády, předseda Čs. soc. dem. (1945-7 a 1948), 1948 provedl sloučení ČSD s KSČ, čímž si získal stranické funkce.

¹⁸ Karel KAPLAN, *Stát a církve v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 12.

¹⁹ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s.18.

²⁰ Sbíрка zákonů a nařízení z r. 1945 :

Dekret prezidenta republiky č. 5 ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

Dekret prezidenta republiky č. 12 ze dne 12. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

Dekret prezidenta republiky č. 28 ze dne 20. července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.

Dekret prezidenta republiky č. 108 ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

řeholníci a kněží, kteří jsou jeho správci.²¹ Dále biskupové upozorňují, že důsledná konfiskace církevního majetku může v některých případech znamenat i zrušení klášterů. První kolo sporů začalo snahou ministra zemědělství Ďuriše uplatnit prezidentské dekrety číslo 5, 12, 28, a 108 o národní správě a konfiskaci zemědělského majetku Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců i na půdu, která patřila německým a maďarským řádům a církevním institucím. Všechna ministerstva, kromě zemědělství, zastávala názor, že dekrety nelze vztahovat na církevní majetek, protože nejde o majetek národní a odporuje to *Modu vivendi*. Ministerstvo zemědělství i přesto ke konfiskacím přikročilo.

Komunistická strana hned po válce obsadila důležité mocenské pozice. Měla ve svých rukou ministerstvo vnitra a informací. Svůj poměr k církvi vyjádřila na svém VIII. sjezdu v březnu 1946. Navenek hlásala respektování svobody svědomí a náboženského vyznání, ale zároveň podmiňovala svobodu činnosti církve jejím vztahem k lidově demokratickému režimu. Uvnitř strany se však ozývaly i hlasy namířené mnohem radikálněji proti církvi. V politické praxi se vedení komunistické strany snažilo udržet přátelský vztah. Tato snaha měla svůj taktický a mocenskopolitický význam - získávání dalších členů a hlavně voličů.²² Blížily se volby do Ústavodárného shromáždění.

Volby byly vypsány na 26. května 1946. Do předvolebního boje byly vpuštěny podle moskevského ujednání z roku 1945 čtyři strany v českých zemích a dvě na Slovensku.²³ Strany pravicové orientace byly na nátlak komunistů z politického života vyřazeny.²⁴ Komunistická strana od prvních okamžiků svobody budovala pevnou členskou základnu. Od svých členů strana vyžadovala poslušnost a disciplínu. V době voleb měla komunistická strana milion organizovaných členů a dokonale propracovaný volební program. Také První máj, svátek práce v roce 1946, byl ve znamení voleb. Očitý svědek vzpomíná : „...ozvalo se po dramatické přestávce z amplionů : Pozor, pozor! Vyklidte Václavské náměstí! Průvod komunistické strany půjde po celé jeho šíři! Vyklidte vozovky! Diváci, vystupte na chodníky! Komunisté půjdou po celé šíři náměstí! ...Sto tisíc jich pochodovalo. Nad nimi vlály tisíce praporů, státních a rudých, desetkrát tolik

²¹ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 37.

²² Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 19.

²³ Komunistická strana Československa, Československá strana národněsocialistická, Československá strana lidová, Československá sociální demokracie, Demokratická strana a Komunistická strana Slovenska.

²⁴ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 103.

rudých. Nesli transparenty s hesly a stovky portrétů Marxe, Lenina, Stalina, Gottvalda. ...Jejich spontánní nadšení, zdaleka ne takové, jak jsme je znali potom, vzbuzovalo tři týdny před volbami strach. ²⁵

V březnu 1946 pražská arcibiskupská konzistoř vydává zákaz politické kandidatury pro kněze. Zákaz se nevztahoval na poslance Národního shromáždění a na kněze kandidující do krajských, okresních nebo místních národních výborů. V těchto volbách šlo o složení volených orgánů a hlavně o rozdělení mocenských pozic. Mezi tím katolická církev mohla pokračovat v obsazování válkou uprázdněných biskupských stolic. S nedočkavostí se čekalo, kdo bude vybrán, aby zasedl na stolec sv. Vojtěcha. Dne 4. listopadu 1946 papež jmenoval pražským arcibiskupem ThDr. Josefa Berana. Jmenování bylo současně zveřejněno v Praze i v Římě. Když se dr. Beran dozvěděl o svém jmenování, řekl jakoby v předtuše, co ho očekává : „*Chci nést všechny kříže radostně a ochotně. Musíme ukázat světu, co nám dává víra, a že sloužíme tomu, který řekl nebojte se, já jsem přemohl svět. Na sebe nespolehám, ale jen na Toho, který mi pomáhá.*“ ²⁶ V souladu s *Modem vivendi* složil arcibiskup Beran 4. prosince 1946 přísahu věrnosti republice do rukou ministerského předsedy Klementa Gottwalda. Slavnost biskupského svěcení se konala 8. prosince 1946 za účasti vlády v čele s ministerským předsedou.

Rok 1947 přináší obrat vztahu mezi státem a církví. Na ministerstvu školství a osvěty vrcholí příprava nového školského zákona, který spočíval v zestátnění škol a zavedení nepovinné výuky náboženství.

Komunistická strana stále prosazovala svůj monopol moci za použití všech prostředků. Útok byl především namířen proti Demokratické straně. V září 1947 bylo zkonstruováno „protistátní spiknutí na Slovensku“, ²⁷ namířené především proti Demokratické straně, ale nevyhnulo se ani církvi. Ve vládě se hovořilo o nespolehlivosti slovenského kléru. Informační byro komunistické strany (dále jen KS) označilo katolickou církev a klerikalismus za reakční sílu. Církevní shromáždění byla považována za mobilizaci reakčních sil řízených Vatikánem. Informační byro KS tedy vymezilo v církevní politice dva úkoly. První byl krátkodobý a jeho cílem mělo být zlepšení postavení rolníků prostřednictvím pozemkové reformy, včetně církevní půdy, a také zabezpečení politické výchovy zestátněným školstvím.

²⁵ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 104 – 105.

²⁶ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 141.

²⁷ blíže Karel KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 58 – 95.

Dne 11. července 1947 schválil parlament zákonem č. 142 revizi první pozemkové reformy z roku 1919. Revize se však vztahovala i na církevní půdu. Marné byly protesty církevních institucí k prováděcímu nařízení zákona. V lednu 1948 byla parcelace půdy zahájena.²⁸

Na podzim roku 1947 se projednával návrh o nové pozemkové reformě, která by se měla týkat půdy nad 50 ha, včetně půdy církevní. Tento návrh zákona by zlikvidoval hospodářskou základnu církve a tím silně omezil její činnost. Komunisté, autoři zákona, si toho byli dobře vědomi a hospodářské zabezpečení církve plánovali ze státního rozpočtu. Z toho by ovšem vyplynula závislost církve na státu a proti tomu církevní představitelé vystoupili. Vatikán považoval návrh zákona za porušení *Modu vivendi* a prostřednictvím internuncia předal vládě 12. listopadu 1947 svou nótu. Vláda se touto nótou zabývala 20. ledna 1948 při projednávání osnovy zákona.

Ministři Lidové a Demokratické strany navrhovali vynětí církevní půdy ze zákona a nebo to, že církvi poskytnou náhradou půdu lesní. Předseda vlády K. Gottwald trval stále na parcelaci a na zabezpečení církve ze státního rozpočtu.²⁹ Následujícího dne 21. ledna 1948 byl návrh zákona i proti hlasům ministrů Lidové a Demokratické strany schválen. Pražská internunciatura odpověď na svou nótu nedostala. Ministři i biskupové byli rozhodnuti svést ještě boj. Biskupové na své konferenci 8. – 9. února 1948 odmítli uznaní usnesení vlády. Dne 12. února 1948 zemědělský výbor parlamentu sice vládní osnovu zákona odmítl, ale 21. března téhož roku byl zákon č. 46 *O pozemkové reformě* (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě) schválen parlamentem. Internunciatura poté obdržela odpověď na svou nótu s původním Gottwaldovým návrhem.

Komunisté se rozhodli převzít veškerou moc ve státě do svých rukou. Doufali, že se jim to podaří nekrvavou cestou. V bloku „východních“ států bylo Československo posledním státem relativní demokracie. Parlamentní mechanismus však i zde přestával fungovat. Komunisté se nedovedli smířit se stále častějšími porážkami při hlasování. Nepovažovali přehlasování ve vládě za běžný jev v demokratickém systému, ale za pokus vyřadit je z mocenského aparátu.

Volali: „*Návrat ke kapitalismu nepřipustíme!*“ a „*Proti reakci je třeba rázně zakročit!*“ „Reakcí“ byl každý, kdo nešel s nimi.³⁰ Komunisté se snažili zřídít v ostatních politických stranách a organizacích své frakce a k tomuto účelu zřídili ve

²⁸ blíže *Katolická církev a pozemková reforma 1945 – 1948*, Dokumentace, Praha, Brno 1995.

²⁹ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 18.

³⁰ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 240.

svém ústředí oddělení pro práci v nekomunistických stranách a samozřejmě i v církvi. V církvi se ovšem frakce zřídit nepodařilo. K prosazení monopolu své moci používali komunisté především jimi ovládanou Státní bezpečnost. Bezpečnostní aparát rostl z měsíce na měsíc. Zpravodajská služba Státní bezpečnosti nezaměřovala svou pozornost ani tak na vnější nepřátele, jako na domácí politické či ideologické odpůrce komunistické strany. Komunisté považovali Státní bezpečnost za svou doménu a nedovolili nekomunistickým stranám nahlédnout do jejího zákulisí.³¹ Proti nezákonnostem Státní bezpečnosti vystupovali nejen biskupové, ale i ministři nekomunistických stran, kteří nakonec podali 19. února 1948 demisi. Podle zvyklostí měla odstoupit celá vláda. Ale K.Gottwald prohlásil, že ho to ani nenapadne, že mu pořád zbývá většina čtrnácti ministrů a chybějící doplní novými. Této politické krize využili komunisté k ovládnutí moci a nastolení svého monopolu.³² V neděli 22. února 1948 se konal v Praze ohlášený sjezd závodních rad. Dožadoval se uzákonění další etapy znárodnění průmyslové a zemědělské výroby, živnosti a obchodu, ač v programu Gottwaldovy vlády z 8. července 1946 bylo výslovně řečeno, že vláda „*považuje znárodnovací akci ve výrobě za ukončenou*“. Během této neděle poprvé z ilegality vystoupily Lidové milice – ozbrojené složky komunistické strany na závodech. V sevřených útvech pochodovaly ulicemi, na ramennou pušky, na levém rukávu pásku s nápisem LM a zpívaly „*Kupředu levá, kupředu levá, zpátky ni krok!*“ Potvrdily se tak pověsti o vyzbrojených složkách, které komunisté doposud uraženě odmítali. Druhého dne 23. února byl komunisty ustanoven Ústřední akční výbor Národní fronty. Jeho hlavním úkolem bylo řídit „čistku“ společnosti od „reakčních živlů“. Intenzita čistek, které začaly okamžitě po celé zemi, byla závislá na míře slušnosti lidí, kteří ji prováděli, a na pozicích, jaké komunisté kde měli. Hrozba „vyakčnění“ ochromovala lidi. Ze strachu tisíce lidí v těchto dnech podávaly přihlášku do komunistické strany. Později jim komunisté připsali k dobru, že tak jednali a nečekali, až jak se vše vyvine.³³ Arcibiskup Josef Beran na tuto situaci zareagoval pastýřským listem *Nemlč, arcibiskupe! Nesmíš mlčet!*³⁴ Byl zaměřen proti politické perzekuci a nezákonnostem, které masově doprovázely uchopení moci komunisty. Pastýřský list zazněl pozdě

³¹ Proti požadavku demokratických stran, aby bezpečnostní referáty byly v nekomunistických rukou, protestoval rozčileně ministr informací Václav Kopecký: „...referáty musí zůstat straně, která má důvěru dělnictva a autoritu u mas. ...nezůstanou-li bezpečnostní referáty v komunistických rukou, nastanou zmatky a konflikty na ulicích.“ Tamtéž, s. 241.

³² blíže Karel KAPLAN, *Pět kapitol o únoru*, Brno 1997.

³³ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 246.

³⁴ Dokumenty, *Kardinál Josef Beran*, Praha 2000, s. 6.

a zůstal tak bez účinku. Církev byla stejně zmatena a bezradná jako všichni, kdo s komunisty nesouhlasili. Nedávala a ani nemohla dávat politické rady. Učila, tak jak jí přísluší, principům křesťanské morálky.

Ve středu 25. února 1948 krize vyvrcholila. Představitelé komunistické strany vedeni Klementem Gottwaldem navštívili prezidenta republiky. Předložili mu návrh na rekonstrukci vlády a žádali, aby přijal demisi „zrádných“ ministrů. Se smrtelně nemocným prezidentem jednali ultimativním způsobem. Hrozili generální stávkou a občanskou válkou. V odpoledních hodinách prezident Edvard Beneš kapituloval. Přijal demisi demokratických ministrů a podepsal jmenovací dekrety nových členů vlády.

Bez jediného výstřelu převzala tak absolutní moc ve státě strana, v jejímž čele stál muž, který „již v roce 1932 vmetl v tvář celému československému parlamentu hrozbu, že se jezdí do Moskvy učit, jak T.G. Masarykovi, E. Benešovi, A. Švehlovi, A. Hamplovi, K. Kramářovi, J.V. Klobáčkovi a J. Šrámkovi a jim podobným zakroutit krkem!“³⁵ Prezident E. Beneš se po „únoru“ dostal do podobné situace jako Emil Hácha a Josef Tiso v březnu 1939, kdy podlehli A. Hitlerovi. Prezident Beneš si uvědomoval, že Gottwaldovi pomáhá vytvářet před domovem i cizinou „legalitu února“, přesto se bál abdikovat, aby situaci ještě více nezkomplikoval. Podepsal komunistům zákon *O obnově retribučních soudů*,³⁶ nový volební zákon, který si krátce před volbami v květnu 1948 vláda lidu změnila v jednotnou kandidátní listinu, a byla mu k podpisu předkládána nová ústava. Teprve tehdy rezolutně odmítl komunistické vládní návrhy a 7. června 1948 z úřadu odstoupil. Nová ústava nenese podpis prezidenta, pouze podpis ministerského předsedy Klementa Gottwalda. Spoluzakladatel republiky a její druhý prezident Edvard Beneš zemřel necelé tři měsíce po své abdikaci.

³⁵ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 247.

³⁶ Tento zákon komunistům umožnil odstranit z veřejného a politického života osoby dosud chráněné nezávislou justicí.

Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 250.

Vztah církve a státu od února 1948 do prosince roku 1949

Krátce po „únoru“ by komunistická strana ráda včlenila církev do Národní fronty a dostala je tak do svého područí. Nenalezla však způsob, jak to učinit. Dostala se do neznámé, nepochopitelné náboženské oblasti, která se vymykala její dosavadní politické zkušenosti. Především církev katolická činila komunistům problémy. Byla nejpočetnější, nadnárodní, s hlavou a vrcholnými orgány mimo náš stát. Proto prohlásilo Informační byro KS církev a Vatikán za úhlavního nepřítele a za možnou základnu reakce řízené Vatikánem.³⁷ Šlo o to, aby se církve nestaly v nové situaci základnou pro ovlivňování obyvatelstva v negativním smyslu a neztěžovaly tak vývoj, ale aby naopak sehrály svým vlivem na věřící pozitivní úlohu v dalším rozvoji společnosti.³⁸ K tomuto názoru se přiklonili i představitelé komunistické strany, kteří považovali budoucí konflikt s církví za nevyhnutelný.

Církevní hierarchie věděla, že komunistická moc je protináboženská a ateistická, a znala i její cíl zničit v dohledné budoucnosti církve a náboženství vůbec.³⁹ Papež Pius XII. dne 28. března 1948 v Římě varoval věřící, když před velikonočním požehnáním *Urbi et orbi* pronesl poselství národům východní Evropy. Papež mj. řekl: „... *Veliká hodina křesťanského svědomí uderila. Ve vašem svědomí není místa pro strach, pro pohodlnost, pro nerozhodnost těch lidí, kteří v této rozhodující hodině si myslí, že mohou sloužit dvěma pánům. Vaše svědomí ví, že uskutečnění sociální spravedlnosti a míru mezi národy se nemůže nikdy dosáhnout a zabezpečit, zavírají-li se oči světu Kristovu a otevírají-li se naopak uši bludnému slovu agitátorů, kteří popřením Krista a Boha kladou vratký základ své činnosti.*“⁴⁰ Papežova památná řeč byla odezvou na události v Československu a v dalších lidově demokratických zemích.

Vše tedy záleželo a záviselo na mezinárodních poměrech, ideologii mezinárodního komunistického hnutí a zahraničních politických záměrech SSSR a Vatikánu. To do jisté míry předurčovalo vztahy mezi státem a církví v Československu.

Hlavní snahou komunistické moci bylo ukázat, že má podporu většiny obyvatel i společenských institucí, včetně církve. Generální tajemník NF a nový ministr

³⁷ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 18.

³⁸ Jaroslav MLÝNSKÝ, *Národní fronta a církevní politika po únoru 1948*, ČSČH VI., 1973, s. 835.

³⁹ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 13.

⁴⁰ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990 s. 16 – 17.

spravedlnosti Alexej Čepička⁴¹ navštívil dva dny po převratu pražského arcibiskupa Josefa Berana a žádal, aby katolická církev vyhlásila loajalitu novému režimu. Ale ještě než tak učinil, stačili komunisté zastavit vydávání většiny katolických periodik a k sešrotování zabavit zásoby náboženské literatury v katolických nakladatelstvích a spolcích.

Dalším požadavkem generálního tajemníka Alexeje Čepičky u arcibiskupa Berana bylo, aby se vyjádřením kladného stanoviska k lidově demokratickému režimu zabývala biskupská konference. Arcibiskup Josef Beran⁴² se zdráhal, ale nakonec svolal biskupskou konferenci. Konference se konala 4. března 1948 v Brně. Biskupové se na ní usnesli nevydat k únorovým událostem zvláštní prohlášení, neboť se nevážou na žádnou formu politickou nebo státní.⁴³ Kromě odmítnutí veřejného prohlášení požadovali biskupové dohodu mezi ČSR a Vatikánem. Zabývali se otázkou politické činnosti kněží a znovu jim takovou činnost zakázali. Postoj biskupů vyvolal u vedoucích činitelů KSČ představu, že se církevní hierarchie připravuje k odporu.

Znovu se 8. března 1948 ministr Čepička sešel s arcibiskupem Beranem.⁴⁴ Arcibiskup Beran si přál, aby se ustavil sbor ze zástupců katolické církve a vlády jako předpoklad k možné spolupráci. Komunisté Beranův návrh uskutečnili, ale podle svých představ. Ustanovili církevní komise v ústředí, v krajích i na okresech a zástupce vlády a katolické církve nahradili členy Národní fronty a „pokrokovými knězi.“ Arcibiskup Beran s tímto postupem nesouhlasil a odmítal účast kněží v církevních komisích bez souhlasu představených. Protestoval i Vatikán, který požadoval přímé jednání s vládou.

Napětí mezi státem a církví se zvětšovalo s blížícími se parlamentními volbami. Ty byly stanoveny na 30. května 1948. Komunisté se snažili získat ke spolupráci kněze a tím i podporu církve pro svou kandidátku. Kněžím byla pod trestem exkomunikace politická činnost zakázána. Výjimkou byli jen kněží, kteří byli poslanci již dříve. Církevní komise hodlaly získat ke spolupráci kněze bez vědomí církevní hierarchie.

⁴¹ *Alexej ČEPIČKA* (1910 – 1990) právník, politik a generál, po válce přední funkcionář KSČ /zeť K. Gottwalda/, 1947 – 1948 min. vnitřního obchodu, 1948 – 1950 min. spravedlnosti /likvidace nezávislosti soudců/, 1950 – 1956 min. národní obrany a armádní generál /PTP, zaveden dohled sov. poradců,.../, 1956 jako nepohodlný zbaven polit. funkcí – předseda Státního úřadu pro vynálezy a normalizaci, 1963 vyloučen z KSČ.

⁴² *Josef BERAN* (1888 – 1969) pražský arcibiskup, po atentátu na R. Heydricha r. 1942 zatčen a vězněn v Terezíně a Dachau, v listopadu 1946 jmenován pražským arcibiskupem, po únoru 1948 odmítal podřídit církev komunistickému režimu, od června 1949 izolován v arcibiskupském paláci a od r. 1950 – 1963 internován na různých místech, 1963 propuštěn a vykázán mimo Prahu, 1965 jmenován kardinálem – je mu povolena cesta do Říma, ale bez možnosti návratu, odjíždí do Říma, kde 17. 5. 1969 zemřel a je pohřben v bazilice sv. Petra vedle papežů.

⁴³ Historie církve římskokatolické v Čechách a na Moravě 1948 – 1978, samizdat, s. 4 – 5.

⁴⁴ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 26.

Komunističtí funkcionáři navštěvovali kněze, přemlouvali je a nutili ke vstupu do církevních komisí. Často se přitom odvolávali na neexistující Beranův souhlas. Na základě tohoto naléhání se pak mnoho kněží účastnilo konference NF, a to bez vědomí svých církevních představených. Komunisté účast kněží prezentovali jako projev důvěry církve k vládě a tím i režimu.

Záměrem komunistů bylo vytvořit skupiny kněží ochotných ke spolupráci, jejímž prostřednictvím by vykonávali tlak na hierarchii a stavěli by proti ní nižší duchovenstvo. Biskupové stačili včas zasáhnout. Arcibiskup Beran zaslal 21. dubna 1948 všem kněžím dopis, ve kterém zakazoval jakoukoliv politickou činnost, účast v politických stranách, výborech a komisích NF. Pokud kněží již nějakou politickou funkci zastávali, měli ji okamžitě předat. Na základě dopisu arcibiskupa pak mnoho kněží přerušilo kontakt s NF. Vedení KSČ to však považovalo za formu odporu proti režimu. Z toho důvodu byla k arcibiskupovi Beranovi vyslána delegace NF. Arcibiskup Beran přislíbil, že biskupské konferenci předloží její dva požadavky. Za prvé šlo o kandidaturu kněží do parlamentu a nižších orgánů moci a o členství v komisích NF. V druhém případě pak o pastýřský list k volbám. Arcibiskup Beran naopak požadoval sestavení komise pro katolickou církev, jejíž delegáti by byli jmenováni biskupy.

Biskupská konference se konala 3. května 1948 v Olomouci a potvrdila své původní rozhodnutí, ale k požadovanému pastýřskému listu se nevyjádřila. Biskupové však uvítali možnost jednat s vládou. Pro jednání byla biskupy sestavena delegace. V jejím čele stál litoměřický biskup Štěpán Trochta.⁴⁵ Dále ji tvořili trnavský apoštolský administrátor a biskup Arnošt Lazík, JUDr. Antonín Dvořák a sekretář arcibiskupa Berana Jan Boukal.

Předsednictvo ÚV KSČ se biskupskou konferencí zabývalo 4. května 1948. Byla oceněna ochota biskupů k jednání, ale zároveň vyvstala obava z rázného odmítnutí požadavků ÚV KSČ. Cílem, pro který se předsednictvo ÚV KSČ nakonec rozhodlo, bylo nevyvolat před volbami konflikt s církví. Naopak zahájit jednání s biskupy, respektovat neúčast kněží v politickém životě a maximálně biskupům vyjít vstříc, aby vydali požadovaný pastýřský list k volbám a učinili výjimku pro politickou činnost ministra zdravotnictví Josefa Plojhara.

⁴⁵ *Štěpán TROCHTA* (1905 – 1974) římskokat. teolog a biskup litoměřický, přední český salezián – zakladatel saleziánských sociálních a vzdělávacích ústavů pro mládež, 1947 jmenován papežem Piem XII. biskupem litoměřickým, po únoru 1948 se jako mluvčí č. kat. biskupů s kom. režimem snažil o dohodu se státem, ale roku 1950 byl také internován v domácím vězení, 1953 zatčen a odsouzen k 25 letům vězení, 1960 amnestován, 1968 rehabilitován, 1. září 1968 se znovu ujímá biskupského úřadu, 28. dubna 1969 jmenován papežem Pavlem VI. kardinálem, zemřel 6. dubna 1974.

Volby do parlamentu byly stanoveny na 30. května 1948. Jelikož by KSČ získala podle odhadů 58-59% hlasů,⁴⁶ rozhodla se uspořádat volby podle jednotné kandidátky NF. Předseda KSČ Klement Gottwald dojednal s ostatními nekomunistickými stranami, že každá obdrží 10% mandátů a komunisté ty zbývající. I tak byly výsledky voleb upravovány. Komunistům se povedlo neutralizovat církve, protože ani kněží, ani biskupové nevěděli, jak se mají u voleb zachovat. Většina kněží, řeholníků a řeholnic se k volbám buď nedostavila vůbec a nebo volila proti vládní kandidátce. Církve na občany nijak výrazněji nepůsobila, přesto nejvíce bílých hlasovacích lístků bylo v oblastech se silným vlivem katolické církve.⁴⁷ Oficiálně dopadly volby podle očekávání. Pro vládní kandidátku se vyslovilo v českých zemích 87% voličů a na Slovensku 85% voličů. Skutečné výsledky neznáme.⁴⁸

Dva týdny po volbách vydal pražský arcibiskupský ordinariát vyhlášku o suspendování kněží, kteří navzdory církevnímu zákaz kandidovali ve volbách do Národního shromáždění. Jednalo se především o Josefa Plojgara⁴⁹ a na Slovensku o Alexeje Horáka a Josefa Lukačoviče. Arcibiskup Beran nařídil vyvěsit vyhlášku na dveřích kostelů. Na kněžskou suspenzi ministra zdravotnictví J. Plojgara a dalších kněží nepřátelsky zareagoval tisk, který vyvolal v lidu „spontánní“ protesty: „*Akční výbory NF dostávají dopisy a telegramy ze závodů, měst i vesnic. Rezoluce žádají o potrestání kněží, kteří doma i v zahraničí pracují proti našemu lidově demokratickému státu. ...Věřící lid důvěřuje jen kněžím, kteří zaujali kladný postoj k socialistickému budování a naší lidově demokratické republice.*“⁵⁰

Předsednictvo KSČ se dne 4. června 1948 zabývalo výsledky voleb a dne 9. června 1948 se jimi zabýval také ústřední výbor strany. Velká pozornost byla věnována katolické církvi. Klement Gottwald přednesl záměr církevní politiky: „*Církev je nutné neutralizovat a dostat ji do svých rukou tak, aby sloužila režimu.*“ Dále stanovil dva hlavní směry útoku – „*rozdělit církevní struktury zevnitř a oddělit ji od vlivu Vatikánu vytvořením národní církve.*“⁵¹ K tomu bylo zapotřebí izolovat domácí církve od Vatikánu a zároveň izolovat hierarchii od nižšího kléru, pokud se nepostaví na stranu

⁴⁶ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 41.

⁴⁷ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 42.

⁴⁸ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 30.

⁴⁹ Josef PLOJHAR (1902 – 1981) římskat. kněz a politik, 1945 – 1948 kritizoval politiku ČSL, agentem oddělení ÚV KSČ, které zřídilo výzvědnou a rozvratnickou činnost v nekomunistických polit. stranách NF, po únoru 1948 zaujal kladný postoj k režimu – ministrem zdravotnictví do roku 1968 a předsedou ČSL, působil při organizování KA, zemřel 5. listopadu 1981.

⁵⁰ Tamtéž, s. 30 – 31.

⁵¹ SÚA Praha, Předsednictvo ÚV KSČ fond 01, sv. 16, a.j. 210.

režimu. Vedoucí komunističtí funkcionáři s tímto návrhem souhlasili, ale našlo se i mnoho těch, kteří požadovali mnohem ostřejší zákroky proti hierarchii.

Volba nového prezidenta republiky se konala 14. června 1948, volen byl jediný kandidát, předseda komunistické strany Klement Gottwald. Po slavnostním volebním aktu se nový prezident s manželkou a celým Národním shromážděním odebral do chrámu sv. Víta, kde arcibiskup Beran sloužil slavné Tedeum. Prezident se poté poklonil ostatkům knížete sv. Václava a přijal arcibiskupské požehnání. V tento den ve všech farnostech republiky vyzváněly zvony. S Gottwaldovou účastí při mši nesouhlasili představitelé protestantských církví ani komunističtí funkcionáři. Účast katolické církve pak vyvolala rozruch mezi mnoha věřícími i kněžími, protože komunisté slavné Tedeum a požehnání vydávali za liturgický způsob, kterým církev uznala legitimitu „února.“

Arcibiskup Beran již 1. června 1948 sepsal prohlášení všem kněžím, ve kterém prohlašoval, že církev neorganizuje politický souhlas či odpor a také, že nemůže nikomu bránit, jestliže si vyžádá pro svou práci Boží pomoc. V prohlášení dále stálo, že církev nepřijímá žádný světový názor směru a hnutí, pokud odporuje jejímu názoru.⁵²

Nastalo přechodné období. Vzájemné konflikty a zásahy moci nutily obě strany k obnovení jednání. I přes silný tlak Vatikánu a mezinárodního komunistického hnutí si představitelé KSČ ani biskupové nepřáli žádný otevřený konflikt. Jelikož jednání nepřinesla představitelům KSČ očekávané výsledky, dostávali se do popředí zastánci ostřejšího postupu proti církvi. Ale i přesto trval zájem o jednání. Církevní představitelé dospěli po jednáních k závěru, že socialismus a křesťanství jsou v protikladu a spolupráce mezi nimi není možná. Biskupové si nepřáli otevřený konflikt, nýbrž na základě dalších jednání chtěli získat od vlády co nejvíce ústupků a výjimek ze zákona. Dosavadní výsledky, které jednání přinesla, však nemohly vynahradit to, co církev díky novým zákonům ztratila⁵³.

Církevní komise ÚV KSČ svolala svou schůzi na 3. července 1948 a hlavním bodem jednání bylo dohodnout další postup proti církvi. Ministr Čepička požadoval obnovení jednání, ale členové NF navrhovali vyčkat, až přijdou zástupci církve sami. Podle přijatého usnesení měli funkcionáři KSČ a NF navštěvovat kněze a projednávat s nimi návrh platového zákona. S vedením lidové strany mělo být dohodnuto zveřejnění

⁵² Marie LUŇÁČKOVÁ, *Velká mše*, Řím 1970, s. 383 – 384.

⁵³ Nově předkládané zákony se týkaly majetkového poměru církve, církevních škol a školského zákona, tiskového zákona – náboženský a církevní tisk, svěcení svátku Božího těla, pracovních brigád v neděli a vymezení hranic diecézí v souladu se státními hranicemi.

jasného stanoviska k Plojharově suspenzi. Církevní oddělení NF mělo připravit kartotéku kněží, rozdělit je podle jejich poměru k režimu a společně s ministrem školství rozhodnout, které církevní školy budou ponechány a které budou zrušeny.

Jelikož usnesení církevní komise NF ze dne 11. června 1948 o církevním školství nebyla plněna, napsal 6. července 1948 arcibiskup Beran ministru Čepičkovi dopis, že slibům vlády nelze věřit, a proto jsou další jednání zbytečná. Obnovu jednání podmínil třemi požadavky: zaručení církevního školství zákonem, zastavení posledních opatření, které provedlo ministerstvo školství na církevních školách, a vyřešení otázky církevního tisku, spolků a majetku.⁵⁴ Tento dopis vedení KSČ pochopilo jako ultimátum a vyvstala otázka naléhavého řešení dalších vztahů mezi státem a církví. Dopis zůstal bez odpovědi a napětí se stále více zostřovalo.

Dne 3. září 1948 zemřel dr. Edvard Beneš. S pohřbem bývalého prezidenta měly úřady nemálo starostí. Přes četné kritiky k jeho politickým omylům, zejména po mnichovské orientaci na Sovětský Svaz, zůstal symbolem masarykovské doby. Do Prahy se chystali sokolové z celé republiky. Objednané zvláštní vlaky byly odvolány, v dopravních prostředcích byly policejní kontroly a zvýšena bezpečnostní opatření v celé Praze. Komunistické stranické organizace vydávaly bojové směrnice, jako by sokolové chystali státní převrat.

Nad rakví dr. Edvarda Beneše v Sezimově Ústí, kde byl pohřben, pronesl smuteční řeč arcibiskup Beran. Arcibiskup mj. děkoval zesnulému za osobní příklad, který zanechal českému lidu svou neúnavnou prací, věrností zásadám a vzorným rodinným životem. Pro dr. Beneše upřímně truchlila značná část národa. Jeho pohřeb byl proto víc než pohřbem významného československého politika, bylo to loučení s první republikou.

To také dobře pochopila komunistická propaganda, která vycítila nebezpečí ve sjednocujícím se národu a volala k ostražitosti. Otevřeně se už mluvilo o nutnosti zřídit pracovní tábory, do nichž by byli posíláni rozvratníci, šmelináři a nepřátelé lidově demokratického zřízení na převýchovu. Generální sekretář KSČ Rudolf Slánský dokonce navrhoval poslat do táborů dvacet až třicet tisíc lidí.⁵⁵ Den po pohřbu dr. Beneše v předsednictvu ÚV KSČ řekl ministr financí Jaromír Dolanský: „Když se

⁵⁴ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 45.

⁵⁵ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 47 – 48.

*zahajuje tvrdý kurs a chceme ostřejší ofenzívu, myslím také na církev, teď je vhodná doba!*⁵⁶

Komunisté začali být neochotni dále s církevními představiteli jednat. Vatikán doufal v obnovu jednání, a tak papežský chargé d'affaires Januarius Verolino navštívil počátkem října 1948 ministerstvo zahraničí. Požadoval, aby následná jednání s církví probíhala mezi vládou a Vatikánem. Československá vláda se ostře postavila proti jednání s Vatikánem, což potvrdila i na své poradě 20. října 1948. Pokus o jednání tedy ztroskotal.

Církevní oddělení NF zjistilo, že dosavadní proticírkevní kampaň nepřinesla očekávaná vítězství. Došlo tedy k používání administrativních a mocenských prostředků. Ústřední orgány NF a KSČ začaly organizovat porady o jednotném postupu v církevní politice a také školení krajských církevních tajemníků NF.

Orgány NF vytvářely síť církevních referentů. Stejnou síť referentů a informátorů si tvořili i komunisté. V církevním oddělení NF byla založena kartotéka kněží.⁵⁷ Kněží i hierarchie měli být neustále sledováni a přemlouváni ke spolupráci s režimem.

Dá se říci, že v církvi se vyskytovaly tři názorové proudy na řešení církevní politiky a ty se objevovaly průběžně až do konce roku 1989. První proud byl radikálnější a reprezentoval ho především arcibiskup Beran, kroužky Katolické akce, katoličtí aktivisté, kněží a laici, kteří si byli vědomi následků svého odporu. Později se k nim zařadili kněží, řeholníci, řeholnice, kteří prošli kriminály a byli zbaveni státního souhlasu. Druhý proud byl reprezentován biskupem Trochou a byl názorovým hledáním důstojných kompromisů. A potom se v církvi objevil třetí proud, který byl smutný a výslovně kolaborantský, který se podřídil komunistickému násilí. Reprezentoval ho především Josef Plojhar a jemu podobní, kteří si říkali „pokrokoví kněží“ nebo „míroví kněží“ nebo „sdružení katolických duchovních“ apod.⁵⁸

Po únoru 1948 byla provedena reorganizace bývalého Zemského odboru bezpečnosti a vytvořena při MV Státní bezpečnost (dále jen StB), v jejímž ústředí se podařilo komunistům založit církevní oddělení.⁵⁹ StB tak byla schopna vyvíjet tlak na politické orgány a ovlivňovat jejich rozhodnutí. Byla také schopna jednat jako

⁵⁶ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 48

⁵⁷ V ní byli kněží zařazeni podle svého postoje k režimu, do čtyř kategorií: naprosto spolehlivý, s kladným poměrem, nepolitický a reakční.

⁵⁸ blíže Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990.

⁵⁹ SÚA Praha, fond ÚV KSČ, Komise II. 1962 – 1963, Sv. 2, a.j. 481, s. 1.

samostatná politická a mocenská síla prosazující vlastní linii církevní politiky. Jelikož v StB převažovali zastánci radikálního postupu, posilovalo církevní oddělení StB radikální směr v celé církevní politice, a to v souvislosti s narůstáním významu bezpečnosti v mocenském systému.

Podle zákona č. 231/48 Sb. ze dne 16. října 1948 na ochranu lidově demokratické republiky, který StB v plné míře uplatňovala, přibýval stále větší počet vězněných a pronásledovaných kněží.⁶⁰ Zákon č. 231/48 Sb. se stal pojmem „padesátých let“. Podle §1 „rozvracení republiky“ nebo §2 „podvracení republiky“ šly v několika příštích letech desetitisíce nevinných lidí na mnoho let do vězení nebo na popraviště. Opustil-li někdo neoprávněně území republiky s úmyslem poškodit její zájmy, to se předpokládalo pokaždé a bez dokazování, mohl být potrestán podle §40, pokud soud nehodnotil takový čin jako velezradu nebo špionáž. Na církev se vztahoval §25 a §26 – šíření náboženské zášti, §28 - zneužití výkonu duchovního úřadu a §56 – bezpečnost státu a veřejný pořádek. Obzvlášť zálučný byl §57 – podle něho mohl být odsouzený držen v donucovací pracovně i po odpykání trestu.⁶¹ Takto stát zlegalizoval třídní boj.

O měsíc později dne 25. listopadu 1948 byl vydán zákon č. 248/48 Sb. o nucených pracích. Podle něj byly zřízeny tábory nucených prací. Výběr postižených osob prováděly místní organizace KSČ. Jmenované komise měly též právo postiženým osobám odebrat živnostenská opatření nebo zakázat pobyt v určitém místě.

Na středních a vysokých školách probíhaly tzv. studijní prověrky. Při studijních prověrkách se kromě třídního přístupu hodnotila politická aktivita studentů před „únorem.“ Na Slovensku byla při studijních prověrkách dávana i otázka: „*Jak jste se vyrovnal s náboženskými předsudky?*“

Na listopadovém zasedání ÚV KSČ řekl generální sekretář strany Rudolf Slánský: „*Nemilosrdně vyčistíme střední a vysoké školy od reakčních studentů a postaráme se o to, aby převážná část studujících středních a vysokých škol se rekrutovala z dělnických rodin.*“ Z vysokých škol bylo vyloučeno zhruba 5 576 studentů a více než 2 330 studentů se k prověrkám nedostavilo.⁶²

⁶⁰ Kněží byli stíháni pro zneužití duchovenského úřadu, údajné rozšiřování protistátních letáků, ukrývání politicky pronásledovaných osob a další. Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 50 – 51.

⁶¹ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 50 – 51.

⁶²Tamtéž, s. 52 – 53.

V listopadu 1948 odjel biskup Trochta do Říma podat zprávu o stavu své diecéze. Pro další jednání se státem přivezl z Říma pokyn: „*Protahovat jednání a oddalovat přímé střetnutí, dokud se nevytvoří příznivější podmínky k důstojnému přežití.*“⁶³ Kromě toho litoměřický biskup z Říma přivezl pro církve tzv. mexické fakulty, podle nichž papež Pius XII. udělil církvi v Československu různé dispenze od některých církevních a právních ustanovení, týkající se oblasti disciplinární, organizační a liturgické. Značně byly zjednodušeny předpisy týkající se vysluhování svátostí a jiných liturgických úkonů, což mohli později ocenit kněží ve vězeních, nebo ti, co byli zbaveni státního souhlasu. Během listopadu si biskupové uvědomovali, že proti narůstajícímu vládnímu tlaku⁶⁴ jsou bezmocní, a proto se snažili o obnovu jednání. Důležitou roli hrál i Vatikán, který biskupům doporučil, aby si církve v Československu snažila udržet co nejširší možnost výchovné činnosti a působení v občanském životě. Z toho důvodu se 14. a 15. prosince 1948 sešla v Praze biskupská konference. Bylo dohodnuto zahájit ihned další jednání s vládou a jako podklad pro rozhovory připravit memorandum, které měla biskupská delegace předat prezidentu republiky.⁶⁵ Prezident Gottwald obdržel memorandum 19. ledna 1949 a předal jej komisi pro církevní a náboženské otázky při ÚAV NF. Vedoucí činitelé KSČ i NF počítali s obnovením jednání, a to i přes mnohé protesty ve vlastních řadách. Odpůrci znovuoobnovení jednání se však prosadit nemohli, protože o celou věc projevil zájem prezident Gottwald.⁶⁶

Církevní oddělení NF vypracovalo „*Další opatření v církevní politice,*“⁶⁷ které bylo předloženo 12. ledna 1949 ke schválení organizačnímu sekretariátu ÚV KSČ. Jelikož by tato zpráva zmařila úspěch jednání, organizační sekretariát na své schůzi 21. ledna 1949 nerozhodl o předložených návrzích a své rozhodnutí oddálil. Arcibiskup Beran nerespektoval usnesení biskupské konference z 15. prosince 1948. Vypracoval vlastní memorandum vládě a odmítl vést delegaci episkopátu k prezidentu republiky. Arcibiskupovo memorandum bylo v rozporu s usnesením konference, proti čemuž se ozvali někteří biskupové v čele s biskupem litoměřickým Štěpánem Trochtou. Arcibiskup Beran proto navrhl Trochtovi, aby vypracoval nové memorandum a vedl sám delegaci episkopátu. Biskup Trochta souhlasil s podmínkou, že arcibiskup zajistí

⁶³Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 54.

⁶⁴Ke konci roku 1948 byly zrušeny veškeré církevní časopisy pro děti a mládež a následujícího roku 1949 veškerý katolický tisk. Znovu se vyskytovaly případy, kdy místní orgány zabíraly církevní budovy. Tamtéž, s. 52 – 54.

⁶⁵Historie církve římskokatolické v Čechách a na Moravě 1948 – 1978, samizdat, s. 7.

⁶⁶Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 56.

⁶⁷ÚSD-AV ČR, *Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951*. Edice dokumentů I., Brno 1994, s. 34 – 40.

souhlas ostatních biskupů a svolá další konferenci. Ta se sešla 18. ledna 1949 a následující den biskupové navštívili prezidenta.

Delegaci vedl olomoucký arcibiskup Josef Karel Matocha, kterého doprovázeli biskupové Štěpán Trochta a Eduard Nécsey z Nitry a sekretář arcibiskupa dr. Jan Boukal. Diskuse potvrdila rozdílné postoje obou stran a biskupové upustili od předání memoranda. Výsledkem jednání byla dohoda, že biskupové předloží písemné požadavky a prezident Gottwald doporučí obnovení jednání.

Nové memorandum bylo biskupy schváleno již 19. ledna 1949 a obsahovalo deset požadavků.⁶⁸ Řešení majetkových problémů a znárodnění církevního majetku nebylo v memorandu obsaženo, neboť podle biskupů patřilo do *Modu vivendi*. Memorandum však odporovalo dlouhodobým plánům politiky církevní komise ÚV KSČ i církevnímu oddělení NF. Přesto bylo jednání přislíbeno.

Vatikán se také pokusil o jednání s československou vládou. Nový chargé d'affaires Vatikánu v ČSR msgre Segni usiloval v lednu 1949 o setkání s ministrem zahraničí Vladimírem Clementisem.⁶⁹ Nepodařilo se, a tak mu poslal dne 28. ledna 1949 dopis s udáním zákroků proti církvi a s úmysly Vatikánu a biskupů. Ministr Clementis poté 4. února 1949 přijal msgre Segniho. Při setkání odmítl obsah dopisu a na žádost o řešení církevního školství, tisku a platů kněží odpověděl, že tyto věci budou řešeny zákonem či nařízením. Nakonec ministr Clementis přislíbil informovat o dopise a této schůzce prezidenta i vládu a msgre Segnimu sdělil, že žádné opatření není a nebude namířeno proti katolické církvi jako takové. Z rozhovoru ministra Clementise a msgre Segniho vyvodilo církevní oddělení NF závěr, že Vatikán je ochoten ponechat československému episkopátu právo jednat se státem pouze ve věcných otázkách. V otázkách zásadních si i nadále ponechával rozhodující slovo Vatikán. Církevní oddělení pak považovalo veškeré otázky za věcné a o zásadních otázkách, jako je církevní organizace a věrouka, nehodlalo jednat.

⁶⁸ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1949 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 58.

V memorandu stálo: 1. zastavit veřejné útoky proti církvi, jejím představitelům a znehodnocování křesťanského pojetí života, 2. splnit dohodu o církevním školství z 11. června, 3. zbavit školní osnovy protináboženského a proticírkevního rázu, 4. spravedlivě upravit náboženský a církevní tisk, 5. zaručit právo občanů sdružovat se v náboženských spolcích, 6. zastavit kampaň proti papeži, hlavě katolické církve, 7. zamezit snahám vnášet rozpory mezi biskupy a duchovní, kněze a věřící, vystoupit proti živlům, které se pokoušejí inscenovat ilegální a vládě nepřátelské tendence a činy v řadách duchovenstva, 8. hlásit případy zatčení duchovních církevním úřadům a umožnit jim nahlédnout do soudních spisů, 9. upravit platové podmínky duchovenstva, 10. odstranit odbornou a sociální diskriminaci kněží, řeholníků a řeholnic.

⁶⁹ Vladimír CLEMENTIS (1902 – 1952), duben 1945 – březen 1948 st. tajemník min. zahraničních věcí a poté min. zahraničí, roku 1950 obviněn, odvolán z ministerstva a dán pod dohled StB, 21. 5. 1951 zatčen a v monstrprocesu „Slánský a spol.“ odsouzen k trestu smrti a popraven, roku 1963 právně a stranicky rehabilitován.

Další jednání s biskupy bylo církevním oddělením NF připravováno od 7. února 1949. Byla vytvořena sedmičlenná komise NF složená ze členů vlády. Splnění podmínek memoranda bylo podmíněno čtyřmi požadavky vlády: prohlášení oddanosti režimu, zrušení Plojharovy suspenze, trest pro duchovní odsouzené za protistátní činnost a umožnění kněžím spolupracovat s orgány lidové správy. Jednání byla zahájena dne 17. února 1949.⁷⁰ Hned v úvodu upozornil ministr Čepička na napjatý vztah mezi státem a církví a za jeho viníka označil biskupy a Vatikán. Velkou část jednání pak vyplňovaly otázky o vztahu socialismu, náboženství a křesťanství. Málo se diskutovalo o podmínkách vlády. Ministr Čepička sliboval splnění požadavků biskupů, pokud oni splní čtyři vládní podmínky. Pokud by je nesplnili, budou donuceni mocí. Nakonec všichni souhlasili s návrhem biskupa Trochty, že rozhodnutí o požadavcích vlády může učinit pouze biskupský sbor.⁷¹ Ještě téhož dne, 17. února 1949, se církevní delegace sešla u arcibiskupa Berana a radila se o dalším postupu. Josef Beran neprotestoval proti přijetí vládních požadavků a přislíbil svolat biskupskou konferenci. Pražská internunciatura si poté pozvala biskupa Trochtu, kterému vytkla, že dostatečně nehájí zájmy episkopátu a že překračuje své pravomoci. Msgre Segni trval na tom, aby konečné rozhodnutí padlo až po návratu arcibiskupa Matochy z Říma, odkud měl přivést nové směrnice.⁷² Biskup Trochta byl i nadále optimistický a v oběžníku kněžím své diecéze vyjádřil naděje na úspěch jednání a nařídil jim sloužit dne 27. února mše za blaho republiky.

Arcibiskup Matocha přivezl 4. března 1949 směrnice, které na jedné straně připouštěly, aby vyjednáváním bylo dosaženo všech možných výhod a aby se oddálil nevyhnutelný konflikt s mocí. Na druhou stranu Vatikán nedoporučoval biskupům příliš ustupovat. V tu dobu byl v Československu vyměněn dosavadní zástupce Vatikánu msgre Segni. Na jeho místo byl dosazen msgre Verolino.

O vládním ultimátu ministra Čepičky jednala biskupská konference, která se konala 22. – 23. března 1949 v Dolním Smokovci. Biskupové se sešli ve stísněné náladě a začali se přiklánět k názoru, že nemá smysl pokračovat v jednání, v němž jedna strana

⁷⁰ Vládní delegaci tvořili náměstkové předsedy vlády Viliam Široký a Ján Ševčík, a ministři Alexej Čepička, Václav Kopecký, Alois Petr, Emanuel Šlechta a Vávro Šrobár. Církev zastupovali biskupové Štěpán Trochta, Josef Čárský, Ambrož Lazík, kapitulní vikář Róbert Pobožný, sekretář arcibiskupa Jan Boukal, kancléř arcibiskupské konzistoře Rudolf Dörner, arcibiskupský sekretář Antonín Dvořák a profesor teologie Antonín Čulík. Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 289 – 348.

⁷¹ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 289 – 348.

⁷² Jaroslav MLÝNSKÝ, *Národní fronta a církevní politika po únoru 1948*, ČSČH VI., 1973, s. 849.

Olomoucký arcibiskup Josef Matocha se ve Vatikánu účastnil konference kardinálů za účasti zemí v kardinálském sboru nezastoupených.

míní jen diktovat a stupňovat své požadavky a druhá musí trvale ustupovat. Mnoho výčitek musel vyslechnout biskup Trochta. Biskupové ho kritizovali, že je příliš ochoten vycházet komunistům vstříc. Otázka vztahu církve a státu nebyla jediným bodem programu. Biskupové se měli dále zabývat neobsazenými řeckokatolickými farnostmi na východním Slovensku, finanční situací církve, Charitou a Katolickou akcí. Konference však nedořešila žádnou z připravených otázek. V průběhu přestávky bylo v sále pod topným tělesem nalezeno odposlouchávací zařízení. Konference byla ihned přerušena a rozhodnutí odložena.

Arcibiskup Beran byl pověřen zaslat stížnost předsedovi vlády Antonínu Zápotockému⁷³ a ministru vnitra Václavu Noskovi. Stalo se tak 25. března 1949. Jejich odpověď byla velmi ovlivněna vedením StB a ústředním sekretariátem NF a KSČ, kteří byli proti dohodě s biskupy a patřili k zastáncům rázného zákroku proti církvi. Stížnost biskupů byla vzata jako vhodná záminka k přerušení rozhovorů. Ministr Nosek⁷⁴ odpověděl dne 1. dubna 1949 a odmítl účast československé bezpečnosti na instalaci odposlechu a za původce označil západní zahraniční zpravodaje nebo Vatikán, který měl o konferenci také velký zájem. Tímto dopisem zmizela jakákoliv naděje na obnovu jednání. Arcibiskup Beran ministru Noskovi odpověděl 11. dubna 1949 a upozornil ho, že pátrání jde špatným směrem. Dále ho informoval, že episkopát již zná některé praktiky StB, které přirovnal k metodám nacistů za 2. světové války.⁷⁵ Tato arcibiskupova ostrá odpověď měla za následek, že i komunisté, dosud ochotní k jednání, změnili svůj názor.

Předsednictvo ÚV KSČ projednávalo při své schůzi dne 25. dubna 1949 proticírkevní opatření a schválilo změnu své církevní politiky, která směřovala k vytvoření národní církve.⁷⁶ Církev měla být vyloučena z občanského života a její obřady měly být izolovány pouze do kostelů. Vytvořením skupin církevních tajemníků na KNV a ONV byl zpřísněn státní dozor nad církvemi.

Jako možná základna pro národní církev byla vybrána Československá církev. Především mělo dojít k vytvoření pevné organizace „*obrodného hnutí katolíků*“ z řad

⁷³ Antonín ZÁPOTOCKÝ (1884 – 1957), předseda Ústřední rady odborů, člen předsednictva ÚV KSČ a poslanec NS, významně se podílel na přípravách a průběhu únorových událostí r. 1948, předseda vlády do r. 1950, od 21. 3. 1953 do 13. 11. 1957 prezidentem republiky, za svého působení nesl plnou odpovědnost za poúnorový vývoj a totalitní komunistický režim.

⁷⁴ Václav NOSEK (1892 – 1955), aktivně se podílel na zavedení monopolu kom. strany, od dubna 1945 min. vnitra – budoval bezpečnostní složky tak, aby sloužily režimu, v únoru 1948 vyvolal změnami v SNB vládní krizi, složky SNB a LM uvedl do pohotovosti a s K. Gottwaldem se podílel na nátlaku na E. Beneše, po únoru nesl plnou odpovědnost za činnost StB.

⁷⁵ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 66.

⁷⁶ ÚSD-AV ČR, *Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951*. Edice dokumentů I., Brno 1994, s. 78 – 89.

pokrokových kněží a laiků, které mělo vystupovat proti Vatikánu a v rámci církve usilovat o spolupráci s režimem. Jako prováděcí orgán této nové církevní politiky ustanovilo předsednictvo ÚV KSČ tzv. církevní šestku⁷⁷ v čele s ministrem spravedlnosti Alexejem Čepičkou. Jejími dalšími členy byli ministr informací Václav Kopecký, místopředseda vlády Viliam Široký a Zdeněk Fierlinger, ministr zahraničí Vladimír Clementis a ministr školství Zdeněk Nejedlý.

Na základě událostí byla do Olomouce svolána dne 29. dubna 1949 další biskupská konference. Na ní byl schválen arcibiskupův návrh k okamžitému přerušení jednání a biskup Trochta byl zbaven plné moci jednat s vládou. Konference rovněž schválila Oběžník československého katolického episkopátu pro duchovní.⁷⁸ Výsledek konference byl zaslán prezidentu republiky formou memoranda. Toto memorandum vyjadřovalo postoj biskupů k režimu od února 1948 a obsahovalo také protesty na proticírkevní opatření a zákroky. I toto memorandum zůstalo bez odpovědi. Dosavadním vývojem získával postupně episkopát na oblibě a stával se symbolem odporu a vzdoru proti režimu. Tím se dostával do pozice politické síly.

Biskupové si toto nepřáli, protože se obávali reakce komunistů. Komunisté prezentovali katolickou církev jako centrum reakce řízené Vatikánem. Tím si získali podporu nejen občanů, zejména dělníků, ale i nekatolických církví.

Věstník katolického duchovenstva, vydávaný ministerstvem školství, ze dne 11. května 1949 obsahoval zákony a ministerská nařízení týkající se činnosti církve. Následující Věstník uveřejňoval další výnosy.⁷⁹ Proti hrubým zásahům do církve protestoval arcibiskup Beran u ministra školství Zdeňka Nejedlého. Bezúspěšně, naopak následovala další administrativní opatření.⁸⁰ Biskupové marně protestovali.

Současně s těmito administrativními opatřeními probíhala i příprava politického hnutí v církvi. Dne 28. dubna 1949 svolalo církevní oddělení NF poradu „pokrokových kněží“, kteří na ní byli seznámeni s novou linií církevní politiky. Linie počítala s vytvořením organizovaného hnutí pokrokových katolíků uprostřed církve, které

⁷⁷ SÚA Praha, Předsednictvo ÚV KSČ fond 02/1, sv. 16, a.j. 210.

⁷⁸ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 64 – 66.

⁷⁹ Všechny vyhlášky, oznámení a úřední zprávy episkopátu musí být uveřejněny ve Věstníku. Státní úřady mají ve Věstníku vypsát konkurs na fary, které jsou více než rok neobsazené. Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993.

⁸⁰ Byl zaveden dohled nad spolky, veřejnými shromážděními a veřejnými sbírkami. Rozšiřování všech tiskovin muselo být podloženo souhlasem ministerstva školství. Do bohosloveckých učilišť byla dosazena inspekční komise prověřující učitele. Bylo zahájeno školení bohoslovců. Bohoslovcům bylo zakázáno nadále studovat v Římě a představitelům řádů v zahraničí již nebyla vydána víza. Tamtéž, s. 95.

dostalo název „*Katolická akce*“⁸¹ (dále jen KA). Přípravou KA byla pověřena církevní šestka a zabývalo se jí i předsednictvo ÚV KSČ, ale hlavní úloha náležela krajským a okresním funkcionářům NF a KSČ, kteří navštěvovali kněze i věřící a požadovali od nich souhlas s připravovanou KA. Mnoho kněží pod nátlakem nebo ovlivněno falešnými sliby podepsalo.

Biskupové byli proti a dne 7. června 1949 svolali do Olomouce biskupskou konferenci, která se zabývala připravovanou KA. V oběžníku kněžím upozorňovali biskupové: „*Nevěřte tomu, že bychom se mohli kdy dopustit něčeho, co by porušovalo naši přísahu věrnosti vůči státu, složenou při nastoupení našeho úřadu dle platného Modu vivendi. Buďte si však vědomi toho, že nedáme nikdy souhlas k tomu, aby církev římskokatolická byla kýmkoliv pod jakoukoliv záminkou ztročena a aby byla omezena její náboženská svoboda.*“⁸² Biskupové dále upozorňovali, že takové pokusy se dějí a duchovním že je účast na KA zakázána a bude stíhána církevními tresty. Po skončení konference proběhlo ještě jednání na pražské nunciatuře. Účastnili se ho J. Beran, J.K. Matocha, Š. Trochta a J. Hlouch. Společně se dohodli na exkomunikaci osmi předpokládaných funkcionářů KA.

Ustavující schůze KA pro laiky se konala v Obecním domě v Praze dne 10. června 1949. Schůze se účastnilo 283 osob, z toho 68 duchovních. Jelikož se ministr Čepička dozvěděl o připravované exkomunikaci, byl zvolen šedesátičlenný ústřední výbor v čele s režisérem Národního divadla Ferdinandem Pujmanem. Shromáždění připravilo a schválilo prohlášení s programem KA: 1. zintenzivnit náboženský a mravní život v církvi, 2. usilovat o náboženskou výchovu dětí, 3. pečovat o rozšíření katolického tisku, 4. přičinit se o to, aby stát hmotně zajistil činnost církve, 5. snažit se o rozšíření činnosti Charity, 6. řešit poměr státu a církve v duchu soužití a spolupráce.⁸³ Ještě téhož dne 10. června 1949 obdrželi krajsí tajemníci NF a KSČ směrnice k získávání podpisů pod KA.

Kampaň, která následovala, předčila intenzitou všechny předchozí. Agitační dvojice či jednotliví aktivisté, často komunisti a katolíci v jedné osobě, chodili po kancelářích, dílnách, posluchárnách vysokých škol a dům od domu a sbírali podpisy pod

⁸¹ Název nebyl zvolen náhodně. Katolickou akci zřídil 23. 12. 1922 papež Pius XI. encyklikou *Ubi arcano Dei*. Toto hnutí zdůrazňovalo účast laiků v životě církve, zvalo věřící k hlubšímu poznání evangelia a života podle Kristova učení. Katolická akce zřízená církevním oddělením NF by se měla spíše nazývat „Státní katolická akce“, neboť byla podvodem na věřící a s církví neměla nic společného.

Václav VAŠKO, *Neumlčená...*, Praha 1990, s. 68.

⁸² Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 68.

⁸³ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 79.

„katolickou akci.“ Někdy slušně, někdy s varováním. Největší tlak byl vykonáván na kněze. Mnoho podpisů bylo vylákáno podvodem.

Dne 15. června 1949 se v Praze konala další biskupská konference. Biskupové schválili pastýřský list „*Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*.“⁸⁴ List oznamoval jednoznačně zamítavé stanovisko biskupů ke KA. Měl být čten při svátku Božího těla, který byl z pastoračních důvodů přeložen ze čtvrtka 16. června na neděli 19. června.

V době konání konference byli již na konzistoři dosazení vládní zmocněnci. Ministr Čepička se tak dozvěděl o přípravě pastýřského listu a okamžitě zasáhl. Příslušníci StB vnikli do arcibiskupské konzistoře, ale našli už jen koncepty pastýřského listu. Došlo také k zatčení kancléře konzistoře Rudolfa Dörnera. Ve stejný den byl v Olomouci zatčen vedoucí arcidiecézního pastoračního referátu pater Bruno Sklenovský a o den později arcibiskupský sekretář msgre Josef Moštek. Biskupové odeslali do Vatikánu žádost, aby ještě vyčkali s exkomunikací kněží podepsaných pod KA, neboť mnoho jich podepsalo nevědomky.

V předvečer svátku Božího těla byla v Praze situace velmi napjatá. Všeobecně se očekávalo, že arcibiskup Beran pronese závažné stanovisko. Na úvod přečetl Bohuslav Jarolímek zakázaný pastýřský list a poté arcibiskup k přítomným pronesl: „*Vím, co ode mne očekáváte, ale vy také víte, co od vás očekávám já. Snad mi bude zakázáno mluvit, může se stát, že to bude roztrubováno do celého světa. Já však vám dnes prohlašuji, slavnostně před celým světem, že to bude všechno jen lež! Bylo mi sděleno, že v dohledné době budu označen za nepřítele dělnické třídy, že se bude tvrdit, že se vůbec nenamáham řešit sociální problémy. Proto zde prohlašuji s veškerou otevřeností – nejsem nepřítelem dělnické třídy, nikdy jsem jím nebyl a také jím nikdy nebudu v budoucnosti.*“⁸⁵ Při odchodu arcibiskupa z chrámu uspořádali věřící ovace. Skandovali: „*At' žije arcibiskup Beran!*“ a „*Zůstaneme věrni!*“ Zástup věřících ho doprovázel až k arcibiskupskému paláci. Hradčanské náměstí se naplnilo lidmi. Zpívaly se hymny, svatováclavský chorál a věřící volali svého arcibiskupa na balkón. Nemohl nevyhovět. Žehnal a nabádal ke klidu a rozvaze. Varoval před provokatéry a prosil, aby se rozešli.

⁸⁴ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 74 – 78.

⁸⁵ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 79.

Druhý den, 19. června 1949, se na ranní mši do katedrály sv. Víta dostali jen ti, kdo si přivstali. Bezpečnost nákladními auty přehradila přístupové cesty a pouštěla k svatému Vítu jen kněze, řeholníky a řeholnice. V chrámové lodi se mísily mezi věřící hloučky podivných lidí. Měli na klopě kabátu viditelně zapíchnuty špendlíky s barevnou hlavičkou, hlasitě se bavili a někteří drželi v ruce hůl.⁸⁶ Neztišili se, ani když začala mše. Přítomní pocítovali stupňující se napětí. K vážnému incidentu došlo, když chtěl arcibiskup Beran pronést homilii. Pod vlivem okolností se rozhodl říci to nejdůležitější: „*Drazí věřící, katedrála je plná provokatérů! Pro lásku Boží vás prosím, nenechte se vyprovokovat! Budou vám rozdávány Katolické noviny, ale to nejsou katolické noviny, stejně jako Katolická akce není katolickou akcí.*“⁸⁷ Do těchto slov přítomní provokatéři pískali, křičeli, dupali, tloukli holemi do země, hrozili sevřenými pěstmi a jejich rozmístěné hloučky se hnuly kupředu. Arcibiskup stačil zvolat: „*Myslím, že u nás dosud platí zákon zakazující rušit veřejné bohoslužby! Mějte ohled aspoň na tyto dívky*“ a ukázal na malé družičky. Znovu zazněla vlna pískotu a dupotu. Do celé situace duchapřítomně vstoupil varhaník Antonín Janda a kostelem zazněl zpěv státní hymny. Po ní následoval svatováclavský chorál. Provokatéři se pokoušeli zpěv věřících přehlušit zpěvem *Internacionály*. Z řídícího centra nakonec dostali provokatéři nové instrukce a ztišili se. Mše svatá pak nerušená mohla pokračovat do konce .

Tradiční průvod Božího těla se toho roku už nekonal. Arcibiskup Beran po celebraci odešel do své rezidence. V paláci už na něho čekala StB. Bylo mu oznámeno, že má přidělenou ochrannou stráž a bez jejího doprovodu nesmí opustit rezidenci. Toto opatření ho prý má ochránit před hněvem lidu, který rozhořčeně odsuzuje jeho protilidový postoj. Tak začala téměř šestnáctiletá internace dr. Josefa Berana.

V pondělí 20. června 1949 přineslo *Rudé právo* zprávu, že v katedrále u sv. Víta došlo k protistátní demonstraci zrádného kléru, kterou však energicky třídně uvědomělý lid zarazil.⁸⁸

Téhož dne vyšel v Římě exkomunikační dekret, který se vztahoval na státem založenou Katolickou akci v Československu. Svaté oficium odsoudilo KA a exkomunikovalo všechny duchovní a laiky, kteří vědomě a dobrovolně do ní vstoupili.

⁸⁶ O devatenáct let později bylo zjištěno Komisí vyšetřující nezákonnosti padesátých let, že akci organizovala StB ve spolupráci s místními a závodními organizacemi KSČ. Tamtéž, s. 79.

⁸⁷ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 80.

⁸⁸ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 81.

Zásahy biskupů a Vatikánu proti KA přinesly úspěch. Kněží hromadně odvolávali své podpisy, vystupovali proti KA a mnozí ujišťovali biskupy o své oddanosti. Katolická akce se nestala hnutím církve, jak bylo původně v plánu. Rozpadla se, až na výbor ústředí, a přes veškeré pozdější snahy nebyla obnovena. Oběžník biskupů katolickému duchovenstvu uváděl, že podpis neodvolalo několik již exkomunikovaných duchovních. Ústřední sekretariát KSČ nedokázal odvolací akci zastavit, a tak alespoň nařídil nižším složkám, aby ochraňovaly exkomunikované kněze a bránily církevním institucím tresty provést. Katolická akce utišila názorové rozdíly mezi biskupy. Také biskupové Trochta a Hlouch proti KA ostře vystoupili. To mělo za následek, že opatření proti biskupům bylo zavedeno i nad nimi.⁸⁹ Biskup Trochta se však i nadále snažil o dohodu se státem, ale řídil se již stanoviskem ostatních biskupů.

Zhoršený vztah státu k církvi se odrazil i na diplomatickém styku s Vatikánem. Msgre Verolino opustil Československo jako *persona non grata* 13. července 1949. Před odjezdem pověřil dočasným vedením úřadu dosavadního tajemníka internunciatury Ottavia de Livu. Ale ani on nebyl pro československou vládu přijatelný. Nový vatikánský diplomatický zástupce neobdržel československé vstupní vízum, a tak tuto funkci zastával msgre Liva, ačkoliv československou vládou nebyl uznán.

Dne 13. – 14. srpna 1949 se v Trnavě sešla konference biskupů. Internovaného arcibiskupa Berana zastupoval olomoucký arcibiskup Josef Matocha. Biskupové na konferenci vypracovali memorandum vládě,⁹⁰ ve kterém vyjádřili svou ochotu opakovat přísahu věrnosti státu v rámci *Modu vivendi* a také přání po dohodě s vládou, pokud splní již dřívější požadavky biskupů jednat. Konference přijala také stanovisko duchovních k připravovanému platovému zákonu. Tímto stanoviskem odmítalo duchovenstvo přijmout plat a navrhovalo, aby byla upravena dosavadní kongrua.⁹¹ Byla připravena i prohlášení, která se měla podepisovat na vikariátních schůzích a posílat je poté NF. Biskupové se na konferenci vyjádřili také ke skládání slibu duchovních. Duchovní měli nadále podepisovat pouze slib schválený biskupy a odpovídající *Modu vivendi*. V případě předložení jiného slibu jej neměli podepisovat.

⁸⁹ Dopusud byli oba dva považováni za pokrokové kněze a v rámci snahy o rozkol biskupského sboru nebyla nad nimi a v jejich diecézích zavedena žádná opatření. Karel KAPLAN, *Stát a církev...*, Praha, Brno 1993, s. 93.

⁹⁰ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, Praha, Brno 1993, s. 93.

⁹¹ Kongrua je plat, který dostávali kněží ve veřejné duchovní správě (vedení matrik,...). Minimální výši platu zaručoval zákon. Biskupové proto navrhovali, aby se místo nového platového zákona novelizoval zákon o kongruí z roku 1926.

Josef TOMEŠ, *Slovník k politickým dějinám Československa 1918–1992*, Praha 1994, s. 96.

Ve stejné době, kdy probíhala KA, jednalo se také o církevních zákonech. Předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo dne 22. srpna 1949 vytvořit Státní ústav pro věci církevní (dále jen SÚC), který by převzal veškerou administrativu a správu církevních věcí a stal se tak novou zákonnou autoritou pro duchovní. Vláda 4. října 1949 schválila zákon č. 217/49 Sb., kterým se zřizuje SÚC a Národní shromáždění pak 14. října 1949 zákon přijalo. Dalším zákonem č. 218/49 Sb. *O hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností* získal stát poručnictví nad církví. Stát si tak „legalizoval“ možnost zbavit kněze i biskupa státního souhlasu, kdykoliv se mu znelíbí. Bez soudu, bez disciplinárního řízení a bez možnosti odvolání. Tím byl dán podnět k dalšímu ostrému konfliktu mezi episkopátem a vládou.

Biskupové se zákonem č. 218/49 Sb. dostali do těžké situace. Neuposlechnutí vládního zákona by mohlo způsobit zákaz výkonu duchovní činnosti a mohlo by být hodnoceno jako trestný čin. Navíc zákon zlepšoval špatnou finanční situaci většiny duchovních. Komunisté od zákona očekávali, že způsobí rozbroje mezi biskupy a nižším duchovenstvem. Zároveň věřili, že zákon přeruší závislost kněží na biskupech nejen v oblasti finanční. Tím by se vytvořila základna pro národní církev. Biskupům zbývalo pouze věřit v jednotný postup duchovních.

Nové církevní zákony podepsal prezident Gottwald dne 15. října 1949. K této příležitosti udělil 127 katolickým duchovním milost. Dne 12. listopadu prezidentskou milost rozšířil o 153 civilních osob, stíhaných z trestného činu napomáhání kněžím.

Na 21. října 1949 byla svolána do Olomouce biskupská konference. Ještě před ní byly vypracovány směrnice pro kněžstvo, které určovaly, jak mají postupovat při přijímání platu a skládání slibu věrnosti. Kněží mohli přijmout plat, aniž by jednali proti své kněžské cti. Slib věrnosti navržený vládou⁹² směli podepsat pouze s dodatkem: „pokud to není v rozporu s církevními zákony a kněžským svědomím.“⁹³ Biskupská konference, opět bez účasti internovaného arcibiskupa Berana, schválila Oběžník katolických biskupů a ordinářů Československé republiky a vládní petici, která požadovala revizi církevních zákonů a jejich prováděcích nařízení. Petice také vyjadřovala ochotu biskupů jmenovat zástupce do církevních komisí národních výborů,

⁹² „Slibuji před Bohem, že budu věren Československé republice a jejímu demokratickému zřízení a že nepodniknu ničeho, co by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a celistvosti. Jako občan lidově demokratické republiky budu plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého postavení a vynasnažím se podle svých sil podporovat budovatelské úsilí směřující k blahu českého a slovenského lidu.“

Karel KAPLAN, *Stát a církev ...*, Praha, Brno 1993

⁹³ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993, s. 104

ale pouze se souhlasem jejich nadřízeného. Peticí se zabývalo předsednictvo ÚV KSČ dne 2. listopadu 1949 a odpovědělo, že petice znamená útok proti zákonu.

K 1. listopadu 1949 obdrželi duchovní plat podle zákona č. 218/49 Sb. SÚC zjistil, že žádný kněz plat nevrátil a žádný z biskupů o něj nepožádal. Církevní šestka to hodnotila jako své vítězství a porážku církevní hierarchie. Také v komunistické straně pokojné přijetí platů vedlo soudruhy k mylné domněnce, že „*cesty drobného katolického duchovenstva a biskupů a Vatikánu se dnes již rozcházejí.*“⁹⁴ Komunisté sice měli množství informačních zdrojů, ale topili se v nich, situaci v církvi realisticky hodnotit neuměli a svá přání považovali za skutečná.

Chaotičnost posledních měsíců roku 1949 a nejistota o budoucnost církve přiměla biskupy vybudovat náhradní, pro veřejnost utajenou hierarchickou strukturu. Několik kněží bylo bez předchozího souhlasu státu tajně vysvěceno na biskupy. Například 17. září 1949 byl takto vysvěcen Kajetán Matoušek. O měsíc později František Tomášek a na Slovensku Štefan Barnáš. Na olomoucké i pražské fakultě byli o půl roku dříve vysvěceni bohoslovci pátého ročníku na kněze. Také v některých řeholích došlo k urychleným oblačkám a doživotním slibům noviců. Církev se obávala, že by pozdější vývoj událostí mohl znemožnit vysvěcení duchovních.

Do tohoto stále narůstajícího proticírkevního tlaku vzbudila zájem veřejnosti zpráva o vychýlení křížku během kázání faráře Josefa Toufara. Do Číhoště, kde k události došlo, přijížděli věřící, zvědavci i úřední osoby z okresního národního výboru. Prostí lidé mluvili o zázraku. Církevní představitelé se tvářili skepticky a varovali před unáhlenými soudy. Nepřátelé církve osočovali faráře Toufara, že „zázrak“ sám naaranžoval. Kdo ho znali, to vylučovali.

⁹⁴ vyjádřil se ministr Václav Kopecký

Blíže Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 111

Číhošťský zázrak a komunistická propaganda

V neděli 11. prosince 1949 v číhošťském kostele u Ledče nad Sázavou sloužil v 9.00 hodin místní farář Josef Toufar⁹⁵ mši. Jako obvykle během bohoslužby vystoupil na kazatelnu a začal kázat. Při slovech: „*Zde ve svatostánku je náš spasitel, kterého mnozí neznají,*“ dotkl se pravou rukou prsou a levou ukázal na svatostánek. V té chvíli se kříž nad svatostánkem u hlavního oltáře vychýlil z osy a naklonil několikrát vpravo i vlevo. Sám si pohybu kříže nevšiml a byl na něj upozorněn následující den. Událost mu potvrzovali i další účastníci bohoslužby. Ve farní knize Božích služeb se dochoval tento záznam: „...*Při kázání prý se pohnul oltářní kříž, jak mi potvrdilo devatenáct svědků, kterých jsem se na to ptal. Já jsem to neviděl a dozvěděl jsem se to teprve od kováře Pospíšila.*“⁹⁶ Farář Toufar o celé události informoval děkana Václava Slavička z Ledče n/Sázavou. Řekl mu, jak tento jev neblaze zapůsobil na obyvatelstvo: „*Zvláště jsem zdůraznil, že v celé farnosti pozorují stísněnost a depresi u věřících.*“⁹⁷ Následující neděli 18. prosince 1949 se při bohoslužbě snažil pohyb křížku objasnit jako účast Boha během mše a zdůrazňoval, že se nejednalo o signál přicházejícího neštěstí pro církev, jak to mnozí z přítomných vnímali.

Zpráva o zázraku se rychle rozšířila po republice a pronikla i do zahraničí. Během vánočních svátků a po Novém roce 1950 počet dotazů na číhošťský zázrak vzrostl a z kostela se stávalo poutní místo.

Po svátku Tří králů navštívil faráře Toufara strážmistr Antonín Goldbricht z ledečského Sboru národní bezpečnosti (dále jen SNB), vyslechl několik svědků „zázraku“, prohlédl si kostel, kazatelnu, změřil a popsal kříž a sepsal hlášení pro okresní velitelství SNB. Zároveň vylučoval, že by se farář dopustil podvodu.⁹⁸ Strážmistr Goldbricht nebyl jediný, kdo si podrobněji prohlédl kostel Nanebevzetí Panny Marie v Číhošti. Před ním tak učinil Václav Trtík, svědek zázraku, a ve výpovědi uvádí: „...*také jsem navštívil ve všední den kostel a kříž jsem si prohlédl, aniž by někdo na něj sáhl. Kříž byl celý pootočen ke kazatelně, přičemž kolmé břevno kříže bylo skloněno*

⁹⁵ Josef TOUFAR (14.7.1902 – 25.2.1950) narozen v Arnolci u Jihlavy v rodině prostého zemědělce, vychodil osmiřídni obecnou školu, poté pomáhal doma s hospodářstvím, absolvoval vojenskou službu a ve dvacetišestiletých se rozhodl pro kněžské poslání. Vystudoval gymnázium, absolvoval seminář v Hradci Králové, kde byl v roce 1940 vysvěcen na kněze. Jeho prvním kaplanským a poté farářským místem byla Zahrádka u Ledče n/Sázavou. Ze Zahrádky byl přeložen do Číhoště.

⁹⁶ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 123.

⁹⁷ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, s. 3.

⁹⁸ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 125.

kupředu dost značně tak, že vrchol kříže přesahoval základnu – podstavec kříže, ve kterém byl kříž upevněn. Podstavu kříže tvořila půlkoulička o průměru 8 cm. Celý kříž byl vysoký 47 cm, jak jsme ho tehdy měřili na postranním oltáři. V kostele byly celkem tři stejné kříže, zhotovené podle našeho šetření asi v roce 1901. Kostel jsem dobře prohlédl, včetně kazatelny a oltáře, a nikde jsem nepozoroval ani nejmenší stopy po nějakém zařízení. Všude byla naprostá čistota a neporušená zeď. Až na to, že po zdi byla vedena bílá stočená šňůra elektrického vedení...“⁹⁹

O zázrak se začali zajímat také funkcionáři Okresního národního výboru (dále jen ONV) v Ledči nad Sázavou. Předseda ONV soudruh Konopka a okresní tajemník AV NF soudruh Sláma požádali StB v Jihlavě o „nějaký zásah.“¹⁰⁰ Žádost byla podstoupena ústřednímu vedení StB do Prahy a velitel druhého sektoru StB Josef Čech zahrnul zprávu do denního hlášení pro ministra vnitra Václava Noska. Záležitost byla projednána u prezidenta Klementa Gottwalda, který jí od počátku přisuzoval velký politický význam. StB dostala příkaz opatřit důkazy a podklady pro vyšetřování případu v Číhošti.

Dne 16. ledna 1950 přijel do Číhoště incognito prokurátor JUDr. Karel Čížek¹⁰¹ z Generální prokuratury, aby si kostel sám prohlédl.

Mezitím začala jednat i církev. Do Číhoště se sjížděli nejrůznější duchovní hodnostáři, řádoví bratři a sestry. Hradecký biskup Mořic Pícha ustanovil zázrakovou komisi, jejímž členem byl mj. opat kláštera v Želivě Vít Tajovský OPraem. Opat Tajovský v roce 1990 vzpomíná, kdy se poprvé o zázraku v Číhošti dozvěděl : „Bylo to 4. ledna 1950. Vracel jsem se ze Svatého Kopečku, kde jsem dával exercicie. Na nádraží v Olomouci jsem potkal dr. Josefa Burýška, mého bývalého profesora ze semináře v Hradci Králové. Ihned se mne ptal, co se to u nás na Vysočině děje. Měl se tam stát nějaký zázrak. Neměl jsem o ničem ani potuchy, nedovedl jsem panu profesorovi nic vysvětlit. Ve vlaku jsem o tom moc a moc přemýšlel. Ale ani sobě jsem si nedovedl nic vysvětlit. Tak jsem se dozvěděl o číhoštském zázraku. Po návratu do Želiva jsem se rozhodl, že se do Číhoště vypravím. Jel jsem tam se 3 členy našeho řádu a s primářem humpolecké tuberkulózní léčebny panem dr. Jaroslavem Richtrem, mým velkým přítelem. Bylo to v sobotu 7. ledna 1950 odpoledne. Pan farář Toufar měl sepsány

⁹⁹ František DRAŠNER, *Číhoštský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 9.

¹⁰⁰ Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis. MÁCHA – 37/Vt – 94 /II.

¹⁰¹ Karel ČÍZEK (25.3.1913) náměstek gen. prokurátora na Státní prokuratuře v Praze, zastupoval žalující stranu v církevních procesech v 50. letech, na státní prokuratuře pracoval ještě v roce 1968.

protokoly s výpověďmi svědků. Některé byly sepsány přímo svědky, jiné panem farářem dle diktování a svědkové je podepsali. Protokoly byly dost shodné, lidé stáli na různých místech kostela a zázrak viděli. Tolik lidí dokazovalo pohyb křížku jako skutečnost, tedy žádný výmysl či zrakový klam! Potom jsme přistoupili k prohlídce kostela. Tam byly krásné smrčky, už bylo po vánočních svátcích. Kříž byl v pohledu k hlavnímu oltáři do levé strany směrem ke kazatelně hodně vychýlen. Vzpomínám si, že i podstavec, na kterém kříž stál, byl ve stejném směru nakloněn. Myslel jsem si, že kříž musí být k podstavci přilepen či jinak připevněn, aby nespádl. Ostatní dva kříže na postranních oltářích byly v pořádku. Snad jsme udělali chybu, měli jsme k oltáři přistavit nějaké schůdky. Kříž jsme měli sundat a podívat se zespodu dovnitř. Ale možná, že jsme všichni měli takový zvláštní pocit po té záhadě dál nehloubat. Nedovedu si ukaz v Číhošti vysvětlit. Že by snad davová psychóza? Nikde žádné skoby, žádné hřebíky ani na zdi, oltáři či kazatelně. Žádné stopy po nich.¹⁰²

Podle svědectví opata Tajovského¹⁰³ a dalších duchovních nemohla být ze strany církve tehdy vyslovena jakákoliv teorie o skutečném zázraku v Číhošti. Kdyby totiž událost měla být prohlášena za nadpřirozený jev, vyžadovalo by to komplikované a léta trvající šetření. Žádné takové řízení nebylo a nemohlo být ani zahájeno. Nemohlo být zahájeno pro zásah StB, která využila této události a vytvořila svůj vlastní scénář a vazbu na Vatikán.

Církevní šestka ÚV KSČ se už na podzim roku 1949 připravovala na likvidaci mužských klášterů. Útvar StB pro církevní záležitosti dostal z nadřízených míst pokyn shromažďovat kompromitující materiály o významných řeholnicích. Přišel i příkaz „vybrat několik nejreakčnějších církevních představitelů“ řádů a uvalit na ně vyšetřující vazbu. Státní moc se rozhodla pro zásah formou soudního procesu. Dne 20. ledna 1950 schválila církevní šestka ÚV KSČ návrh na soustředění řeholníků v koncentračních kláštorech. Pět dní nato dala příkaz k zahájení kampaně proti řádům.¹⁰⁴

Na příkaz z vyšších míst byl dne 28. ledna 1950 zatčen číhošťský farář Josef Toufar. Před jeho farou zastavilo auto. Vystoupili z něho dva muži. Řekli, že jsou zástupci zahraniční tiskové agentury a že by si chtěli prohlédnout místo, kde se udál „zázrak“. Farář Toufar vyšel z fary, aby návštěvníkům ukázal kostel. Se svou neteří

¹⁰² František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 36.

¹⁰³ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 12.

¹⁰⁴ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 123.

Marií Pospíšilovou, která mu vedla domácnost, se už nikdy nesetkal. Farář Toufar byl po zatčení dopraven do zvláštního oddělení věznice ve Valdicích.

Už samotného Toufarova zadržení se StB obávala. Měla informace z ONV v Ledči n/Sázavou, že věřící jsou odhodláni svého faráře bránit. Roman Stehlík¹⁰⁵, tehdejší velitel církevního oddělení StB v Praze, v roce 1968 při rehabilitačním procesu vypovídal : „...K zatčení pátera Toufara, (přesněji k jeho únosu a zbavení osobní svobody, protože žádný příkaz k zatčení není ve spisech doložen ani zmiňován), byl dán příkaz Čepičkovi Gottwaldem.“ Dále uvádí : „...Já osobně jsem dodnes přesvědčen, že zázrak v Číhošti nenastrojila StB, ale že je to dílo Toufara“.¹⁰⁶ Stehlíkův zástupce, vedoucí církevního referátu StB v Praze, Bohumil Košar¹⁰⁷, který jel s příslušníkem Robertem Skerlem¹⁰⁸ a řidičem Hoffmanem, popisuje únos tak, že on a řidič zůstali v autě před kostelem a Skerl došel pro pana faráře na faru a přivedl ho do auta, kterým odjeli ihned do Valdic.¹⁰⁹

Soudruzi z KV StB v Jihlavě, řidič, starš. Houzar a náčelník IX. odboru por. Svoboda popisují únos v roce 1954 věrohodněji. „Před likvidací dojeli jsme se soudruhy do Ledče n/S. na okresní velitelství SNB, kde byla společná porada, které byli zúčastněni 2-3 soudruzi z Prahy, za přítomnosti předsedy ONV, který nanášel, že do vesnice nesmí jezdit žádné auto, že by nás sedláci kopáčem vyhnali. Soudruzi z Prahy však řekli, že se přeci nebudeme bát, a do vesnice jsme jeli, bylo to ve večerních hodinách, kdy jsme tam přijeli. Já zastavil u kostela a soudruzi vystoupili z vozu a šli na faru, mezi čímž jsem zacouval ke vratům fary, a když soudruzi s farářem šli, otevřeli jsme dveře, oni nasedli a hned jsme odjeli. Jelikož náš odjezd z vesnice byl rychlý, abychom se dlouho nezdržovali, náš jeden orgán, a to s. Pokorný Alois zůstal ve vesnici a šel za soudruhy z Prahy a říkal jim, aby jeli, že již soudruzi z Jihlavy s farářem odjeli a čekají za vesnicí na křižovatce.“ Dále poznamenává, že „byli tam též dva příslušníci SNB, kteří pozorovali situaci v obci.“¹¹⁰

Náčelník Svoboda popisuje, pod jakou záminkou byl únos proveden : „...orgánové Svoboda, Havránek a Pokorný zajdou do fary a představí se jako

¹⁰⁵ Roman STEHLÍK (1908 – 1975) původním povoláním úředník, později velitel církevního oddělení na velitelství StB v Praze.

¹⁰⁶ VHA Tábor, spis VVP sp. zn. Vv 22/68, s. 241.

¹⁰⁷ Bohumil KOŠAŘ (16.10.1918) původním povoláním elektromontér, náčelník referátu katolické církve v hodnosti podporučík.

¹⁰⁸ Robert SKERL (1904 – 1983) původním povoláním pomocný dělník, poté referent 2. sektoru velitel StB v Praze.

¹⁰⁹ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, s. 164.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 134.

zástupcové tisku a budou žádati o objasnění okolností kolem zázraku v Číhošti za účelem provedení zpopularizování této události.“ Popis dále pokračuje : „...farář Toufar se sám po krátké diskusi nabídl, že nám ukáže v kostele na místě samém, jak se zázrak udál. Vzal si proto klíče od kostela, kabát a čapku a vyšel s námi před faru do dvora. Na dvoře jsme se mu představili jako orgánové Státní bezpečnosti a vyzvali jej, aby s námi jel v připraveném voze, který byl ve tmě nedaleko fary připraven a na smluvené znamení přijel blíže.“ To bylo v sobotu 28. ledna 1950. Rozkaz k zatčení dal údajně ministr vnitra Václav Nosek.¹¹¹

Podle svědectví Marie Pospíšilové, neteře faráře Toufara, jeho hospodyně a kuchařky na faře v Číhošti, došlo k zatčení takto : *„Byla sobota, ten den u nás na faře bylo mnoho lidí. Někteří z nich v dlouhých kožených kabátech. Vzpomínám si, že jiný prodával obrazy. Zřejmě již strýčka sledovali. Odpoledne přijela návštěva z Prahy – jakýsi pan doktor, strýčkův známý se dvěma řádovými sestrami. Všichni dychtili spatřit zázračný křížek. Byla již tma, řekla bych asi půl šesté, když přišli další dva neznámí muži a představili se, že jsou od nějaké zahraniční tiskové agentury. Chtěli vidět vnitřek kostela. Strýček ochotně vyhověl. Zastavila jsem ho se žádostí, aby se přiblkl, protože je už venku i v kostele pořádná zima. Strýček si vzal teplý svetr, znovu navlékl zimní kabát a s neznámými odešel. Ve zlé předtuše jsem za nimi poslala chlapce (byl u nás na faře na bytě a studoval gymnázium v Ledči), ten zjistil, že se v kostele nesvítili. Vyběhl rychle před faru, zaslechl zvuk motoru rozjíždějícího auta za kostelem na silnici ve směru na Světlou. Za ním pak odjela další auta. Bylo to tehdy naposledy, co jsem kdy strýčka viděla.“¹¹²*

Dne 30. ledna 1950 byl zatčen opat Vít Tajovský s dalšími premonstráty pro podezření ze spoluúčasti na Toufarově „podvodu.“ Postupně byli zatýkáni představitelé řádů, ze kterých StB vytvořila „skupinu Machálka a spol.“¹¹³ Skupinu tvořili : Augustin Machálka, opat kláštera premonstrátů v Nové Říši, František Šilhan, provinciál řádu jezuitů v ČSR, Silvestr Braitto, řeholní kněz řádu dominikánů, Adolf Kajpr, řeholní kněz jezuitů, František Mikulášek, jezuita a šéfredaktor měsíčníku Dorost, Jan Evangelista Urban, františkán a ředitel institutu Studium catholicum, Ján Ivan Mastiliak,

¹¹¹ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, s. 135.

¹¹² František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 10.

¹¹³ Proces s představiteli řádů se konal od 31. března do 4. dubna 1950 u Státního soudu v Praze. Žaloba odpovídala schválené koncepci. Obžalovaní byli obviněni z největších zločinů proti republice – špionáž pro Vatikán, přechovávání zbraní, nenávisť k režimu, spolupráce s gestapem apod. Jindřich NEULS, Miroslav DVOŘÁK, *Co se skrývalo za zdmi klášterů*, Praha 1950, s. 138 – 140.

redemptorista a profesor na bohosloveckém učilišti, Jan Blesík redemptorista a ekonom kláštera u sv. Kajetána v Praze, Stanislav Barták, provizor premonstrátského kláštera v Nové Říši a Bohumil Vít Tajovský, opat kláštera premonstrátů v Želivě. Ten ve své výpovědi uvádí : „Byl jsem zatčen 30. ledna 1950 večer v Želivě. Bylo to v pondělí. V rouchu premonstrátského řádu jsem byl posazen k ženě, v níž jsem poznal paní učitelku Převorovou, s níž jsem byl před několika dny v Číhošti. Byla zlomená duchem, neustále plakala a volala, že se chce vrátit k matce. Zastavili jsme se v Ledči n/S., kde byl přibrán číhošťský kostelník Pártl. Ten mi stačil v tichosti povědět, že p. farář Toufar byl zatčen před dvěma dny v sobotu. Pochopil jsem, že jsme zatčeni v souvislosti s číhošťským zázrakem. Později jsem poznal, že Číhošť byla jen první záminkou k velkému tažení proti církvi. Přijeli jsme v noci do Prahy na Pankrác. Za dvě hodiny mne převezli do Valdic na Jičínsku, kde ve staré tereziánské pevnosti zvané Kartouzy bylo zřízeno vyšetřovací vězení pro církevní představitele.“¹¹⁴

Všechno mělo jediný cíl, odhalit kláštery jako střediska protistátní činnosti a demonstrovat propojení církevních struktur v Československu s podvratnými živly napojenými na Vatikán. Měla tak být odhalena „nelidská tvář církve“ a ve veřejnosti vytvořena příznivá atmosféra na razantní zákrok proti této, z hlediska KSČ nenáviděné instituci.

Dne 31. ledna 1950 přijel do Číhoště člen StB z Jihlavy soudruh Litera. Prohlédl si faru a kostel. Nalezl napsané kázání z třetí neděle adventní a 5000,-Kčs s poslední vůlí Josefa Toufara, vše odvezl.

Na 1. února 1950 bylo na ONV v Ledči n/S. předvoláno k výslechu 20 svědků zázraku. Předvolání byli příslušníky KV StB v Jihlavě. Všichni byli vyslechnuti a s každým byl sepsán protokol. Z nich byli zadrženi kostelník Pártl, kovář Pospíšil, Václav Trtík, jeden bohoslovecký praktikant a děkan Václav Slavíček.¹¹⁵ Ve stejný den bylo v Číhošti vyslýcháno samotným prokurátorem Čížkem pět školáků, jedna studentka střední školy a jedna školačka byla vyslechnuta ve Vlkanově.¹¹⁶ Učitelka náboženství v Modletíně byla předvedena k výslechu dne 3. února 1950 na KV StB v Jihlavě, což naznačuje, že byla ve vazbě. Celkem bylo vyslechnuto a zaprotokolováno 27 výpovědí.¹¹⁷

¹¹⁴ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 43.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 12.

¹¹⁶ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, s. 132.

¹¹⁷ AMV Praha, spis a. č. ZV 122,, s. 33 – 69.

Zajímavý je osud Václava Trtíka, tehdy čtyřiaadvacetiletého, který byl vězněn v Jihlavě, pak převezen na Pankrác. Zde byl prokurátorem Karlem Čížkem několikrát přemlouván k falešnému svědectví o vině faráře Toufara. Pan Trtík hrdě odmítal¹¹⁸ a byl přesvědčen o božím zázraku, který viděl 11. prosince 1949 z kůru v kostele číhošťském.

Podle čeho byli svědkové zázraku vybíráni, se nedá přesně zjistit. Dvacet šest vyslechnutých svědků bylo přítomno na bohoslužbě a z nich si dvacet všimlo pohybu křížku, z nichž někteří jej považovali za přelud či zlé znamení pro ně samé. Pohyb sám popisují celkem shodně jako asi pětinasobné překývnutí vlevo – vpravo zakončené trvalým mírným natočením. Protokoly působí dojmem spontánní výpovědi a zachycují i výroky z pohledu StB jistě nežádoucí. Pro příklad uvádím z protokolu osmnáctileté svědkyně : „...*Podotýkám, že včera t.j. 31. ledna 1950, jsem se v Číhošti setkala kolem 12 hodiny s nějakýma pánama v kostele, kde jsem se stavila na cestě domů. Tito pánové se mě vyptávali, jak se celá věc udála, a jeden z nich říkal, že si pan farář tahal za provázek, a proto, že se křížek hýbal. Vzpomínám si, že jeden pán mi říkal, že píše do Rudého práva.*“¹¹⁹

O nevysvětlitelném zázraku v Číhošti se šířily různé zprávy, a to i v blízkém okolí. Svědkyně, která nebyla v kostele dne 11. prosince 1949 a bydlela v Golčově Jeníkově, slyšela : „...*že se v Číhošti stal zázrak, že Kristus na kříži sklonil hlavu a že šla mlha kostelem.*“ A dále „...*že v Číhošti při zázraku šlehaly plameny před oltářem dlouhé až dva metry a koberec při tom nebyl spálen.*“¹²⁰ Že se o tuto verzi zajímala StB, dosvědčuje výpověď dvanáctileté školačky : „*Zejména také jsem neviděla, že by snad hořel kobereček před oltářem nebo že z něho litaly jiskry a stála jsem tak blízko, že kdyby se něco takového stalo, byla bych to musela vidět.*“¹²¹ Její slova zcela přesvědčivě vyvracejí pověsti, které po události vznikaly.

Státní bezpečnost, protože nebylo racionální vysvětlení pro pohyb křížku, vytvořila scénář. Křížkem musel pohybovat farář, který byl naveden zástupcem Vatikánu za účelem destabilizace vztahu mezi státem a církví.

Skutečnost je taková¹²², že zástupce Vatikánu skutečně v Číhošti byl, a to v přesně určeném dni mezi 8. – 15. lednem 1950, tedy měsíc po události. Byl jím

¹¹⁸ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 12.

¹¹⁹ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, s. 33 – 69.

¹²⁰ Tamtéž, s. 26 – 62.

¹²¹ Tamtéž, s. 42 – 54.

¹²² Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis MÁCHA, protokoly – 37/Vt – 94/II.

diplomatický zástupce pražské internunciatury Ottavio de Liva, doprovázený salesiánem páterem Stuchlým, který chtěl na místě získat podrobné informace.

Státní bezpečností smyšlenému ději musely také odpovídat výsledky vyšetřování. Koncem roku 1949 byla z příslušníků StB vytvořena tzv. instruktážní skupina.¹²³ Velitelem byl ustanoven Ladislav Mácha a dalšími členy Stanislav Cvíček,¹²⁴ Václav Hrabák, Miloš Hrabina, Václav Němec, Stanislav Řezníček a Josef Zikmund. Bylo jim sděleno, že budou provádět „*vyšetřování vážného politického a protistátního aktu*“, a byli odesláni do věznice ve Valdicích, která z důvodu utajení byla nazývána Starou Vsí. S úkolem byl seznámen Ladislav Mácha velitelem Státní bezpečnosti Osvaldem Závodským

V roce 1962 při prošetřování Číhošťského případu popisuje tehdejší vyšetřování št. stržm. Hrabina¹²⁵ : „*Přímo na místě byly rozděleny úkoly tak, že já s vrch. stržm. Hrabákem¹²⁶ jsme dostali vyšetřování faráře Toufara, opata Machálka, opata Tajovského...*“ dále uvádí : „*Vyšetřování probíhalo zpočátku regulérním způsobem... Vzhledem k tomu, že jsme neměli žádný materiál objasňující nebo dokumentující trestnou činnost zajištěných osob... byly vznášeny požadavky na velitele církevního oddělení StB Romana Stehlíka a náčelníka referátu katolické církve Bohumila Košáře, aby materiály byly dodány. Z pohledu objektivního posouzení skutkové podstaty trestné činnosti vyšetřovaných osob nebylo takových materiálů, které by v plném rozsahu potvrzovaly trestnou činnost, za kterou byly souzeny... Více se stavělo na vlastním přiznání obviněného.*“¹²⁷

Tedy způsob vyšetřování zavedený v Sovětském svazu a v tehdejší ČSR plně uplatňovaný.

Výslechy faráře Toufara probíhaly bez písemných podkladů. Státní bezpečnost předkládala faráři, že kříž sám uvedl do pohybu a že si k tomu sestrojil potřebný

¹²³ Po únoru 1948 byla provedena reorganizace bývalého Zemského odboru bezpečnosti a vytvořena při MV Státní bezpečnost, označována jako BA. Přednostou odboru byl min. rada Jindřich Veselý, zástupcem Osvald Závodský, který řídil sektory označované BAa, BAb, Bao (oddělení zajišťovací, sledovací, výpadové a všeobecných objektů.) Cílem bylo vytvoření kontrolní sítě s využitím zkušeností a praxe německé kontrarozvědky, SD a gestapa. Činnost instruktážní skupiny BA – plnila funkci inspekce, prověrek jednotlivých KV StB, kádrové problémy, školení a kurzy StB. V roce 1949 byla pověřena zvláštním úkolem – prověřit KA a číhošťský zázrak.

SÚA Praha, fond ÚV KSČ, Komise II. 1962 – 1963, Sv. 2, a.j. 481.

¹²⁴ Stanislav CVÍČEK (28.8.1923) původním povoláním soustružník, v roce 1950 se stal členem instruktážní skupiny na odboru BA HS StB, při výslechu ve Valdicích obsluhoval nahrávací zařízení.

¹²⁵ Miloš HRABINA (1925) původním povoláním instalatér, v roce 1950 se stal členem instruktážní skupiny HS StB v hodnosti štábního strážmistra.

¹²⁶ Václav HRABÁK (1916 – 1973) původním povoláním hutník, v roce 1950 se stal členem instruktážní skupiny HS StB v hodnosti vrchního strážmistra.

¹²⁷ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, s. 184 – 185.

mechanismus. Farář Toufar ve svých prvních výpovědích odmítal, že by byl iniciátorem pohybu křížku. Namítal, že se vše dozvěděl teprve od farníků.

Podle znalecké jazykové expertízy v roce 1994¹²⁸ bylo zjištěno, že jediný autentický protokol je výpověď ze dne 1. a 2. února 1950. Ostatní protokoly ze dne 3. února 1950, 7. února 1950 a 9. února 1950¹²⁹ jsou uměle doplněny, nicméně vyšetřování ještě probíhalo regulérním způsobem bez užití fyzického násilí.

Velitel Ladislav Mácha měl za úkol získat co nejdříve přiznání, že „zázrak“ zkonstruoval farář Toufar sám. O výsledcích vyšetřování byl průběžně informován nejen ministr Čepička, ale i prezident Klement Gottwald. Ti spěchali s objasněním Číhoště, protože ve dnech 24. – 26. února 1950 mělo proběhnout plenární zasedání ÚV KSČ věnované církevním otázkám a prezident Gottwald chtěl závěry z kauzy Číhošť představit ostatním soudruhům.

V roce 1951 probíhalo na Inspekci ministerstva vnitra šetření ppor. Máchy ve věci faráře Toufara. Při výslechu 20. června 1951 ppor. Mácha uvedl, že když po třech týdnech nepřinesly korektně vedené výslechy očekávané výsledky, nespokojení nadřízení požadovali zvýšit tempo. Odvolával se především na velitele StB Závodského a ministra vnitra Václava Noska. Uvádí, že se dostal do časové tísně, že farář Toufar odvolal všechny výpovědi a že se tvářil „zatvrzele“. Ladislav Mácha podle vlastních slov svolal svůj tým a radil se, jak dále postupovat v celém případě. Tehdy všichni zúčastnění souhlasili s ostřejší formou výslechu. Existoval tak pouze jediný způsob, jak je získat : „vymlátit to z něj!“¹³⁰

Ve zprávě pro velitele StB Závodského, sepsané po 23. únoru 1950, se ppor. Ladislav Mácha zmiňuje o částečném doznání faráře Toufara ve středu 15. února 1950.¹³¹ Dále píše : „že se v noci poté pokusil 2x o oběšení... Přitom se potloukl v obličejí a na těle, jak sebou mlátil... Za tohoto stavu jeho výslechy až do příštího dne nebyly možné... Počátkem 4. týdne 20. února 1950 byl vzat Toufar k výslechu a po marné snaze přimět jej k výpovědi byl dán znovu do temnice... Použití všech prostředků bylo na faráři Toufarovi použito dne 22. února 1950 a to tak, aby neutrpěl zranění, které by mohlo mít následky.“¹³² Ještě před užitím násilí přijel do Valdic i št. kpt. Josef Čech a faráře Toufara vyslechl. Zápis ale není zachován.¹³³ Ve spisu VVP Tábor z roku

¹²⁸ Policie ČR – ÚDV Praha, Znalecký posudek KÚ v Praze PPR-938/UKP-UKI-3-94.

¹²⁹ SÚA Praha, fond ÚV KSČ, spis ZV 122, s. 1 – 17.

¹³⁰ SÚA Praha, fond ÚV KSČ, Komise II. 1962 – 1963, Sv. 2, a.j. 481.

¹³¹ SÚA Praha, fond ÚV KSČ, spis ZV 122, s. 127.

¹³² SÚA Praha, fond ÚV KSČ, spis ZV 122, s. 127 – 128.

¹³³ Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis. MÁCHA, protokoly– 37/Vt – 94/II.

1968 se nachází protokol s jeho vyjádřením k užitým způsobům vyslýchání. „*Je pravda, posuzováno dnešními očima, že zatčení faráře Toufara bylo protizákonné. Nebyly žádné důkazy o jeho trestné činnosti, s prokurátorem rovněž o této věci nikdo nejednal, ale to byla tehdejší doba a tak se to běžně dělalo. Pamatuji si, že jsme se tehdy hodně učili o třídním boji, ale nic o právu a zákonech.*“¹³⁴ Výslechu vedeném št. kpt. Čechem asi 18. února 1950 byl přítomen také ppor. Bohumil Košar, který uvádí : „*Vím, že Čech neuspěl a Toufar mu tehdy nic neřekl. Toufar stále opakoval, že on pohyb kříže neviděl, že celou věc slyšel až od věřících... snažil se neustále věc stavět tak, jako by to zázrak skutečně byl. Čecha tento postoj rozčílil a počal na něho rvát... nepoužil vyjma řvaní žádného fyzického násilí.*“¹³⁵

Protože stoupal tlak ze strany prezidenta Gottwalda přes ministra Čepičku dál, rozhodl se ppor. Mácha k užití tvrdého násilí. K tomu došlo dne 22. února 1950. Po této exekuci byl potom 23. února 1950 sepsán protokol popisující mechanismus pohybu křížku. Znalecká jazyková expertíza¹³⁶ prokázala, že autorem textu byla jiná osoba než u protokolů z 1. a 2. února 1950.

Protokol datovaný dnem 23. února 1950 obsahuje výmluvný dovětek „...úplně mé doznání, které jsem učinil dobrovolně, abych svému nitru ulevil... Vyslýchající orgány se mnou jednaly slušně...“¹³⁷

Jak slušné jednání vypadalo, vypovídal ppor. Mácha při konfrontaci s vrch. stržm. Stanislavem Řezníčkem v roce 1968 : „*Násilí vůči Toufarovi, které označuji jako exekuci, jsem se zúčastnil já, Řezníček, Němec, možná též Zikmund*¹³⁸. *To nevím jistě.*“¹³⁹

„Slušné jednání“ s farářem Toufarem také popisuje ve své práci Čihošťský zázrak František Drašner : „...*byl umístován na určitou dobu do temnice a zde vystaven různým omezením a šikanám, nebo mu bylo přesoleno jídlo a odepřen nápoj k uhasení žízně a nakonec jako vyvrcholení nátlaku byl zbit obuškem.*“ Valdicí vězni slyšeli faráře Toufara, který byl v samovazbě, zpívat nábožné písně. Sdělovali si, že má tvrdé výslechy, že ho bijí, že z výslechů ho na celu přinášejí na nosítkách. Opat Vít Tajovský, který marně žádal o konfrontaci s ním, vzpomíná : „...*Vzpomínám si na vyšetřující místnost ve Valdicích na Jičínku, která byla včetně dveří obložena slamníky, zřejmě*

¹³⁴ VHA Tábor, spis VVP sp. zn. Vv 22/68, s. 137.

¹³⁵ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, s. 165 – 166.

¹³⁶ Policie ČR – ÚDV Praha, Znalecký posudek KÚ v Praze PPR-938/UKP-UKI-3-94.

¹³⁷ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, s. 25.

¹³⁸ Josef ZIKMUND (1914 – 1958) původním povoláním mechanik leteckých přístrojů, v roce 1950 se stal členem instruktážní skupiny HS StB v hodnosti vrchního strážmistra.

¹³⁹ VHA Tábor, spis VVP sp. zn. Vv 22/68, s. 409.

*proti nářku vyšetřovaných a proti hluku způsobenému vyšetřovateli. Moje cela byla vedle této místnosti. Přes špatný zrak mám naopak nadměru dobře vyvinutý sluch. Tak jsem často slyšel hlas faráře Toufara při výslechu, jeho nářek a výkřiky. Potřebovali od něho doznání, že on sám na příkaz svých nadřízených provedl číhoštský zázrak. Byl jsem tedy asi poslední, kdo slyšel faráře Toufara. Výslech často končil naším úplným bezvědomím, protože jsme nechtěli žádné výmysly přiznat. Pak nás zavřeli do samoty, kde byla naprostá tma a zima. Nesměli jsme ani spát. Každou hodinu nás dozorcí, když jsme již únavou začali usínat, budili. Několik dní jsme nedostali pořádně jíst ani pít. Pak nám najednou dali vypít čaj. Při prvním ochutnání mi byla nápadná ostrá chuť čaje, která velmi svědila na jazyku. Proto jsem začal předstírat, že piju. Ve skutečnosti jsem pouštěl čaj mezi oděv a tělo. Toto se mohlo stát faráři Toufarovi osudným. Zřejmě jeho zmučené tělo asi dychtivě toužilo po tekutině...*¹⁴⁰

Obecně a nakonec i ve svědectví opata Tajovského je zmínka o „čaji s neznámým obsahem“, který byl ve věznici podáván a měl být podán také faráři Toufarovi. Posudek Lékařské fakulty UK v Hradci Králové č. 113/68 z 22. listopadu 1968 neprokázal podání nějaké otravné tekutiny. Ve zprávě se uvádí : „...při operaci byl opatřen vzorek žaludečního obsahu a zkoumáním vyloučena přítomnost jakýchkoliv zdraví škodlivých látek.“¹⁴¹

Číhoštská akce vedená StB měla však ukázat ještě něco jiného. Měla vzbudit dojem, že duchovní, kteří vyučují náboženství, jsou nehodní takového poslání a že je dokonce nebezpečné posílat děti na náboženství. Proto ve složce protokolů o faráři Toufarovi jsou i obvinění z homosexuality. Což bylo v 50. letech 20. století tradičně přítomno v obžalobách římsko-katolických kněží. Šetřením v Číhošti se jim nic takového nepodařilo prokázat. Václav z Kynice vypovídal: „Chodil jsem k dp. Toufarovi na hodiny náboženství, ale nikdy jsem nepozoroval, že by se třeba jen chtěl chovat k chlapcům nějakým nepatřičným způsobem...“ Podobně vypovídal i Josef Vavříčka z Hroznětína : „Dp. Toufara jsem velmi dobře znal, chodíval k nám do rodiny, někdy i pomáhal o žních. Nikdy jsem od nikoho neslyšel, že byl p. Toufar homosexuální, a také celé jeho chování podobnému podezření odporuje...“¹⁴² Člen instruktážní

¹⁴⁰ František DRAŠNER, *Číhoštský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 44.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 26 – 27.

¹⁴² František DRAŠNER, *Číhoštský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 17.

skupiny Václav Hrabák ve výpovědi z 25. června 1951 potvrdil nápad StB udělat z faráře Toufara sexuálního delikventa, který měl obtěžovat nezletilé chlapce.¹⁴³

Další člen skupiny vrch. stržm. Stanislav Řezníček¹⁴⁴ 20. února 1952 k případu faráře Toufar uvedl : „ *Mácha opakovaně mlátil Toufara pendrekem po celém těle... Dále si pamatuji, že přišel najednou Zikmund nahoru do naší ubytovny a řekl nám, že Mácha dole už tři hodiny mlátí Toufara, a to hrozným způsobem, že ho už dole tzn. Máchu nemohou udržet... Po příchodu na celu jsem viděl, že Toufar leží na pryčně a u něho byl Mácha, který měl pendrek v ruce a byl velmi rozčilen. Výslech probíhal asi tak, že se jej Mácha ptal – Toufara, zda to udělal a zda se přizná, a když Toufar stále zapíral, tak dostal od Máchy ránu... Toufar vypadal velmi zuboženě a byly na něm patrné následky použitého násilí.*“¹⁴⁵

Po nelidském mučení podepsal zlomený farář Toufar 22. února 1950 výslechový protokol, ve kterém vypovídal o homosexuálním zneužívání dětí ve věku 9 – 12 let. Následující den, 23. února 1950, se farář Toufar v dodatku přiznal k technickému provedení zázraku : „ *Abych mohl sestrojít mechanické pohybování křížem nad oltářem v číhošťském kostele, sehnal jsem spirálové pero o délce asi 12 cm, které jsem potom upevnil jedním koncem ke křížku. Druhý konec jsem připevnil na kousek podvazkové gumy, kterou jsem přivázal k elektrickému vedení na stříšce svatostánku na oltáři. Spodek křížku jsem připevnil třemi gumičkami (vzadu dvě a vpředu jednu) ke svatostánku a vzadu na tělo Kristovo jsem též připevnil jednu slabší gumičku, aby se křížek příliš nenatáčel do strany. Na druhé straně křížku, naproti spirálovému peru, jsem připevnil jednu střevní strunu, kterou jsem vedl drátěným očkem, aby se struna nezatrhovala do ostatního elektrického vedení na oltáři. Na strunu jsem napojil slaboučký ocelový drátek, který jsem vedl z oltáře na zeď na dveře sakristie, kde jsem drátek zachytil na porcelánové izolátory a po nich jsem jej dovedl až na kazatelnu. Celou tuto mechaniku jsem sestrojil dne 8. prosince 1949, když jsem byl na faře úplně sám. V sobotu dne 10. prosince 1949 jsem si ještě naposled vyzkoušel již v kostele toto zařízení a opravil některé mechanické nedostatky. Konec drátu jsem měl na kazatelně připravený tak, že na popuštění se křížek vychýlil automatickým působením spirálového pera směrem na pravou stranu a na zatažení jsem jej vychýlil zas na opačnou stranu. Toto jsem mohl provést, kolikrát jsem chtěl. Takto připravený mechanismus jsem použil druhý den při kázání a nikdo neviděl, že pohybuji křížkem já, protože při slovech*

¹⁴³ Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis. MÁCHA, protokoly– 37/Vt – 94/II.

¹⁴⁴ Stanislav ŘEZNÍČEK (1923 – 1993) původním povoláním strojní zámečnick, v roce 1950 člen instruktážní skupiny na Odboru HS StB v hodnosti vrchního strážmistra.

– uprostřed vás stojí ten, kterého neznáte – jsem levou rukou ukázal ke svatostánku a současně pravou rukou, která byla zakryta knihou evangelia, služeb božích a snubních ohlášek zatáhl dvakrát za ocelový drátek, takže se kříž kýval se strany na stranu...“¹⁴⁶ Ale dodatek uvedený v protokolu měl jednu vadu. Popsaný mechanismus nedovedl uvést kříž do pohybu, ačkoliv se o to pokoušeli odborníci z technického oddělení StB. Neuspěli ani jiným způsobem, i když se snažili, jak uvedl v roce 1968 náčelník technického oddělení ppor. Jan Bokr¹⁴⁷ : „My jsme to zkoušeli všelijak, ale nemohli jsme to dát dohromady tak, aby to bylo ovladatelné z kazatelny.“¹⁴⁸ Dokonce došli k závěru, že farář Toufarovi pomáhala při provedení zázraku druhá osoba, což bylo v rozporu s protokolární výpovědí z 23. února 1950.

Zajímavé je také svědectví JUDr. Miloslava Skácela : „V roce 1949 jsem pro Vyšehrad dělal kolportéra knih. Zajel jsem tehdy do Světlé n/S. k páteru Janu Beranovi, který byl mým spolužákem. Tam jsem se ubytoval a odtud jsem objížděl okolí. Páter Jan Beran mimo jiné poslal mě do Číhoště k páteru Toufarovi. Datum si pamatuji proto, že jsem po vypuknutí aféry četl v novinách, že farář Toufar připravoval mechanické zařízení pro pohyb kříže dne 8. prosince 1950, kdy byl na faře sám. Ihned jsem si vzpomněl, že ten den jsem byl u něho. Přijel jsem tam dopoledne. Hned jsem šel na faru a zastihl jsem faráře Toufara doma. Pokud se pamatuji, zašel jsem na jeho doporučení ještě do školy a vrátil jsem se na faru, poněvadž mě pan farář pozval na oběd. Na datum si pamatuji také z toho důvodu, že se mluvilo tehdy o tom, jak se tento zrušený svátek v Číhošti zachovává. Vesnice skutečně dělala dojem neděle a odpoledne byla mše. Po obědě přišel na návštěvu předseda místního národního výboru. Na faře byla také neteř faráře Toufara, která mu vedla domácnost. Byl jsem tam asi do třetí hodiny odpoledne. Kromě ve škole jsem nebyl nikde. Za stmívání jsem dorazil zpět do Světlé n/S. Byl jsem tudíž v Číhošti větší část toho krátkého zimního dne. Zarazilo mě později, když jsem četl v novinách zprávu o tom, že právě ten den farář Toufar připravoval mechanické zařízení. Páter Toufar dělal na mě dojem inteligentního a zbožného kněze, který by nebyl schopen hloupého podvodu.“¹⁴⁹

Farář Toufar nebyl technicky založený člověk. Dokazuje to jak Václav Trtík : „...nebyl schopen nejen vymyslet takový podvod – byl příliš čestným člověkem, ale nebyl

¹⁴⁵ Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis. MÁCHA, protokoly– 37/Vt – 94/II.

¹⁴⁶ Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis. MÁCHA, protokoly– 37/Vt – 94/II.

¹⁴⁷ Jan BOKR (14. 5. 1926) původním povoláním modelář dřeva, náčelník technického oddělení StB v hodnosti podpraporčíka.

¹⁴⁸ AMV Praha, spis ZV 122, s.167.

¹⁴⁹ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 15 – 16.

schopen jej ani sestavit. On si nedokázal ani vyměnit pojistky. Na jinou práci to byl, třeba se nebál žádné práce na poli. Pomáhal ve žních...“, tak neteř Marie Pospíšilová : „...Strýček nebyl žádný vynálezce. Podívejte se, měl na faře třeba vlastní motocykl. Co jsem se k němu nastěhovala, nikdy jsem ho neviděla ani na něm jezdit, ani motocykl spravovat. Na tohle opravdu nebyl.“¹⁵⁰

Dne 23. února 1950 přijel do Číhoště prokurátor JUDr. Karel Čížek, tentokrát oficiálně a se štábem dokumentárního filmu, který měl o „zázraku“ natočit film. Podle pokynů prokurátora Čížka položili filmaři na kazatelnu knihy a misál tak, aby ani z kůru nebylo vidět do kazatelny. Nad svatostánkem před kříž naaranžovali kytici umělých květin, která měla zakrýt soustavu drátů, gumiček a spirálových per. Nic z toho neodpovídalo skutečnosti. Farář Toufar neměl ve zvyku vršit na sebe knihy na kazatelně, a kdyby tak tehdy učinil, bylo by to jistě vyvolalo pozornost farníků. Autory rekonstrukce činu usvědčovala i zdánlivá maličkost, že mezi knihami položenými na kazatelnu byl misál, tlustá mešní kniha, jejíž místo je po celou dobu mše na oltáři. Pozornosti stálých návštěvníků kostela by tehdy neušla ani kytice upevněná nezvyklým způsobem na místě, kam se nikdy nedává, natož v kající době adventní, kdy květy na oltář nepatří.

Eskorta přivezla ve dvě hodiny v noci na 24. února 1950 do Číhoště i faráře Toufara, který měl před kamerou předvést, jak pohyboval křížkem. Farář Toufar se po celou dobu příprav na filmování choval netečně. Na jeho obličejích byly stopy trýznění, měl velké modřiny zejména u kořene nosu, na tvářích a u uší. Oblékli ho do mešních rouch a maskér ho nalíčili. Protože měl od soustavného bití zcela rozbitá chodidla a nemohl chodit, museli ho na kazatelnu vynést. Měl také pohmožděné ruce a nemohl předvést nařizované pokyny. Josef Toufar již nepoznal, komu v kostele kyne. Byl to kompars StB přivezený do Číhoště autobusem z Prahy. A to byly poslední chvíle, které farář Toufar prožil ve své oblíbené Číhošti. Na kazatelně se zhroutil a byl odvezen zpět do Valdic, kde se mu udělalo nevolno, zvracel a upadl do bezvědomí. Když se nakrátko probрал, zpíval litanii k sv. Panně Loretánské.¹⁵¹

Vedoucí referátu katolické církve Bohumil Košar při vyšetřování číhošťského případu v roce 1962 popsal noční filmování : „*Vedle pracovníků techniky byli přítomni*

¹⁵⁰ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 16.

¹⁵¹ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 18.

*Čech¹⁵², Mácha... byl dán příkaz celou rekonstrukci provést ve vší tichosti... Toufar byl přivezen... ve velmi zuboženém stavu... byl podroben velkému fyzickému týrání a vím, že nemohl na kazatelnu ani vylézt a musel být podpírán... Toufarovi musela být každou chvíli otírána tvář, neboť neustále krvácel z úst a krev mu vytékala z koutků.*¹⁵³

Náčelník technické skupiny StB Jan Bokr byl také účastníkem filmování. Při přešetřování případu v roce 1995 vzpomíná, že byl v Číhošti celkem třikrát. „Poprvé požadoval KV StB v Jihlavě posudek, jak mohlo dojít k pohybu křížku. Jeho závěr byl, že k tomu museli být dva... Asi za čtrnáct dní potom bylo filmování s páterem Toufarem... Skupinu řídil Čech, který mě pověřil, abych se zeptal, jak to dělal. Farář byl ve velmi špatném stavu, těžce mluvil, trásl se mu hlas. Řekl mně, že tam byl hřebík ve zdi (ve zdi na kazatelně skutečně byl zatlučený, zabílený hřebík), tam měl udělanou smyčku. Provázek byl veden asi mezi rolničkami... Zprávu jsem vzal na vědomí s tím, že na zdi byly izolátory od elektrického vedení, které tam ale nebylo. Rolničky byly natlučeny těsně u sebe a věřil jsem, že to bylo možné. Instalovat tím způsobem pohyb se nám nepodařilo. Potom v Praze jsem dělal model skříňky (svatostánku) s původním křížkem. Kam se to dostalo, nevím. Potřetí tam byli s námi filmaři... Byl ve velmi špatném zdravotním stavu, bledý, poškrábaný, rty rozpraskané, těžko mluvil a myslím, že jej stále dva orgáni drželi. Nohy měl tak nateklé, že mu nazuli velké bačkory... páter Toufar tam byl asi jenom půl hodiny a znovu říkám, že byl ve velmi zbědovaném stavu.”¹⁵⁴

Během 24. února 1950 se zdravotní stav Josefa Toufara zhoršil. Dozorce, který faráře Toufara toho dne předvedl opět k výslechu, později svědčil, že ho musel podpírat a že pak z vyšetřovací místnosti slyšel křik vyslychajícího referenta. Na celu ho přinesl v bezvědomí. Později ho slyšel, jak zpívá tichým hlasem litanie loretánské.¹⁵⁵

Toho dne dostalo velitelství věznice telefonický vzkaz od prokurátora Karla Čížka, že další filmování je stanoveno na 3. března 1950 a že farář Toufar musí být předveden v dobrém fyzickém stavu. Velitel StB plk. Závodský zjistil beznadějný stav vězně a podal o tom hlášení do Prahy.¹⁵⁶

Druhého dne 25. února 1950 byl přivolán k faráři Toufarovi lékař, který konstatoval zánět pobřišnice – prasklý dvanácterníkový vřed. Na příkaz z ministerstva

¹⁵² Josef ČECH (1912 – 1988) původním povoláním elektromechanik, zástupce náčelníka oddělení politického zpravodajství na velitelství StB v hodnosti štábního kapitána. Řídil filmování v Číhošti.

¹⁵³ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, s. 167.

¹⁵⁴ Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis MÁCHA - 37/Vt – 94/II., s. 72.

¹⁵⁵ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 125.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 125 – 126.

vnitru byl převezen do státního sanatoria v Praze v Legerově ulici, které bylo vyhrazeno prominentům režimu.¹⁵⁷

Příslušník StB Robert Skerl v roce 1968 vypovídal : „...*Toufar vypadal strašně zle. Nepodobal se ani člověku. Byl celý zchátralý, hubený, tváře měl propadlé, strhané rysy v obličejí, oteklé a rozpraskané rty a měl takovou divnou barvu v obličejí a stejně tak i na těle, přesně řečeno, byl celý žlutý. V obličejí měl nějaké modřiny, modřiny jsem viděl i na těle, pamatuji se, že především na rukou a na stehnech, myslím, že i na zádech. Bylo mi jasné, že byl hodně zbit. To bylo 25. února 1950, v odpoledních hodinách, v den jeho smrti.*“¹⁵⁸

V odpoledních hodinách v půl třetí byl farář Toufar přivezen do Prahy do státního sanatoria. Stálý personál, až na nepatrné výjimky, dostal mimořádné volno. Sanatorium se zaplnilo neznámými lidmi v bílých pláštích. Přípravu k operaci řídila neznámá sestra. Telefonicky byl přivolán další chirurg. Operace bezejmenného začala k večeru v šest hodin a dvacet minut. Z operačního sálu byl pacient převezen na pokoj č. 9, kde krátce nato asi v půl deváté večer dne 25. února 1950 zemřel.

Všechn lékářský personál musel následně podepsat prohlášení o zachování mlčenlivosti. Za asistence StB byla provedena pitva Toufarova těla. V žurnální knize soudního lékařství v Praze ze dne 27. února 1950 je uvedeno : „Josef Zouhal zemřel ve státním sanatoriu v Praze II., ... č. pitvy 223, ... perforovaný vřed dvanácterníku...“¹⁵⁹

MUDr. František Maurer na událost samotnou vzpomíná : „*Tehdy jsem při té operaci asistoval, dělali jsme opravdu vše, co je v lidských silách, ale toho člověka už nikdo nemohl zachránit. Byl neobyčejně surovým způsobem utlučen k smrti, řekl bych jasná vražda. A byl to také v té době ojedinělý případ v sanatoriu. Nevěděl jsem tehdy, o koho se jedná, až později jsem se dozvěděl, že jsme byli při poslední hodině života faráře z Číhoště.*“¹⁶⁰

Chirurg, který operaci řídil, uvedl : „*Jako diagnózu jsem uvedl zánět pobřišnice, ten pacient byl hodně zanedbán. Nepopírám, že na jeho těle byly patrné výrazné stopy mučení, měl hrozné bolesti. Do nynějška jsem nevěděl, o koho šlo, jen tehdy o něco později jsem se doslechl, že to měl být nějaký duchovní. Zůstal jsem u pacienta až do*

¹⁵⁷ Klinika v Legerově ulici byla určena výhradně vládním a stranickým funkcionářům, zprvu ústředních grémíí, později i středním kádrům. Kliniku spravovalo ministerstvo zdravotnictví ve spolupráci s ministerstvem vnitra, které mělo vliv na přijímání pacientů a zajišťovalo bezpečnost ústavu. Rudolf STRÖBINGER a Karel NEŠVERA, *Stalo se v adventu*, Praha 1991. s.136.

¹⁵⁸ VHA Tábor, spis VVP sp. zn. Vv 22/68, s. 101 – 102.

¹⁵⁹ Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis MÁCHA - 37/Vt – 94/II.

¹⁶⁰ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 19.

doby, kdy se začal probírat z narkózy; bylo patrné, že už brzy zemře. Nevím nic o tom, že má zpráva, zapsaná do knihy, byla vyškrobána.“¹⁶¹

Dne 28. února 1950 byl farář Josef Toufar tajně pohřben v hromadném hrobě v Praze – Ďáblicích. Hrob nese č. 26 a je v něm pochováno 40 osob. Josef Toufar byl devatenáctý a byl pochován pod jménem „Josef Zouhal.“

V matrice zemřelých na ONV Praze II. je zapsáno : Josef Toufar, nar. 14.7.1902, povoláním farář, zemřel v Praze v Legerově ulici č. 61 dne 27.2.1950 a pohřben byl 28.2.1950 v Ďáblicích. Jako příčinu úmrtí udává zpráva soudního lékařství zánět pobřišnice. Tento zápis s chybným dnem úmrtí byl dodatečně vepsán do matriky dne 13. června 1953.¹⁶²

Příbuzným, kteří se zajímali o osud Josefa Toufara, úřady několik let vůbec neodpovídaly, informace jim poskytly až v roce 1953. V roce 1950 nebyly provedeny úkony související s úmrtím, jako je ohledací listina, vystavení úmrtního listu a již zmíněný výpis z matriky.

Prezident Klement Gottwald sice nedostal očekávané přiznání faráře Toufara, přesto na schůzi předsednictva ÚV KSČ dne 24. února 1950 o zázraku hovořil : ...“ *V malé vesničce prý se při kázání několikrát pohnul krucifix a potom zůstal obrácen k západu. Okamžitě byla tato zpráva roznášena, přijel tam zástupce nunciatury a pak se ukázalo, jak všechno bylo zorganizováno. Šlo se věci na kloub, zjistilo se, a tamější farář se přiznal, že na struně na hřebíčcích z kazatelny krucifixem pohyboval. Nyní lidem otevřeme oči a ukážeme věřícím, jak je tahají za nos v pravém slova smyslu. To je také třeba věřícím postavit. Já musím zuřit jako bezvěrec, že mě má za tak pitomého a chce mně něco takového nabulíkovat, ale já musím zuřit také, když jsem věřící, poněvadž zneužívá tak jarmarečně mých citů...*“ Rozhořčeně pokračoval, aby nastínil pokračování směru vyšetřování StB : “ *Ale věc má další rozsah, který se rozpracovává. Ukazuje se, že to měl být začátek velkorysé provokace, chtěli organizovat vraždu kněze, kterou chtěli potom strčit nám do bot, a jiné a jiné věci takže co z toho ? Je vidno, že vysoký katolický klérus a ti, kteří mu zůstali tam dole věrni, že pokoj nedají. A že by bylo iluzí si myslet, že už je to všechno v pořádku.*“¹⁶³

Dne 27. února 1950 projednávala církevní šestka ÚV KSČ jako hlavní bod církevní otázky. Pod bodem 3 rozhodla : „...*Po změně situace v případě Čihoště se*

¹⁶¹František DRAŠNER, *Čihošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 19.

¹⁶²František DRAŠNER, *Čihošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 19.

¹⁶³ÚSD-AV ČR, *Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951*, Edice dokumentů I., Brno 1994, doplněk s. 399.

ukládá, aby propagačně bylo tohoto případu co nejvíce využito. K tomu je třeba MV, MIO, SÚC a min. spravedlnosti. V souvislosti s tzv. zázrakem má být pranýřován iniciátor – Vatikán a biskupové, přičemž vlastní útok má být zaměřen na de Livu. Vyvrcholením této kampaně bude prohlášení Ottavia de Livy¹⁶⁴ za personu non gratu tak, aby musel opustit území republiky. Formálně diplomatické styky s Vatikánem přerušeny nebudou...“¹⁶⁵

Téhož dne církevní šestka, řízená ministrem Alexejem Čepičkou, uložila ministerstvu vnitra zahájit propagační kampaň a uspořádat tiskovou konferenci.

Při zasedání ÚV KSČ se prezident Gottwald zmínil ve svém projevu o vraždě kněze, za kterou by pak samozřejmě stála vláda. Není tedy jasné, zda prezident již 24. února 1950 věděl o tom, že farář Toufar zemře. Patrně tak usuzoval z podaného hlášení plk. Osvalda Závodského, velitele StB.

Každopádně smrt faráře Toufara nebyla naplánována. Byla pro něj připravena důležitější role. Dokonce tak důležitá, že ji musel sehrát i po smrti, i když trochu jinak, než bylo původně myšleno. Smrt faráře Toufara vládní činitele neodradila od dokončení propagační kampaně.

Dne 1. března 1950 byli odpoledne pozváni na Hrad k prezidentovi Gottwaldovi ředitel Československého filmu, scénárista a režisér. Dostalo se jim ohromné cti, přijali je min. Alexej Čepička a min. Václav Nosek. Filmaři byli seznámeni s naléhavým úkolem, aby natočili film o podvodném faráři Toufarovi, který jim sám ukáže, jak to všechno dělal. Jejich úkolem bude jen točit. Dostali potřebné podklady, falešné protokoly od Státní bezpečnosti a 16mm film.

Dne 3. března 1950 přijel do Číhoště prokurátor Karel Čížek, jak bylo předem domluveno i s filmovým štábem. Do kostela je nepustili, protože tam členové StB montovali mechanické zařízení. Po několika hodinách mohli začít natáčet film *Běda tomu, skrze něhož pohoršení přichází*. Marně čekali, až eskorta přiveze vězně. Když filmařům došla trpělivost a chtěli odjet, navlékl se JUDr. Karel Čížek sám do mešních rouch. Vystoupil na kazatelnu a nechal se nafilmovat, jak tahá za drátek a pohybuje křížkem.¹⁶⁶ Prokurátor se neostýchal obléci se do mešních rouch a hrát faráře Toufara, jen aby se nezhroutil lež propagandisticky tak pečlivě připravená. Situace, která nemá v našich dějinách obdoby.

¹⁶⁴ *Ottavio de LIVA* (1911 – 1965) tajemník internunciatury v Praze. Po vyhoštění msgre Veroliniho v létě 1949 pověřen jejím vedením. Vyhoštěn v březnu 1950.

¹⁶⁵ SÚA Praha, fond ÚV KSČ 02/1, sv. 16, ar.j. 210.

¹⁶⁶ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 126.

Překvapení filmaři chtěli film vytvořit jako rekonstrukci případu, ale nebylo jim to povoleno. Během dvou dnů bylo na Barrandově vyrobeno 375 kopií. Pracovníkům filmových ateliérů se podařilo tajně vyrobit tři kopie navíc. Dvě z nich byly poslány do zahraničí, jedna do Vatikánu a druhá do NSR pro televizi ZDF.¹⁶⁷

Velmi cenná jsou svědectví zveřejněná v roce 1968 redaktorem Jiřím Brabencem v sérii článků v deníku Lidová demokracie pod názvem *Jak a proč zemřel farář Josef Toufar*. Redaktor Jiří Brabeneček vyhledal sám filmaře onoho filmu a zjistil následující : „*Sám autor scénáře, až do rozhovoru se mnou neměl ponětí, že byl také podveden. Dostal k dispozici 8mm pracovní film StB a podle něho měl vyhotovit pro dokumentární 16mm film scénář s tím, že StB filmařům „zapůjčí“ Toufara, aby na kazatelně předvedl, jak to dělal. Dostal také školní úlohy žáků z Číhoště, v nichž se psalo o zázraku. Film byl v březnu 1950 natočen a krátce promítán. Pak ho stáhli, protože film naopak dokazuje podvod StB. V Číhošti nebyl uveden vůbec. Poznáme proč ? Film je podvodem z těchto důvodů : 1) Nezachycuje lidi, kteří šli do kostela k zázračnému křížku, ale účastníky pohřbu pi Navrátilové z Číhoště, která zemřela 27.2.1950. 2) Školní úlohy žáků z Číhoště byly podvrženy, nic takového se ve škole, jak svědčí tehdejší učitelka, nepsalo. 3) Křížek byl napojen na všelijaké gumičky a silné spirálové péro, které by každý návštěvník kostela musel ihned spatřit. Toto zařízení zakrývala velká kytice umělých květin. Podle protokolárních svědectví účastníků zázraku však žádné takové květiny tam nebyly a také být nemohly, protože šlo o třetí neděli adventní, kdy taková výzdoba na oltáři být nesmí... 4) Farářův mechanismus na kazatelně zakrývá několik knih, mezi nimi silný misál – ale ten se na kazatelnu nikdy nedává ! Při rekonstrukci, kterou jsem provedl s farářem Kavříkem, jsme zjistili, že ostatní tři knihy jsou silné celkem 5 a půl cm a při pohledu z kůru – kde byla řada věřících – by mechanismus nezakryly. 5) Na filmovém záběru farář Toufar ukazuje levou rukou na svatostánek a pravou tahá za mechanismus, krytý knihami. Podle svědectví z protokolů měl však pravou ruku na prsou. 6) A konečně důkaz naprosto nevyvratitelný : Z úředních dokladů ještě prokáží, že v době filmování byl Josef Toufar již řadu dní mrtev – ve filmu vystupoval někdo jiný, maskovaný muž. Proto také na propagačním snímku nikdo faráře Toufara s určitostí nepoznal.“¹⁶⁸*

Prokurátor Čížek v roce 1968 vydal krátké svědectví : „*Toufar nepředváděl „svůj trik“, ale byl pouze zachycen na kazatelně, jak levou rukou kyne lidem v kostele. Neukazoval*

¹⁶⁷ Rudolf STRÖBINGER a Karel NEŠVERA, *Stalo se v adventu*, Praha 1991, s.136.

¹⁶⁸ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 13.

*touto rukou k oltáři.*¹⁶⁹ Byl to trikový snímek, který byl později bez vědomí filmařů vmontován do jejich dokumentárního filmu. Pohybující kříž – trikový snímek ve filmu byl natočen na modelu v Praze, proto byl v záběru jasně viditelný.

Dne 6. března 1950 se konala u ministra vnitra Václava Noska tisková konference o Číhošti. V jejím úvodu vystoupil min. Nosek, který i když nechtěně vysvětlil důvody, proč bylo věnováno tolik úsilí tomu, aby farář Toufar byl donucen prohlásit, že pohyb křížku provedl sám. Z jeho projevu cituji : „...stává se stále zřejmějším, že největší hierarchie katolické církve je hlásnou troubou reakce. Okolo ní se soustřeďuje a seskupuje všechno, co chce nějakým způsobem dát najevo svůj odpor proti dnešnímu lidově-demokratickému režimu... Je nesporné, že v tomto počínání, které vychází ze zarytého odporu vysokého kléru vůči pokroku a socialismu, je podněcován Vatikánem... Používají proti nám intrik, lži, podporují a chrání špiony a chtěli by uplatňovat proti nám papežskou exkomunikaci a klatby vůči věřícím lidem, kteří jdou s režimem lidové demokracie a kteří si počínají jako dobří občané státu... V poslední době používají formy vymyšlených zázraků a rozšiřování zpráv o těchto zázracích, aby rozrušili naši veřejnost a aby odváděli ji od plnění jejich povinností a úkolů socialistické výstavby. Nejvýraznějším dokladem tohoto jejich počínání je tzv. zázrak v Číhošti u Ledče nad Sázavou... Úřady vykonávají vše, aby zabránily rozšiřování středověkých pověr a podvodů, a odhalí jejich osnovatele. Na našem tisku je, aby nám v této akci pomohl...“¹⁷⁰

V pokračování tiskové konference pak byla přednesena úřední zpráva velitelství StB o výsledku šetření tzv. zázraku v Číhošti. V ní se hned v úvodu prohlašuje : „*Dosud bylo zjištěno, že tzv. zázrak v Číhošti je jen kejklářským podvodem, provedeným v podstatě primitivním a jednoduchým mechanismem. Provedená rekonstrukce celého mechanismu číhoštským farářem, kterou brzy uvidíme na plátnech našich biografů, to jasně dokázala.*“ Následuje popis mechanismu z drátu, gum, pružin, el. izolátorů. Zpráva dále prohlašuje : „*Jasně se ukázalo, že tzv. zázrak v Číhošti měl být jen začátkem dalekosáhlé rozvratné provokace vysoké katolické hierarchie ve službách Vatikánu.*“ Závěrem je vysvětlení : „*Tak zvaný zázrak v Číhošti byl experimentem Vatikánu, kterým chtěl vyzkoušet odezvu a politický efekt této nové formy podvratného boje proti lidově-demokratické vládě nejen u nás, ale také v ostatních zemích lidové demokracie.*“¹⁷¹

¹⁶⁹ František DRAŠNER, *Číhoštský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 18.

¹⁷⁰ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, příloha sv.č. 2.

¹⁷¹ AMV Praha, spis a. č. ZV 122, příloha sv.č. 2.

Celá úřední zpráva je vlastně scénářem pro činnost StB, jak je zmíněno na začátku. Tisková konference sestavená ze lživých sdělení zahajovala podle církevní šestky vysvětlovací kampaň, zaměřenou na činnost msgre Ottavia de Livy, aby mohl být z ČSR vyhoštěn. K tomu skutečně také dne 16. března 1950 došlo na základě nóty ministerstva zahraničních věcí, která vyhoštění zdůvodňovala : „*Vyšší církevní hierarchie v Československu již delší dobu zneužívá československé římskokatolické církve a jejich kostelů k podvrtné protistátní činnosti. Nezastavuje se přitom ani před inscenováním podvodných zázraků... provádí uvedenou činnost... Za přímého instruování a podpory... mons. Ottavia de Livy... a proto MZv žádá, aby jmenovaný opustil do tří dnů území Československé republiky.*“¹⁷²

Dne 8. března 1950 bylo v tisku zveřejněno „doznání“ mrtvého faráře Toufara o tom, že drátkem tahal sám : „*Celý zázrak nastrojil a tak oklamal pracující lid.*“¹⁷³ V tisku se také objevily jiné typy zpráv : „*Autobus naložený komunisty zastavil v neobydlené končině na cestě k vesnici Sušice pro poruchu motoru. Když řidič, zvláště oddaný komunista, sestoupil se svého místa, oblaka potemněla a zvedl se velký vítr. Pak se v oblacích objevila Panna Maria, následována americkými vojsky a tanky. V ruce držela americkou vlajku a řekla jasným, sladkým hlasem : - Opustili jste Boha a budete brzy potrestáni. – Když vidina Panny Marie počala mizeti, vystřídalo ji zjevení armády pochodujících mužů a tanků. O několik vteřin později se oblaka vyjasnila, vítr ustal a slunce se opět objevilo. Řidič ležel nepohnutě před autobusem, zatímco jeho pasažéři seděli oněmělí. Podle zprávy řidič autobusu strávil posledních šest neděl v sušické nemocnici, kde se zotavoval ze šoku. Říkal všem návštěvníkům, že již nikdy nezapře Boha, a litoval svých hříchů osobních i politických.*“¹⁷⁴

To je doslovný překlad zprávy, která byla prý prezentována pro New York Times dne 9. února 1950 od Dana Adamse Smitha, dopisovatele uvedených novin a doplněná zástupcem United Press Johnem R. Higginsem.

Ve skutečnosti New York Times uveřejnil dne 10. února 1950 tento úvodník s názvem *Zázrak v Číhošti* : „*V malé české vesnici Číhošti se stal zázrak. Vesničané této obce říkají, že se kříž z lipového dřeva, který stojí nad svatostánkem ve vesnickém kostele, během bohoslužby třikrát pohnul. Když se opět zastavil, nakláněl se směrem k západu. Jak se zpráva o této události rozšířila, začali lidé putovat do Číhoště.*

¹⁷² Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 128.

¹⁷³ Jiří BRABENEC, *Jak a proč zemřel farář Josef Toufar*, Lidová demokracie 12. 5. 1968, s. 3.

¹⁷⁴ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 53.

*Československé komunistické autority se vypořádaly s touto situací jim vlastním světomoudrým způsobem. Na cesty postavili policii, která poutníky posílala zpět, zavřeli kostel až na dvě hodiny v neděli a zatkli faráře a kostelníka. Všechna tato opatření byla příznáním. Komunisté si bezpochyby byli jisti, že se dva zkrížené kusy lipového dřeva nemohou pohybovat bez zjevné příčiny. I mnozí nekomunisté mohou stěží uvěřit takovému druhu moderního zázraku. Avšak zázrak se skutečně stal. Číhošťští farníci si přáli, aby se kříž pohyboval. Pod těžkou rukou pražské tyranie řízené z Moskvy se stále drželi staré víry, stále toužili po svobodě, stále ještě hleděli k západu. Toto byl věčný zázrak lidské touhy. Hitler ji nemohl zabít. Stalin nemůže. Navždy kvete v lidských srdcích.*¹⁷⁵

Propagandistické zneužití dosáhlo 10. března 1950 svého vrcholu. Ve více než třech stech kinech najednou se promítal před hlavním filmem dokumentární snímek *Běda tomu, skrze něhož pohoršení přichází*. Film začíná pohledem na mapu světa. Záběr zaostřuje na New York. Na Wall Streetu sedí imperialistický pavouk a tahá za vlákno, které vede napřed do Vatikánu, odtud do Hradce Králové, pak do kláštera premonstrátů v Želivě a nakonec do Číhoště. Pak už je vidět česká krajina. Klikatou cestou jede černá limuzína, má diplomatickou poznávací značku CD. Jede v něm zástupce internunciatury. A tak pokračuje film dále. Církevní představitelé se radí, jak nejlépe poškodit lidově demokratický režim. Číhošťský farář, ve skutečnosti prokurátor Čížek (záběr je nejasný), tahá za drátek, křížek se naklání. Komentátor barvitě popisuje, jak důmyslně farář vše zařídil, a aby to znělo i trochu pikantně, upřesňuje, že gumičku vzal z podvazku své neteře. Komentátorka hlasem plným vzrušení pronáší: „...Ti, kdo to viděli, nemohou věřit očím, zázrak! Věřící jsou vzrušeni! Jakpak ne? ... Šeptanda pracuje, z koberce šlehaly plameny, valila se oblaka dýmu, žena omdlela, člen SNB prý sáhl na křížek a upadla mu ruka... Číhošťský zázrak je prý důkaz Božího hněvu...“¹⁷⁶

Tak nějak se film snažil dokázat spojení katolické církve s temnými imperialistickými silami. Svým siláckým komentářem a častými výrazy periferijního slovníku vyslovil tvrdý ortel nad rušiteli mírového života a socialistického budování. Přes veškerou námahu film neuspěl. Promítání vyvolalo opačnou reakci, než jakou čekali vládní činitelé. Výslovné nařčení nepřesvědčilo, lidé filmu nevěřili a viděli v něm pouze pokus o protináboženskou agitaci. Film se v kinech dlouho nepromítal. Z vyšších míst přišel

¹⁷⁵ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 53.

¹⁷⁶ Česká televize Praha, *Stát proti víře*, dokumentární pořad, 1999.

rozkaz stáhnout film z programu a všechny kopie zničit. Tak se skutečně stalo. Zachránily se pouze tři kopie filmu, vyrobené tajně navíc.¹⁷⁷

Propagační tažení proti církvi a především proti řádům se stále stupňovalo. O propagaci zázraku se však nestarala církev, ale komunistická propaganda.

Ve stylu tehdejší publicistiky byl Vladimírem Hodačem napsán pamflet „Číhošťský zázrak“. Barvitě se v něm líčí zkreslená a tendenčně upravená událost na české vesnici z adventu roku 1949. Autor ji interpretoval v duchu úřední verze tak, že si farář Toufar zkonstruoval v kostele zařízení, jež mu umožňovalo při bohoslužbě manipulovat s křížkem na oltáři. Vladimír Hodač obvinil faráře Toufara, že chtěl tímto způsobem zdiskreditovat lidově demokratický režim a ovlivnit venkovany, aby nevstupovali do zemědělského družstva. Toufarovo počínání dával do souvislosti s nepřátelským působením zahraničních sil, hlavně Vatikánu. Tendencí brožury bylo vyvolat nepřátelskou náladu proti církvi a připravit tak vhodné prostředí pro procesy s jejími předními představiteli.

Většina lidí byla zmanipulována. Začalo se věřit těmto „pravdám“. Lidé dokonce žádali pro „odpůrce našeho socialistického zřízení“ smrt, žádali Klementa Gottwalda, aby byl tvrdý a odmítal žádosti o milost. Lid byl rozdělen na fanatické stoupence pravdy vítězství nad kapitalismem a na ostatní, kteří pod tlakem strachu začali plnit podmínky běžného života. Tak byli strašeni i pozůstalí Josefa Toufara. Neteři Marii Pospíšilové bylo několikrát naznačeno, aby zanechala veškerých pátrání. Ale obavy o milovaného strýčka a její osobní statečnost zvítězily.

Dne 9. března 1951 požádala Marie Pospíšilová o pomoc při pátrání po Josefu Toufarovi Kancelář prezidenta republiky. Dne 14. března 1951 Kancelář prezidenta republiky, podepsaná dr. Heráfová, Marii Pospíšilové oznamuje, že žádost postupuje ministerstvu spravedlnosti. Dne 2. dubna 1951 ministerstvo spravedlnosti, podepsán dr. Cícha, postoupilo žádost k dalšímu řízení Státní prokuratuře v Praze. A dne 17. dubna 1951 Státní prokuratura, podepsán dr. Karel Čížek, podstoupila žádost ministerstvu národní bezpečnosti. Tím také celá záležitost skončila.¹⁷⁸

Teprve v roce 1953 se k Marii Pospíšilové dostavili dva muži, kteří jí odevzdali strýčkovu prázdnou peněženku a hodinky¹⁷⁹. Na otázku, co je se strýčkem, odpověděli,

¹⁷⁷ Rudolf STRÖBINGER a Karel NEŠVERA, *Stalo se v adventu*, Praha 1991, s. 92 a s. 136.

¹⁷⁸ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 23.

¹⁷⁹ Václav VAŠKO, *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 128.

že zemřel v sanatoriu v Legerově ulici v Praze 25. února 1950 a že je pochován ve společném hrobě na hřbitově v Ďáblicích. Žádné úmrtní oznámení nepředali. Úřední zprávu o smrti dostali příbuzní až v roce 1961 z notářství v Havlíčkově Brodě. Zpráva sdělovala, že farář Toufar zemřel na záněť močových cest.

Hlavní vyšetřovatel faráře Josefa Toufara ppor. Ladislav Mácha upadl po roce 1950 v nemilost, ale přesto v další etapě života procházel na významných postech. V roce 1951 probíhalo na Inspekci ministerstva vnitra šetření hlavního viníka Toufarovy smrti ppor. Ladislava Máchy. Dne 7. března 1952 vypracoval podporučík Kalinský z vyšetřovacího oddělení kádrového odboru Ministerstva národní bezpečnosti *Zprávu o vyšetřování*. Z ní vyplývá, že se o výsledky šetření číhošťského zázraku intenzivně zajímaly špičky KSČ, např.: ministr vnitra Václav Nosek, ministr spravedlnosti Alexej Čepička, velitel StB Osvald Závodský. Podle ppor. Kalinského byl za smrt Toufara přímo odpovědný ppor. Ladislav Mácha. Ten se hájil tím, že užití fyzického násilí bylo odsouhlaseno na vyšších místech. Sám plk. Závodský v roce 1952 ve vazbě přiznal v tomto smyslu svůj podíl na případu.¹⁸⁰ Proti Máchově verzi ale vystoupil št. kpt. Josef Čech, který si byl jist tím, že použití násilí výslovně v případě Toufar zakázal. Ppor. Bohumil Košař mimo jiné uvedl, že Mácha používal násilí při výsleších běžně, nepotřeboval tedy povolení nadřízeného. Ppor. Kalinský ve své zprávě pokračoval : *„Z protokolárních výpovědí a písemných vyjádření orgánů, kteří se použití fyzického násilí vůči Toufarovi zúčastnili, jest zřejmo, že Mácha několik hodin bil hlava nehlava Tofara pendrekem, přičemž budil přímo dojem nenormálního sadistického člověka, a když byl ostatními orgány mírněn..., tak Mácha reagoval na radu soudruhů tím, že jim nadával a spílal do oportunistů a alibistů...“* Toufarův výsledek vedl Mácha spolu s Václavem Němcem dvoufázově, po odpočinku vyslychajících následoval večer další výsledek. V závěru ppor. Kalinský konstatuje, že v důsledku Máchova chování nebylo možné demaskovat „zrádnou úlohu Vatikánu před masami dělnické třídy.“¹⁸¹

V roce 1955 byla ustanovena komise ÚV KSČ „Pro přezkoumání a překontrolování některých soudních případů po roce 1948“. Jejími členy byli R. Barák, K. Innemann, K. Košťál, S. Litera a E. Švach. Úkolem komise bylo soudní procesy po roce 1948 politicky ukončit.

¹⁸⁰ Osvald ZÁVODSKÝ (1910 – 1954) původním povoláním úředník, dobrovolník kominterny ve Španělsku, od r. 1949 velitel StB v hodnosti plukovníka. Byl členem „komise K“, která pracovala pro min. spravedlnosti. Protože „komise K“ rozhodovala o trestech smrti a o udělení milosti, stal se O. Závodský nepohodlným. Počátkem února 1951 byl uvězněn, v letech 1952 – 1954 souzen v procesu se Slánským a v polovině března 1954 popraven.

¹⁸¹ SÚA Praha, fond ÚV KSČ Komise II. 1962 – 1963, sv. 2, a.j. 481.

V roce 1956 byla politickým byrem ÚV KSČ ustanovena komise „Pro prošetření procesu s Rudolfem Slánským a spol.“ Jejimi členy byli R. Barák, K. Innemann, Č. Hruška, M. Bakula a S. Mlejnek. Obě komise zakončily práci v roce 1957. Z hlediska jejich úkolu, složení a poplatnosti době nemohly komise tyto úkoly řešit objektivně. S postupným odhalováním deformací kultu osobnosti na úseku bezpečnosti a justice staly se pochybnými všechny politické procesy.

Krátce po uzavření činnosti těchto komisí se objevily další skutečnosti. Politické byro ÚV KSČ se rozhodlo v roce 1962 zřídit novou komisi, určenou k prošetření nejdůležitějších politických procesů z období 1949 – 1954. Komise byla ve složení D. Kolder, J. Lenárt, A. Dubček, L. Štrougal, B. Laštovička, P. Majling, P. Hron, V. Prchlík, V. Škoda, M. Manula a M. Kunštátová. Svou práci skončila v roce 1963 a plenární zasedání ÚV KSČ dne 3. - 4. dubna 1963 zprávu a návrhy projednalo.¹⁸²

V roce 1963 byl Ladislav Mácha za použití násilí v kauze Toufar z roku 1950 potrestán stranickou důtkou a odchodem ze služeb ministerstva vnitra. Pracoval na ministerstvu dopravy v Pragoexportu. V roce 1964 si Ústřední kontrolní a revizní komise (dále jen ÚKRK) ÚV KSČ vyžádala soudní znalecký posudek, v němž se o úmrtí faráře Toufara psalo: „*Fyzické násilí použité proti faráři Toufarovi nemělo vliv na jeho smrt. Určitě však zhoršilo jeho zdravotní stav a mohlo uspišit perforaci žaludečního vředu. K jeho smrti došlo opožděným převozem do nemocnice. Na tom však nemá vinu L. Mácha, ale tehdejší nedostatečná lékařská péče ve věznicích.*“¹⁸³ Ostatně ÚKRK ÚV KSČ dále zhodnotila Toufara jako prohnaného nepřítele socialistického společenského zřízení.

V roce 1966 byl Ladislav Mácha na vlastní žádost přijat na Ústřední správu vodního hospodářství jako právník. Po sloučení správy vodního hospodářství se správou lesního hospodářství v roce 1967 bylo vytvořeno samostatné ministerstvo lesního a vodního hospodářství, na které přešel i Ladislav Mácha.¹⁸⁴

Ladislav Mácha se cítil vznesenými tresty a útoky na svoji osobu poškozen. Uváděl, že útoky byla postižena i jeho manželka, která se nervově zhroutila. Psal dopisy, v nichž sám sebe obhajoval a přibližoval případ faráře Toufara ze svého pohledu. Na jaře roku 1964 se dvakrát obrátil na prezidenta Antonína Novotného¹⁸⁵ :

¹⁸² SÚA Praha, fond ÚV KSČ Komise II. 1962 – 1963, sv. 2, a.j. 481.

¹⁸³ SÚA Praha, fond ÚV KSČ Komise II. 1962 – 1963, sv. 2, a.j. 481.

¹⁸⁴ Rudolf STRÖBINGER a Karel NEŠVERA, *Stalo se v životě*, Praha 1991. s. 140.

¹⁸⁵ Antonín NOVOTNÝ (1904 – 1975) politik a člen KSČ, 1946 – 1968 člen ÚV KSČ, 1951 – 1968 člen předsednictva ÚV KSČ, 1951 – 1953 tajemník, 1948 – 1957 poslanec NS, 1953 náměstek předsedy vlády, od 19.11.1957 do 22.3.1968 prezident republiky. Podílel se na přípravě politických procesů s kom. funkcionáři zač. 50. let a dlouho brzdil jejich revizi.

„...Farář Toufar z případu Číhošť nebyl nevinný člověk, ale obyčejný kriminální a protistátní zločinec, který trestnou činnost skutečně spáchal... jako uvědomělý člen strany jsem v zájmu strany a státu před 14 lety splnil rozkaz tehdejšího ministra vnitra s. Noska, kterým jsem byl donucen tvrdě zakročit proti takovému kriminálnímu a protistátnímu zločinci, jako byl farář Toufar, který počínaje homosexuálním zneužíváním školních dětí a konče provokací proti státu s křížkem v Číhošti, přesvědčivě ukázal, o jakou zřůdu společnosti jde.“¹⁸⁶ Podobný dopis adresoval Ladislav Mácha XIII. sjezdu KSČ v roce 1966 : „...případ číhošťský zázrak neexistoval... znovu se potvrdilo, že farář Toufar byl kriminální a protistátní zločinec... Zatímco farář Toufar, kriminální a protistátní zločinec, našel řadu ochránců, kteří se starali, aby tento odpadlík lidské společnosti neutrpěl újmy, o mne jako komunistu, poctivého člověka, který vždy řádně a disciplinovaně plnil své povinnosti člena strany, nikdo žádnou péči neprojevuje a nestará se o to, zda jsem utrpěl újmy nebo nikoliv.“¹⁸⁷ Žádal také o osobní přijetí u prezidenta, aby mu mohl kauzu vysvětlit v celém kontextu.

Po „československém jaru“¹⁸⁸ v roce 1968 se na veřejnosti objevovaly známé politické procesy z padesátých let. Nevinně odsouzení a příbuzní popravených žádali rehabilitaci. Objevilo se i jméno faráře Josefa Toufara z Číhoště.

Po stopách číhošťského zázraku se vydal Jiří Brabeneč, neohrožený novinář, který prostřednictvím Lidové demokracie seznamoval veřejnost se svým pátráním. Objevily se konečné výsledky, lidé poznali skutečnou pravdu. Zasloužil se o odhalení přímých i nepřímých osnovatelů této smutné události. Jeho pátrání bylo zdárně dovedeno až ke jménu trýznitele a snad i vraha faráře Toufara. Vyšlo celkem pět reportáží pod názvem *Jak a proč zemřel farář Josef Toufar*.¹⁸⁹ Po zveřejnění jména v novinách¹⁹⁰ dostával Ladislav Mácha anonymní dopisy, musel opustit dosavadní zaměstnání a trpěl depresivními stavy, protože nemohl najít další práci. Teprve v dubnu 1969 nastoupil na OPBH Praha 6. Stal se tak obětí vlastní minulosti.

¹⁸⁶ SÚA Praha, fond ÚV KSČ Komise II. 1962 – 1963, sv. 2, a.j. 481.

¹⁸⁷ SÚA Praha, fond ÚV KSČ Komise II. 1962 – 1963, sv. 2, a.j. 481.

¹⁸⁸ „Československé jaro“ – demokratizační proces v roce 1968 – 1969, neúspěšný pokus o zásadní reformu komunistického režimu v Československu. Cílem procesu byla změna v sociální politice, vědecko-technickém pokroku a kritika stalinismu. Hlavními stoupenci obrodného procesu byl A. Dubček, O. Černík, L. Svoboda .

Josef TOMEŠ, *Slovník k politickým dějinám Československa 1918 – 1992*, Praha 1994.

¹⁸⁹ Deník Lidová demokracie – 12.5.1968, 15.5.1968, 23.5.1968, 8.6.1968 a 10.6.1968.

¹⁹⁰ Jiří BRABENEČ, *Jak a proč zemřel farář Josef Toufar*, Lidová demokracie 12. 5. 1968, s. 3.

Ladislav Mácha byl na základě oživeného zájmu veřejnosti o tento případ obviněn ze zavinění Toufarovi smrti a 8. června 1968 vzat do vazby a vyšetřován pro podezření ze spáchání trestného činu vraždy.

Československá tisková kancelář (dále jen ČTK) dne 10. června 1968 vydala následující zprávu : *„Na podkladě materiálů předaných ministerstvu vnitra a doplněných šetřením revizního odboru generální prokuratury a hlavní vojenské prokuratury, bylo 7. června 1968 orgány vojenské prokuratury zahájeno trestní stíhání a vneseno obvinění proti L.M., bývalému příslušníku Státní bezpečnosti pro podezření z trestného činu vraždy podle §219 trest. zákona. Jmenovaný je důvodně podezřelý, že v únoru 1950 nezákonně zatčeného faráře Josefa Toufara z Čihoště u Ledče n/S. brutálně fyzicky týral a trýznil žízni, aby dosáhl jeho doznání, že Toufar inscenoval tzv. čihošťský zázrak. Posléze pak, aby tato nezákonná činnost nevyšla najevo, dal mu vypít dosud nezjištěnou tekutinu. U Josefa Toufara došlo k perforaci žaludečního vředu a dne 25. února 1950 ke smrti, které nebylo možno zabránit ani operací ve státním sanatoriu, kam byl dopraven na příkaz vyšších míst. Smrt faráře Toufara byla i před příbuznými tajena do r. 1954. L.M. byl včera vzat do vazby. Předpokládá se velmi obtížné a složité vyšetřování, s jehož výsledky bude veřejnost seznámena.“*¹⁹¹

Ladislav Mácha¹⁹² ihned po zadržení podal stížnost pro porušení zákona a podpořil ji čtyřdenní hladovkou.

Zdálo se, že případ faráře Toufara je u zdárného konce, až do chvíle, kdy Lidová demokracie otiskla 26. června 1968 tuto zprávu : *„Ladislav Mácha z Prahy, proti němuž bylo vneseno obvinění z vraždy faráře Josefa Toufara z Čihoště, byl propuštěn včera z vyšetřovací vazby. Jak se dovídáme, hlavní vojenská prokuratura vyhověla jeho stížnosti, podle níž nebyla prokázána souvislost mezi týráním faráře Toufara a jeho smrtí, k níž došlo – jak svědčí tehdejší lékařské dobrozdání – po perforaci žaludečního vředu. Pokud jde o podezření z trestných činů porušení povinností veřejného činitele, jde o činy, které jsou podle nynějších zákonů promlčeny. Případ se dále vyšetřuje.“*¹⁹³

Všeobecné rozhořčení veřejnosti, která předpokládala, že Ladislava Máchu někdo kryje buď ze sympatie, anebo aby neupozornil na svou vlastní minulost, vyjádřilo prohlášení Čs. společnosti pro lidská práva, které podepsal její generální tajemník Emil Ludvík. Dne 28. června 1968 bylo prohlášení uveřejněno v tisku : *„Společnost pro*

¹⁹¹ Rudolf STRÖBINGER a Karel NEŠVERA, *Stalo se v adventu*, Praha 1991. s. 140 – 141.

¹⁹² Ladislav MÁCHA (19.6.1923) původním povoláním automechanik, v roce 1949 se stal velitelem instruktážní skupiny StB v hodnosti podporučíka, pověřen vyšetřováním Josefa Toufara.

¹⁹³ František DRAŠNER, *Čihošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 25.

*lidská práva ostře protestuje proti tomu, že byl z vyšetřovací vazby propuštěn Ladislav Mácha, jenž byl zatčen pro odůvodněné podezření z vraždy duchovního Toufara. Máchovo propuštění pokládáme za výsměch spravedlnosti. Každý občan ví, že úmrtní list duchovního Toufara nebyl vyplněn podle pravdy; tím spíše musí tato skutečnost být známa vojenské prokuratuře. Smrt duchovního Toufara byla způsobena sadistickým týráním. I kdyby Ladislav Mácha nezpůsobil jeho smrt přímo, nelidskost, s jakou si počínal, musí být potrestána. Ptáme se, zda nevinně vězněný, nelidsky týraný farář Toufar a desetitisíce dalších měli tehdy právo protestu proti týráni ! Právo protestu, kterého dnes využívá L. Mácha ke krytí svého hanebného činu ! Propuštění L. Máchy je důkazem nedostatečnosti rehabilitačního zákona, jenž ve skutečnosti kryje zločiny proti lidskosti fiktivním zdůvodněním zákonnosti a uznáním promlčecí lhůty. Bez spravedlnosti nelze v žádné společnosti žít. Rehabilitační zákon, umožňující lidem typu L. Máchy unikat spravedlnosti, ohrožuje smysl a podstatu obrodného procesu a ohrožuje důvěru občanů naší země v upřímnost nového vedení státu. Přestože ústavněprávní výbor Národního shromáždění ignoroval náš otevřený protestní dopis ve věci rehabilitačního zákona, nemůže tento postoj ovlivnit úsilí Čs. společnosti pro lidská práva o očistu našeho veřejného života. Žádáme proto ústavněprávní výbor Národního shromáždění a zvláště jeho předsedu akademika Viktora Knappa, aby v tomto případě zakročil a své stanovisko zveřejnil.*¹⁹⁴

Po čtyřech dnech se v tisku objevilo prohlášení, které obdržela ČTK od hlavní vojenské prokuratury : „Společnost pro lidská práva publikovala v tisku protest proti tomu, že byl z vazby propuštěn Ladislav Mácha, který byl stíhán pro podezření z vraždy faráře Josefa Toufara. V tomto protestu jsou uvedena některá tvrzení a názory, k nimž je třeba v zájmu pravdy a zákonnosti zaujmout stanovisko. Úmrtní list faráře Toufara byl skutečně vydán až po několika letech s uvedením nepravdivého data úmrtí. To je jedna z okolností, jež jsou předmětem vyšetřování. Sama o sobě však nemůže být důkazem vraždy. Ladislav Mácha je jedním z účastníků případu. Podle dosud shromážděných důkazů se nejvíce podílel na surovém zacházení s Toufarem. Nebylo však prokázáno podezření, že by se tohoto jednání dopustil v úmyslu způsobit faráři Toufarovi smrt. Dosavadní vyšetřování prokázalo, že farář Toufar zemřel na následky perforace žaludečního vředu. Nic zatím nenasvědčuje tomu, že by to bylo v přímé souvislosti s jednáním Ladislava Máchy. Ve vyšetřování se však pokračuje a teprve po úplném objasnění všech okolností, spojených s úmrtím faráře Toufara, bude možné rozhodnout,

¹⁹⁴ Rudolf STRÖBINGER a Karel NEŠVERA, *Stalo se v adventu*, Praha 1991, s. 141.

*jak široký okruh osob nese odpovědnost. Pak bude možné také u každého z pachatelů rozhodnout, zda ho lze stíhat jako obviněného či nikoli, s ohledem na řadu amnestií z let 1953 – 1965 a na ustanovení zákona o promlčení trestního stíhání. O výsledku vyšetřování bude veřejnost informována. Společnost pro lidská práva ve svém protestu mimo jiné vyslovuje nesouhlas také s tím, že obviněnému L. Máchovi bylo umožněno použít zákonného práva na opravný prostředek - stížnost - proti rozhodnutí o vznesení obvinění a uvalení vazby. K tomu je třeba říci, že není smyslem a podstatou obrodného procesu naší společnosti, aby proti dřívějším porušovatelům zákonosti bylo postupováno stejnými metodami. Spravedlnost, realizovaná za cenu porušování zákonů, není spravedlností. Principy takto chápané odplaty jsou ostatně také v rozporu s Všeobecnou deklarací lidských práv, která je snad myšlenkovým základem i Čs. společnosti pro lidská práva.*¹⁹⁵

Vedle Čs. společnosti pro lidská práva protestovali i další organizace nebo jednotlivci. Do redakce Lidové demokracie došlo tehdy na pět set dopisů, v nichž pisatelé vyjádřili své rozhořčení nad postupem Hlavní vojenské prokuratury.

Prezidentu republiky Ludvíku Svobodovi došel v roce 1968 dopis závodního výboru ROH n.p. Kovofiniš v Ledči n/S., s jehož obsahem se ztotožnilo 887 zaměstnanců, kteří souhlas vyjádřili svými podpisy : „*Vážený pane prezidente, všichni čestní občané z Ledče n/S. a širokého okolí s roztrpčením přijali zprávu o propuštění z vazby L.Máchy, který týráním při výslechu zavinil smrt faráře Toufara. Jeho propuštění se uskutečnilo na základě dosud platných zákonů. Jsme rozhořčeni tím, že promlčení těchto trestných činů nebylo prodlouženo. Žádáme proto, aby byl vydán zákon, který by stanovil, že do promlčecí doby u všech podobných trestných činů spáchaných v minulosti se nezapočítávala doba, kdy nebylo možné podat odvolání. Pokud by státní orgány odmítly spolupůsobit při vydání takového zákona, žádáme, aby v tomto směru bylo vypsáno referendum. Tímto dopisem se též připojujeme k tisícům občanů, souhlasící s článkem 2000 slov. Zároveň Vám, pane prezidente, slibujeme, že jsme pro náš demokratický stát ochotni obětovat vše, co je v našich silách.*“¹⁹⁶

Protestovala i svědkyně zázraku Marie Trtíková z Číhoště : „...*V úterý 2. července 1968 tady byl vojenský prokurátor, který případ vyšetřuje, a vůbec se nám to, co říkal, nelíbí. Najednou je všechno promlčeno, žádný postih nikoho z viníků nezasáhne. Prokurátor u neteře dp. Toufara říkal, že podle Máchovy výpovědi museli*

¹⁹⁵ Rudolf STRÖBINGER a Karel NEŠVERA, *Stalo se v adventu*, Praha 1991, s. 141 – 142.

¹⁹⁶ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 29.

dp. Toufara trestat, protože se prý jeden den věšel, tak ho museli zbit, pak zase jeden den zuřil, tak ho museli bít... To na něho naházeli v padesátém roce málo potupy ? Jakou špinu si to chtějí vymyslet ještě dneska ? A znamená to snad, že vojenský prokurátor věří tomu, co říká obžalovaný L. Mácha ? Teď najednou to chtějí všechno svést na nemoc, prý byl na srdce, močové cesty a vředy – ale když byl v Číhošti, na nic si nenařikal, a pak najednou za tři neděle byl mrtvý. A proč, když zemřel normálně na nemoc, ho nedali pochovat jeho neteři sem k nám ? Proč jeho smrt oznámili až za několik let ? ... My, lidé, kteří od malička do stáří, od slunka do slunka těžce pracujeme, se ptáme, kde je tedy ta spravedlnost ?“¹⁹⁷

Příjezdem cizích tanků a cizích vojáků na naše území v noci z 20. srpna na 21. srpna 1968¹⁹⁸ byl konec „československého jara“ a demokracie. Proces normalizace znovu zakryl pozadí procesů z padesátých let.

Vyšší vojenská prokuratura v Táboře zastavila dne 16. prosince 1968 trestné stíhání Ladislava Máchy. Neteři faráře Toufara, Marii Pospíšilové, sdělila následující : „Skončilo vyšetřování ve věci smrti Vašeho strýčka faráře Josefa Toufara z Číhoště. Vyšetřování bylo vzhledem k časovému odstupu značně obtížné, bylo při něm vyslechnuto na 80 svědků, obstarány archivní materiály a na závěr k objasnění důležitých okolností z oboru lékařství byl vyžádán i posudek znalců – lékařů z Ústavu soudního lékařství lékařské fakulty UK v Hradci Králové.“ Dále pokračuje popis, jakým způsobem byl farář Toufar zatčen, vězněn, vyšetřován s uznáním použitého fyzického násilí. „Při operaci byl u něho zjištěn prasklý žaludeční vřed s následným zánětem pobřišnice ve velmi pokročilém stavu... Pitva potvrdila, že zemřel na zánět pobřišnice po puknutí žaludečního vředu. Kromě toho měl v žaludku ještě další tři vředy... Podezření, že by Mácha Vašeho strýce zavraždil, příp. že by tak učinila jiná osoba, bylo vyvráceno... Naproti tomu je třeba konstatovat, že Mácha, příp. další osoby, se v souvislosti s držením Vašeho strýce ve věznici ve Valdicích, v souvislosti s jeho vyšetřováním za použití nepřístupných metod i v souvislosti s neposkytnutím včasné lékařské pomoci, dopustili různých trestných činů, ale tyto trestné činy jsou již dnes všechny promlčeny... Závěrem uvádím, že Váš strýc byl pohřben na hřbitově v Praze-Ďáblicích. Přesné místo je uvedeno v záznamech správy hřbitova. Budete-li požadovat

¹⁹⁷ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 29 – 30.

¹⁹⁸ Srpnová invaze 1968 – invaze vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa. Jejím cílem bylo zastavit demokratizační proces v Československu, ohrožující monolitnost sovětského bloku a nepřímo i vnitřní stabilitu komunistických režimů v sousedních státech.

Josef TOMEŠ, *Slovník k politickým dějinám Československa 1918 – 1992*, Praha 1994.

*exhumaci tělesných pozůstatků Vašeho strýce, obraťte se rovněž na ministerstvo vnitra, komisi ministra. Pro účely tohoto vyšetřování nebyla exhumace nutná.*¹⁹⁹

A to byl úplný konec v pátrání v roce 1968. Zájem o pravdu v Číhošti zanikl. Zapadl i dopis určený vládním činitelům napsaný v létě 1968 JUDr. Janem Korbelem, z něhož cituji : „Mám za to, že by bylo účelné se k případu číhošťského faráře vrátit s otázkou promlčení v trestním právu. Je to aktuální i se zřetelem na právě vydaný rehabilitační zákon. Ten má ustanovení, že trestnost osob za trestné činy..., které v den nabytí účinnosti tohoto zákona (tj. 1. srpna 1968) nebyly promlčeny, nezanikne promlčecí doba před 1. lednem 1973. Rehabilitační zákon tedy sice dobu promlčení prodloužil do konce r. 1972 pro nepromlčené trestní činy k 1. srpnu 1968 pro osoby, které nezákonným jednáním způsobily odsouzení nevinných osob, ovšem neřešil otázku důkladně. Námitka, že je nyní nutno dodržovat zákony v jejich znění i za změněné situace, není na místě... Otázka promlčení trestného činu není jednotně řešena v zákonodárství... Vzpomínám si na zákon č. 34/48 Sb. o revizi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti, jehož § 4 ustanovil, že se k promlčecí lhůtě nepřihlíží v případech, které zákon řeší. Šlo o výjimečný zákon a právně zdůvodněný tím, že zákonodárce nepředpokládal a ani nemohl předpokládat vzniklou situaci... Domnívám se proto, že by měl být rehabilitační zákon doplněn tak, aby do konce r. 1972 se nepřihlíželo k promlčení, pokud jde o trestné činy osob, které v trestním i vyšetřovacím řízení způsobily těžké poškození na zdraví nebo smrt nepřiměřenou tvrdostí.“²⁰⁰

Doba normalizace byla ukončena změnou politické scény v listopadu roku 1989.²⁰¹ Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (dále jen ÚDV) v roce 1994 znovu otevřel číhošťský případ.

V srpnu 1994 požádal ÚDV o znalecký posudek, který měl zodpovědět : 1) zda stylizace a formulace všech výpovědních protokolů jsou dílem jednoho autora, 2) pokud lze vysledovat rozdíly, určit od kterého data protokolu ke změnám došlo.

Kriminalistický ústav zjistil v září 1994 analýzou Toufarových výpovědí, že ve formulaci jednotlivých protokolů existují rozdíly.²⁰²

¹⁹⁹ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 31 – 33.

²⁰⁰ František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*, Havlíčkův Brod 1990, s. 34.

²⁰¹ Listopadové události 1989 – listopadový převrat začal 17.11.1989 v jehož průběhu se zhroutil komunistická moc v Československu. V 70. a 80. letech 20. století stála v čele čs. státu komunistická garnitura, kterou v roce 1969 dosadilo sovětské vedení a jež poté likvidovala všechny výdobytky demokratizačního procesu z roku 1968 – 1969.

V dubnu 1995 navrhl vyšetřovatel podání žaloby na dva dosud žijící příslušníky StB, Ladislava Máchu a Václava Němce, kteří měli ve dnech 20. – 22. února 1950 psychickým tlakem, týráním a fyzickým násilím nutit faráře Josefa Toufara k přiznání, že inscenoval 11. prosince 1949 v číhošťském kostele pohyb křížku na oltáři. Tím oba jmenovaní spáchali trestný čin zneužití úřední nebo služební moci a trestný čin těžkého poškození na těle.

V květnu a v srpnu 1996 si ÚDV vyžádal dva na sobě nezávislé znalecké posudky v oboru soudního lékařství. Podle nich byl příčinou smrti Josefa Toufara prasklý žaludeční vřed, přesně nelze určit, kdy došlo k prasknutí vředu, ale stalo se tak s největší pravděpodobností v noci z 23. na 24. února 1950. Stáří vředů se nedalo zjistit, ale není vyloučené, že mohly vzniknout během několika dnů : „*Psychická a tělesná zátěž v době věznění se mohla podílet na vzniku vředové choroby a vést nakonec k prasknutí vředu. Svědčí pro to údaje, že poškozený neměl před vzetím do vazby potíže charakteristické pro vředovou chorobu.*“²⁰³ Podlitiny na jeho těle pak byly výsledkem mučení, které musel vyšetřovaný vnímat jako značně bolestivé. Duševní a tělesná zátěž mohla vést k prasknutí vředu. Záchrana faráře Toufara byla možná, pokud by se operace konala dopoledne 24. února 1950.

ÚDV vyvrátila tvrzení StB o sexuální úchylce faráře Toufara. Naopak bylo prokázáno, že tehdejší děti tak vypovídaly bez přítomnosti rodičů nebo zákonných zástupců, zato pod nátlakem StB. Jistě lze předpokládat, že kdyby se takové obvinění potvrdilo, bylo by náležitě propagandisticky využito. Protokolárně jsou však zachyceny až výpovědi z roku 1968, když prokurátor hledal svědky.

ÚDV získal dále výpověď zdravotní sestry Růženy Kozlové, která byla přítomna Toufarově operaci ve státním sanatoriu v Praze. Všimla si velkých modřin a podlitin na celém těle. Podle ní byl pacient silně zanedbán – na odsání tekutiny z břišní dutiny musela použít 27 roušek velikosti 70 x 70 cm.

Na ÚDV vypovídal k případu i opat Vít Tajovský²⁰⁴, který byl zatčen 30. ledna 1950 a byl rovněž obviněn z inscenování zázraku. Opat Tajovský se StB vytrvale odmítal přiznat, byl proto uzavřen na samotku, nedostával jídlo ani pití. Přitom slyšel

Josef TOMEŠ, *Slovník k politickým dějinám Československa 1918 – 1992*, Praha 1994.

²⁰² např. protokol z 22. února 1950 se od dalších liší stylisticky i jazykově. V textu je patrná spontánnost a předem nepřipravený charakter myšlenek. Protokol je vyhotovený v důsledku spěchu, objevují se překlady, prepisy... Jasně jsou i znaky spontánnosti neovlivněné StB. Postupné zaznamenávání mluvené řeči druhé osoby např. Kdo to byl, nemohu říci.

²⁰³ Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis MÁCHA - 37/Vt – 94/II.

²⁰⁴ Bohumil Vít TAJOVSKÝ (1912 – 1999) opat kláštera v Želivě, v procesu s představiteli řádů v roce 1950 odsouzen na dvacet let, propuštěn v roce 1960 na amnestii.

zpěv faráře Toufara, jímž se posiloval. Slyšel i jeho náрек, když byl podroben neobyčejně brutálnímu výslechu.

V listopadu 1996 bylo zastaveno trestní stíhání Václava Němce²⁰⁵, protože se nepodařilo prokázat, že uvedený skutek spáchal právě obviněný.

V prosinci 1996 podalo Okresní státní zastupitelství v Jičíně obžalobu v případě faráře Toufara na Ladislava Máchu pro spáchání trestných činů zneužití úřední nebo služební moci a těžkého poškození na těle. Ten po celou dobu vyšetřování odmítal vypovídat.

Po řadě odkladů se hlavní líčení konalo dne 23. listopadu 1998 před senátem Obvodního soudu v Praze 6, který shledal, že Ladislav Mácha je vinen zločiny těžkého poškození na těle a zneužití moci úřední a služební podle vojenského tr. zák. č. 19/1855 ř.z., jejichž trestnost aplikací § 5 zákona č. 198/93 Sb. nepominula, neboť :

„a) žádný úkon v souvislosti se zadržením a vězněním skupiny duchovních ve věznici Valdice od ledna 1950, tj. i poškozeného faráře Josefa Toufara, nebyl záměrně proveden podle tehdy platného trestního řádu, jednalo se o realizaci politického rozhodnutí prostřednictvím Hlavního velitelství StB a příslušníků StB. Řízení probíhalo zcela mimo rámec trestněprávních norem právního řádu

b) shromážděné důkazy svědčí jedinému závěru – Hlavní velitelství StB v Praze předem vypracovalo cíl, kterého se mělo vyšetřováním dosáhnout doznání faráře Josefa Toufara o zinscenování tzv. číhošťského zázraku i za cenu použití fyzického násilí a v návaznosti vytvořit představu o destruktivní síle církve ve společnosti. Osnova této režie vyšetřování StB byla bezezbytku naplněna.“²⁰⁶

Ladislav Mácha se proti tomuto verdiktu soudu odvolal. Městský soud v Praze dne 1. listopadu 1999 shledal rozsudek jako správný a zákonný, ale snížil trest odnětí svobody z pěti let na dva roky nepodmíněně.²⁰⁷

Metody, s jakými v 50. letech 20. století pracovala Státní bezpečnost, jasně odhaluje právě případ číhošťského faráře Josefa Toufara. Jeho trýznitel se necítil nikdy vinen. Argumentuje tím, že plnil oddaně příkazy svých nadřízených a zájem KSČ. Toufarova tragédie tak jasně odhaluje pokrytectví a totální absenci morálních hodnot u tehdejších vyšetřovatelů StB. Stejně bezcitně postupovala KSČ proti každému, kdo si dovolil postavit se nově nastolenému režimu nebo ohrožoval komunistickou moc.

²⁰⁵ Václav NĚMEC (17.11.1924) od roku 1948 členem KV StB v Brně, v roce 1950 se stal členem instruktážní skupiny HS StB, v hodnosti strážmistra.

²⁰⁶ Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis MÁCHA - 37/Vt – 94/II., rozsudek OS Praha 6, č.sp.3t 48/97

viz. příloha č. 7

²⁰⁷ Policie ČR – ÚDV Praha, tr. spis MÁCHA - 37/Vt – 94/II., rozsudek MěS Praha, č.sp.9To/198/99

viz. příloha č. 8

Bývalý vyšetřovatel StB Ladislav Mácha byl sice odsouzen, svůj trest však dosud nenastoupil a zůstává otázkou, zda si jej vůbec odpyká či zda zůstane se svou vinou na svobodě. Je však třeba definitivně odsoudit systém, který páchání a krytí takových zvěrstev, jak jsou uvedeny v případě faráře Toufara, ze své podstaty umožnil.

I když chtěli na faráři Josefu Toufarovi vynutit přiznání k činům, které nespáchal, zůstal věren svému vyvolenému křesťanskému poslání. Jeho mučednická smrt budiž nám důvodem k zamyšlení.

Závěr

Po listopadu v roce 1989 bylo při ministerstvu spravedlnosti založeno Středisko pro dokumentaci zločinů komunismu. V roce 1991 na ministerstvu vnitra vznikl podobný resort Úřad pro dokumentaci a vyšetřování činnosti StB. Oba založené úřady byly k 1. lednu 1995 sloučeny a přiřazeny pod Policii ČR. Úřad pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu rozpracoval víc jak 2100 případů. Jedním z nich byl i případ faráře Josefa Toufara z Číhoště.

Jako viník číhošťského případu mohl být stíhán po roce 1994 jen přímý pachatel násilí, ale je jasné, že i on byl manipulován vykonavatelem vůle represivního stranického aparátu. Hlavní viníci, představitelé státní moci, kteří svým podílem přispívali, jsou z trestně právního hlediska nepostižitelní, jelikož žádný z nich neuhodil a ani nekopl do faráře Toufara. Není podstatné, že Ladislav Mácha jako jediný označený pachatel po vynesení rozsudku nenastoupil do výkonu trestu. Důležité je, jestli čin, který se čtyřicet let považoval za hrdinství, se ukázal jako zločin. Na případu zbytečně zmařeného lidského života jsem se snažila ukázat, že za zločiny, ke kterým docházelo v polovině minulého století, není vždy jen jeden pachatel konkrétního činu.

Současná politická reprezentace a justice umožňuje stíhat pouze pachatele konkrétního trestného činu a vydaným zákonem č. 151/2000 Sb. dokonce znemožňuje i jen pojmenovávat konkrétní napomahatele, iniciátory a další spolupodílníky na zločinech komunismu.

O porušování zákonů a páchaných trestných činech věděla vždy velká skupina lidí počínaje pachatelem, jeho nadřízenými, stranickými funkcionáři, státními představiteli a mnohdy až prezidentem. Žádný však svého činu veřejně nelitoval, neomluvil se a nepodal podnět k přešetření a objasnění pravdy.

Právem proto můžeme dnes mluvit o zločinech komunismu, i když trestní zákon žádný čin takto nedefinuje, avšak každý pachatel a spolupodílník na trestných činech si sebou nese podíl viny a tím i odpovědnost, že v uplynulých letech nenašel cestu k pokání, třeba i tak, že by pomohl zločiny rozkrývat a varovat tak budoucí generaci před nebezpečím komunismu.

Slovník zkratek

AMV	- Archiv ministerstva vnitra
apod.	- a podobně
ar. j.	- archivní jednotka
AV NF	- akční výbor Národní fronty
č.	- číslo
Čs.	- Československá
ČSČH	- Československý časopis historický
ČSR	- Československá republika
ČTK	- Československá tisková kancelář
dp.	- důstojný pán
inv. č.	- inventární číslo
KA	- Katolická akce
Kčs	- korun československých
KNV	- Krajský národní výbor
KS	- komunistická strana
KSČ	- Komunistická strana Československa
KV StB	- Krajský výbor Státní bezpečnosti
LM	- Lidové milice
MěS	- Městský soud
min.	- ministr
MIO	- ministerstvo informací a osvěty
mj.	- mimi jiné
MNV	- Městský národní výbor
msgre	- monsignore, čestný titul udělovaný papežem církevním hodnostářům
MV	- ministerstvo vnitra
MZv	- ministerstvo zahraničních věcí
např.	- například
NF	- Národní fronta
NSR	- Německá spolková republika
ONV	- Okresní národní výbor
OPBH	- Okresní podnik bytového hospodářství
Opraem	- Candidus et Canonicus Ordo Praemonstratensis (premonstráti)

OS	- Obvodní soud
P.	- pater, obecné označení duchovního
p.	- pan
plk.	- plukovník
por.	- poručík
ppor.	- podporučík
příp.	- případně
r.	- rok
ROH	- revoluční odborové hnutí
s.	- strana, před číslem
s.	- soudruh, před jménem
Sb.	- sbírka
SokA	- Státní okresní archiv
sp. zn.	- spisová značka
SNB	- Sbor národní bezpečnosti
SSSR	- Svaz sovětských socialistických republik
starš.	- starší
StB	- Státní bezpečnost
SÚA	- Státní ústřední archiv
SÚC	- Státní úřad pro věci církevní
sv.	- svazek
št. kpt.	- štábní kapitán
št. stržm.	- štábní strážmistr
tj.	- to jest
tzn.	- to znamená
tzv.	- tak zvaný
ÚAV NF	- Ústřední akční výbor Národní fronty
ÚDV	- Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
ÚSD	- Ústav soudobých dějin
ÚV KSČ	- Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VHA	- Vojenský historický archiv
vrch. stržm.	- vrchní strážmistr
VVP	- Vyšší vojenská prokuratura
zn.	- značka

Seznam literatury

- BARTOŠEK, Karel : *Zpráva o putování v komunistických archivech*,
Praha, Litomyšl 2000
- ČELOVSKÝ, Bořivoj : *Strana světa prostředky*, Šenov u Ostravy 2001
- DRAŠNER, František : *Čihošťský zázrak ve světle svědeckých výpovědí a dokumentů*,
Havlíčkův Brod 1990
- DRAŠNER, František : *Čihošťský zázrak*, Praha 2002
- HODAČ, Vladimír : *Čihošťský zázrak*, Praha 1950
- KADLEC, Jaroslav : *Dějiny katolické církve I. – III.*, Olomouc 1993
- KADLEC, Jaroslav : *Přehled českých církevních dějin I. – II.*, Praha 1991
- KAPLAN, Karel : *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, Praha, Brno 1993
- KAPLAN, Karel : *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993
- KAPLAN, Karel : *Nebezpečná bezpečnost, Státní bezpečnost 1948 - 1953*, Brno 1999
- KOLEKTIV AUTORŮ : *Církevní procesy padesátých let*, kostelní Vydří 2002
- LUŇÁČKOVÁ, Marie : *Velká mše, Řím 1970*
- MACHULA, Jaromír : *Vatikán a Československo 1938 – 1948*, Praha 1998
- MANDLER, Emanuel : *Benešovy dekrety*, Praha 2002
- MLÝNSKÝ, Jaroslav : *Národní fronta a církevní politika po únoru 1948*, In: ČSČH
č.VI., roč. 1973

- NEULS, Jindřich a DVOŘÁK, Miroslav : *Co se skrývalo za zdmi klášterů*, Praha 1950
- RAMEŠ, Václav : *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů*, Praha 2005
- STRÖBINGER, Rudolf a NEŠVERA, Karel : *Stalo se v adventu*, Praha 1991
- SVOBODA, Alois ; TRČKOVÁ, Anna ; SVOBODOVÁ Věra : *Spiknutí proti republice*
Praha 1949
- TOMEŠ, Josef : *Slovník k politickým dějinám Československa 1918 – 1992*, Praha 1994
- VAŠKO, Václav : *Neumlčená-kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I. – II.*, Praha 1990
- ŽÁK, Jiří : *Exkomunikace, zázraky, sabotáže*, Praha 1950

Prameny archivní

SÚA Praha : *fond ÚV KSČ, Komise II. 1962 – 1963, Sv. 2, a.j. 481*
fond SÚC 1949 - 1956

AMV Praha : *spis a.č. ZV 122, farář Josef Toufar*

VHA Tábor : *spis VVP sp.zn. Vv 22/68 rehabilitace – Josef Toufar*

SOKA Liberec : *celostátní a krajský novinový tisk*

ÚDV Praha : *tr. spis MÁCHA – 37/Vt-94/II.*

Prameny editované

DOKUMENTY : *Vatikán a Slovenská republika 1939 – 1945, Bratislava 1992*

DOKUMENTY : *Kardinál Josef Beran, Praha 2000*

DOKUMENTY : *Katolická církev a pozemková reforma 1945 – 1948, Praha,
Brno 1995*

Sbírka zákonů a nařízení 1945, 1946, 1947 a 1948

ÚSD : *Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951, Edice dokumentů I., Brno 1994*

Prameny ostatní

DOKUMENTÁRNÍ FILM : *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení*, 1950

KALOUS, Jan : *Smrt faráře Josefa Toufara*, Praha 2000

(zpracováno podle tr.spisu MÁCHA – 37/ Vt-94/II., ÚDV Praha – Vědecká konference
Stát a církve v roce 1950)

RÁZEK, Adolf : *P. Josef Toufar – oběť proticírkevní strategie režimu*, Praha 2000

(zpracováno podle tr.spisu MÁCHA – 37/ Vt-94/II., ÚDV Praha – Vědecká konference
Stát a církve v roce 1950)

SAMIZDAT : *Historie církve římskokatolické v Čechách a na Moravě 1948 – 1978*

TELEVIZNÍ FILM : *In Nomine Patris*, 2005

Seznam příloh

1. Modus vivendi – dohoda mezi Československou republikou a Vatikánem
AV ČR - ÚSD, Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951, Edice dokumentů I., Brno 1994, s. 447 – 448
2. Pastýřský list kardinála Josefa Berana „Nemlč, arcibiskupe ! Nešmíš mlčet !“
Dokumenty, Kardinál Josef Beran, Praha 2000
3. Protokoly svědků zázraku v Číhošti
AMV Praha, spis a. č. ZV 122
4. Listina přítomných, tisková konference na MV dne 6. března 1950
AMV Praha, spis a. č. ZV 122
5. Pozvánka na ONV v Ledči n/S. – slib věrnosti republice
AMV Praha, spis a. č. ZV 122
6. Průběh věznění faráře Toufara
Policie ČR – ÚDV Praha, tr.. spis. MÁCHA – 37/Vt – 94/II.
7. Rozsudek jménem republiky, Obvodní soud Praha 6
Policie ČR – ÚDV Praha, tr.. spis. MÁCHA – 37/Vt – 94/II.
8. Rozsudek jménem republiky, Městský soud, Praha
Policie ČR – ÚDV Praha, tr.. spis. MÁCHA – 37/Vt – 94/II.